

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

**VZTAH MATKY A DCERY Z POHLEDU DCER VE VĚKU MLADÉ
DOSPĚLOSTI**

**THE RELATIONSHIP OF MOTHER AND DAUGHTER FROM THE
DAUGHTER'S PERSPECTIVE AT THE AGE OF YOUNG ADULTHOOD**



Bakalářská diplomová práce

Autor: **Bc. Zuzana Purová**

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.**

Olomouc

2014

Čestné prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou prací na téma: „Vztah matky a dcery z pohledu dcer ve věku mladé dospělosti“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Ireny Sobotkové, CSc., a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V dne

Podpis

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala vedoucí bakalářské diplomové práce doc. PhDr. Ireně Sobotkové, CSc., za odborné vedení, konzultace, podněty a cenné připomínky k vypracování této práce.

Dále bych chtěla poděkovat všem dcerám a matkám za ochotu zapojit se do výzkumu, za jejich spolupráci a otevřenost. Děkuji také svojí rodině a přátelům za podporu.

OBSAH

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	7
1 MATEŘSTVÍ	7
1.1 VÝZNAM MATKY.....	7
1.2 MATEŘSKÁ LÁSKA.....	8
2 MLADÁ DOSPĚLOST	11
2.1 VYMEZENÍ MLADÉ DOSPĚLOSTI.....	11
2.2 ASPEKTY VZTAHU MLADÝCH DOSPĚLÝCH K RODIČŮM.....	13
3 VZTAH MATKY A DCERY	15
3.1 VÝJIMEČNOST VZTAHU MATKY A DCERY.....	15
3.2 PROCESY SOCIALIZACE, IDENTIFIKACE A NÁPODOBY VE VZTAHU MATKY A DCERY.....	17
3.2.1 Proces socializace.....	17
3.2.2 Proces identifikace.....	19
3.2.3 Proces nápodoby.....	21
3.2.4 Vztah s matkou jako vzor dalších vztahů.....	23
3.2.5 Dcera matkou.....	24
3.3 ASPEKTY VZTAHU MATKY A DCERY VE VĚKU MLADÉ DOSPĚLOSTI.....	25
3.3.1 Transformace vztahu k matce.....	25
3.3.2 Vyjednávání o moc ve vztahu.....	28
3.3.3 Vyjednávání o pozice ve vztahu.....	30
3.4 DIMENZE VZTAHU MATKY A DCERY VE VĚKU MLADÉ DOSPĚLOSTI.....	31
3.4.1 Stejnost a rozdílnost.....	32
3.4.2 Mezigenerační odlišnosti.....	33
3.4.3 Blízkost a odstup.....	34
3.4.4 Závislost a nezávislost.....	35
3.4.5 Ambivalence.....	38
3.5 DALŠÍ PROCESY VE VZTAHU MATKY A DCERY VE VĚKU MLADÉ DOSPĚLOSTI.....	40
3.5.1 Komunikace.....	40
3.5.2 Specifika matčina hlasu.....	41
3.5.3 Vzájemná kritika.....	42
3.5.4 Srovnávání a soupeření.....	43
3.5.5 Konflikty.....	43

3.6	KVALITA VZTAHU MATKY A DCERY.....	46
3.6.1	Obraz dokonalé matky	47
3.6.2	Obraz špatné matky.....	49
	VÝZKUMNÁ ČÁST	51
4	VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	51
5	POPIS ZVOLENÉHO METODOLOGICKÉHO RÁMCE A METOD.....	52
5.1	ZVOLENÝ TYP VÝZKUMU.....	52
5.2	METODY ZÍSKÁVÁNÍ DAT.....	52
5.2.1	Spolupráce výzkumného týmu	54
5.3	METODY ZPRACOVÁNÍ A ANALÝZY DAT.....	55
5.4	ETICKÉ PROBLÉMY A ZPŮSOB JEJICH ŘEŠENÍ.....	58
6	SOUBOR.....	60
7	VÝSLEDKY	62
7.1	CHARAKTERISTIKA VZTAHU.....	63
7.2	NEGATIVNÍ ASPEKTY VZTAHU	70
7.3	POZITIVNÍ ASPEKTY VZTAHU.....	79
7.4	ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY	83
8	DISKUZE.....	86
8.1	DISKUZE O DOSAŽENÝCH VÝSLEDKÁCH	86
8.2	REFLEXE VÝZKUMNÉ ČINNOSTI A SPOLUPRÁCE VÝZKUMNÉHO TÝMU	90
8.3	REFLEXE PRŮBĚHU INTERVIEW S DCERAMI ZE SOUBORU DCERY I.....	92
9	ZÁVĚRY VÝZKUMU.....	94
	SOUHRN.....	96
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY.....	100
	SEZNAM PŘÍLOH.....	105

ÚVOD

Bakalářská diplomová práce pojednává o problematice vztahu matky a dcery. Postava matky patří mezi nejdůležitější v životě. Vzájemný vztah matky a dítěte spolupůsobí při utváření osobnosti. Jde o trvale aktuální téma, které jsem si zvolila především na základě osobního zájmu.

Práce je součástí širšího výzkumného záměru Katedry psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a podílí se na něm další tři studentky 3. ročníku psychologie jako členky výzkumného týmu. Každá zpracovávala data jednoho souboru žen v pozicích dcery či matky v určitém věkovém období. V rámci společného projektu je na vztah nahlíženo z více perspektiv, z pohledu matky i dcery.

Cílem této práce je zmapovat specifika vztahu a komunikace matky a dcery z pohledu dcer ve věku mladé dospělosti. Soubor dcer je označován jako Dcery I a celá práce je vztahována k tomuto věkovému období. Práce má za cíl přinést informace týkající se dané oblasti a hlubší vhled do problematiky vztahů mezi matkami a dcerami. Jde v zásadě o běžně fungující vztahy mezi matkou a dcerou.

Teoretická část práce je rozdělena na tři kapitoly. V první kapitole se věnuji vymezení mateřství, jeho významu a pojetí mateřské lásky a péče. Druhá kapitola se zabývá charakteristikou věkového období mladé dospělosti a specifiky vztahu mladých dospělých k rodičům. Třetí kapitola je nejobsáhlejší a pojednává o vztahu matky a dcery. O vztahu je pojednáno od obecné roviny mateřství a ženství až po specifika vztahu matky a dcery v mladé dospělosti. V této teoretické části práce jsou vymezeny relevantní oblasti především z psychologie rodiny a rodinných vztahů, mateřství a ženství.

Výzkumná část práce obsahuje popis výzkumné činnosti. Byly vymezeny tři výzkumné otázky o vztahu, z nich vycházejí tři zkoumané oblasti vztahu. Je zde mapována charakteristika vztahu matky a dcery a jeho negativní a pozitivní aspekty. Hlavní metodou sběru dat je polostrukturované interview se 14 dcerami, soubor dcer byl vybrán prostřednictvím záměrného výběru. Pro zpracování dat je použita metoda kvalitativní obsahové analýzy. Z interview plynou definované kategorie a podkategorie vždy přiřazené nějakému úseku dat vymezenému společným okruhem. Vytvářela se tak postupně se zobecňující hierarchická struktura jako odpověď na výzkumnou otázku. Práce může přispět ke správnému porozumění významu vztahu a v poradenské psychologické praxi.

TEORETICKÁ ČÁST

1 MATEŘSTVÍ

Následující kapitola pojednává o mateřství, významu matky v životě dítěte a jedné z výsad vztahu matky a dítěte, jíž je mateřská láska jako unikátní citové pouto. Matka přivádí dítě na svět a vychovává jej, stojí uprostřed procesu, v němž se její děti stávají dospělými. Její postava má pro dítě nezastupitelný význam.

1.1 VÝZNAM MATKY

Ve 2. polovině 20. století se měnily názory na to, co všechno matka ovlivňuje. Ačkoli dříve byl zdůrazňován především význam otce jako archetypální postavy pro syny a muže, kteří profilovali naši „patriarchální“ kulturu, matce a jejímu chování vůči dětem byl později přisouzen větší význam, než se pedagogové a psychologové domnívali. Objevují se teorie, že matka je pro dítě naprosto nejdůležitější osobou. Matky se tímto staly v teoriích, které jsou dnes prezentovány, mnohem významnější pro psychiku dítěte než muži (Šiklová, 2009).

Ve většině známých společností náleží péče o děti ženám a jsou vyzdvihovány povinnosti ženy jako matky. Tímto je žena předurčena k rození dětí a jejich výchově. Taková žena představuje ideál matky věnující se dětem a dohlížející na jejich vývoj, přičemž by se měla této funkci plně oddat. Stereotyp matky v domácnosti jako obraz osobnosti splývající se svými mateřskými funkcemi byl již překonán nástupem emancipované ženy. Přesto i dnes moderní žena v domácnosti představuje určitou normativní vizi ženy, laické náboženství matky a rodiny. Vynořuje se nová kultura stavějící na piedestal ženské úkoly a idealizující matku, která svůj život věnuje dětem. Pohled na mateřství stále pojímá výchovu dětí jako ženino poslání, kdy má především plnit své povinnosti matky (Lipovetsky, 2007).

Genderové rozdělení péče o děti umožňuje ženám vytvořit si s dětmi velmi blízký vztah. Děti obou pohlaví se soustřeďují především na matku, která zastává převážnou část péče o ně a uspokojuje jejich potřeby. Většinu matek tyto zážitky těší a citově naplňují. Zároveň ženy díky svým vazbám na děti a své vlastní rodiče v rodinách působí

jako ochránkyně rodinných vazeb. Tímto v rodině navzájem propojují jednotlivé generace a napomáhají uchování rodinné soudržnosti (Renzetti & Curran, 2003).

Lze vymezit dvojí chápání pojmu mateřství. Pojem se vztahuje na dočasný fyziologický stav, tedy těhotenství a poporodní období. Ve druhém případě se matka stará o výživu a výchovu dítěte a mateřská funkce končí, až když matka uvede do světa dospělého člověka (Badinter, 1998). Také dle Clouda a Townsenda (2003) lze rozlišit dva pohledy na mateřství, jde o vztah s vlastní matkou a vztah s vlastními dětmi.

Teorie zaměřené na matku se zabývají významem mateřské lásky a závažnými důsledky jejího dostatku, nedostatku či ztráty. Na matku orientovaná terapie uznává význam žen při formování psychiky, protože společnost je neustále pověřuje péčí o děti, dohlížením nad nejranější a z psychologického hlediska zřejmě nejdůležitější fází života (Sayersová, 1999).

Četné studie potvrzují, že vliv rodičů je dominantní a naprosto převažuje nad všemi ostatními vlivy (Campbell, 2008). Ačkoli je dynamika rodiny tak komplexní, že v ní nelze definovat pouze vliv matky, postava matky má v životě dětí zásadní význam (Streep, 2009). Melchiorová (2009) popisuje matku jako základ společnosti. Matky jsou symbolem potřebnosti pevného svazku, doslova zosobňují odpovědnost dospělých. Soukupová (2011) popisuje vliv matky a otce jako první, zásadní a nejdéle působící sociální vzory v životě dcery. Utváří její budoucí chování v roli matky a formují představu ideální ženy.

1.2 MATEŘSKÁ LÁSKA

Podle Fromma (2010) je mateřská láska nepodmíněná podpora života dítěte a jeho potřeb. Bývá považována za nejvyšší druh lásky, za nejposvátnější ze všech citových pout. Každá žena má ve svém nitru silné mateřské složky stvořené k pečování a ochraně, nehledě na to, zda již je matkou, je potenciální matkou, nebo děti mít nechce (Cloud & Townsend, 2003).

O mateřské lásce se hovoří jako o instinktu, který je přirozenou součástí ženské povahy bez ohledu na dobu a prostředí. Ženská přirozenost je definována tak, aby obsahovala charakteristiky dobré matky. Podle tohoto předpokladu má každá žena vrozené mateřské schopnosti. Dnes je pojem instinkt nahrazován mateřskou láskou a citem, které jsou méně mechanické či automatické. Ačkoli jsou známé případy

nechtěných dětí i jejich zanedbávání a týrání ze strany matky, dle většiny teorií se předpokládá, že láska matky k dítěti je všezahrnující a nevyhnutelná. Zdůrazňuje se mateřské poslání ženy, je dávana rovnost mezi přirozenost ženy a funkci matky. Mateřská láska představuje sociální hodnotu prospěšnou pro lidstvo i společnost, znamená povýšení citu i samotné ženy-matky. Mateřství je nositelem ideálu dobré matky (Badinter, 1998). Vznikl tzv. kult mateřství, který s sebou přináší nekritickou víru v mateřské instinkty (Lovasová, 2006).

Sayersová (1999) se ptá, zda existuje vrozená ženská identifikace s mateřstvím. Šiklová (2009) uvádí předpoklad, že matka miluje své dítě jen proto, že se jí narodilo a existuje, avšak oponuje tvrzením, že mateřská láska možná není samozřejmostí a není vrozená. Pokládá tak otázku, co je v tomto vztahu přirozené a co naučené.

Ve výzkumu Ševčíkové (2005) byl mateřský instinkt pojímán různě. Je pravděpodobné prolínání jeho biologické a sociální determinanty. Matky při popisu instinktu uváděly zvýšenou citlivost k potřebám dítěte, zvýšenou citlivost obecně, ochranný instinkt a instinktivní mateřskou lásku. Všechny matky mateřský instinkt očekávaly a u všech se nakonec dostavil, a to zhruba v očekávaném rozsahu. Je možné, že jistota mateřského instinktu má vliv na lepší sebehodnocení matky.

Při pohledu na dějiny mateřského chování se rodí přesvědčení, že mateřský instinkt je mýtus. Neexistuje univerzální a nevyhnutelné chování matky, naopak existuje nesmírná pestrost mateřských citů, které závisí na kultuře, osobnosti, ambicích nebo frustraci matky. Mateřská láska nyní dokonce přestává být výsadou žen, noví otcové si počínají jako matky a milují své dcery stejně jako ony. Tato skutečnost uvozuje myšlenku, že mateřská láska není o moc specifitější než otcovská (Badinter, 1998).

Streep (2009) uvádí, že nejde jen o instinkt a mateřská role vyžaduje od matky mnoho učení. Přesto mateřství postavené na ideálu instinktivní mateřské lásky podle McBride (2009) představuje ve většině kultur posvátnou instituci a i v naší kultuře je stále idealizováno. Matka je běžně zpodobňována jako žena plně oddaná dětem a předpokládá se, že je nejspolehlivějším zdrojem lásky přetrvávajícím v životech svých dětí. Matka je spolehlivá, k dispozici bez ohledu na okolnosti, ale tato idealizovaná očekávání je obtížné naplnit. Streep (2009) upozorňuje na rizika příliš idealizovaného obrazu matky bezpodmínečně milující své dítě po celý život a předpokládá, že představuje problém pro téměř každou matku, ať své dítě miluje více či méně. Dle McBride (2009) je matka

stavěna do pozice, kdy je znemožněna její kritika. Pokud jsou matce připisovány negativní atributy, potom jsou napadány naše základní kulturní standardy. Proto se o mateřství nediskutuje v negativním smyslu, je to bráno jako tabu. Podle Streep (2009) matky v důsledku toho popírají negativní emoce spojené s péčí o děti kvůli pocitům viny a úzkosti, které vyvolává obraz nedostatečně milující matky. Přitom je opomíjen fakt, že dítě prochází velkými změnami a mateřská láska se těmto změnám musí přizpůsobovat. Také je třeba zahrnout osobnost matky a dítěte i jejich komunikaci. Bez ohledu na to, co říká mýtus o mateřské lásce, ženina schopnost milovat není vrozená, ale je naučena či dokonce pěstována.

Badinter (1998) tvrdí, že mateřská láska je lidský cit a jako každý je nejistá, křehká a nedokonalá. Vyjadřuje se rozdílně, což znamená, že zájem o dítě, něha a oddanost k němu se projevuje s různou kvalitou a intenzitou. Popisuje mateřství jako složitou zkušenost, která vyvolává protichůdné pocity.

2 MLADÁ DOSPĚLOST

Kapitola je věnována věkovému období mladé dospělosti. Mladá dospělost je v literatuře vymezována různě. Kapitola přibližuje pohledy různých autorů na toto věkové období, na vývojové změny, jimiž mladí lidé procházejí, a jejich vývojové úkoly. Dále specifikuje vztah mladých dospělých k rodičům.

2.1 VYMEZENÍ MLADÉ DOSPĚLOSTI

Oblast psychologie dospělosti a mechanismů socializace dospělých není ani zdaleka tak zmapována jako vývojové etapy dětství a dospívání. Změny mají jiný charakter, přičemž některé změny osobnosti jsou postupem na vyšší úroveň psychických procesů, avšak vrchol vývoje a dosažení maxima výkonnosti nejsou stejné pro všechny psychické funkce. Všechny změny jsou podmíněny faktory biologickými a sociálními. Více než v etapách dětství a dospívání je obraz dění individuální (Farková, 2009).

Rozčlenění změn v dospělosti je do jisté míry libovolné, různé míry zralosti je dosahováno v různém čase. Kamanová (2009) se zabývá věkovou skupinou dcer ve věku 20 až 30 let. Uvádí, že není možné přesně definovat a charakterizovat vymezenou věkovou skupinu, neboť hranice mezi jednotlivými vývojovými obdobími nejsou v tomto věku striktně dané, lze ovšem zaznamenat určité typické chování.

Farková (2009) nahlíží na zrod dospělého člověka jako na přeměnu z dítěte v dospělého přes pubertální počátek nové identity a adolescenci. Jde o složitý proces, který je vymezen prostorově (lokalita bydliště, teritorium domu či bytu), komunikačně (probíhající komunikační výměny mezi jednotlivými členy uvnitř i vně rodinného subsystému) a vztahově (přes přítomnost interakcí, obsahů rolí a emocí).

Levinson (in West, 2002) upřesňuje přechod do mladé dospělosti mezi 17 a 22 roky. Důležitým procesem je individuace, kdy si člověk stále více buduje oddělenou a specifickou osobnost, méně odvozenou od rodičů a více odvozenou ze sebe sama. Vstup do dospělosti vyžaduje delší časový interval, než si většina lidí, včetně rodičů i dospívajících, myslí. Mladí lidé uskutečňují a přehodnocují svá rozhodnutí týkající se profese, manželství, hodnot a životního stylu, a to až do období kolem třiceti let. Vztahy z minulosti se musejí proměnit nebo ukončit. V žádném případě nejsou léta po dvacítce snadnou dobou. Úkoly obou pohlaví jsou si podobné.

Langmeier a Krejčířová (2006) uvádějí Arnettův pohled na období mladé dospělosti, v němž vymezuje tzv. *emerging adulthood*, což je do češtiny překládáno jako období „vynořující se“ či „nastupující“ dospělosti. Toto období je odlišné od adolescence i vlastní dospělosti, mladý člověk se již vymanil ze závislosti typické pro dospívající, ale nepřebírá ještě plnou odpovědnost dospělého věku. V současnosti se zdá, že se tato životní fáze prodlužuje. Podle Arnetta (2000) jde o období přibližně od 18 do 25 let, kdy jsou mladí v jakémsi mezidobí, přechodu mezi adolescencí a mladou dospělostí. Již nejsou v období adolescence, ale ještě nevstoupili do mladé dospělosti, protože to předpokládá, že raného stádia dospělosti již bylo dosaženo, avšak mladí lidé v této etapě ještě neuskutečnili kroky vedoucí ke změnám spojovaným s dospělostí. Těmito kroky je myšleno především manželství, rodičovství a stále zaměstnání. Změna se týká také postavení mladé dívky a ženy, na kterou není vyvíjen takový sociální tlak jako v minulosti, aby se vdala a měla děti, může studovat a není oproti mužům omezena v rámci své ženské role. Období je charakteristické mnoha možnostmi, plány a nadějemi, ale také úzkostí a nejistotou, z čehož plyne časté odkládání závazků, jako je vstup do manželství, rodičovství, prodlužující se doba studia. Mladí lidé objevují více svobody, než měli v dětství, vymaňují se z rodičovské kontroly a začínají chápat plnou tíhu dospělé zodpovědnosti. Nejtypičtější pro toto období je objevování, nestabilita a pocit mladých, že ještě dospělosti nedosáhli.

Langmeier a Krejčířová (2006) vymezují toto věkové období jako časnou dospělost od 20 do 25 až 30 let. Hovoří o přechodném období mezi adolescencí a plnou dospělostí, přičemž se zdá, že přechod do dospělosti zabírá dosti dlouhé životní období. Jedním z kritérií dospělosti je dosažení osobnostní zralosti, kdy jedinec přejímá plnou osobní odpovědnost, rozvíjí své zájmy, ustavuje vztah s partnerem a přizpůsobuje se svým stárnoucím rodičům. Přijímání dospělé role není uniformní, některé děti zůstávají v původní rodině déle, jiné bydlí samostatně, některé se k rodičům vracejí zpět.

Erikson (in Říčan, 2010) charakterizoval mladou dospělost věkem asi 20 až 30 let. Jde o stádium intimity, kdy má mladý člověk nalézt a vybudovat intimitu a naplno vstoupit do intimního vztahu se skutečnou blízkostí a vzájemností. Pokud se tento vývojový úkol nezdaří, dochází k vývojové krizi ve smyslu izolace.

Říčan (2006) označuje jako mladou dospělost dvacátá léta. Toto období je charakteristické především velkou rozmanitostí, ale obecně platí, že dvacátá léta jsou klidnější a psychicky harmoničtější než léta adolescence. Mezi znaky dospělosti uvádí výkon produktivní práce, samostatné hospodaření, samostatné bydlení. Dvacátník

je pragmaticky střízlivý, bývá rozhodný, je zaměřen extravertně realisticky, má před sebou perspektivu vzestupu, jde o dobu optimistického budování.

Čáp (2001) vymezuje ranou, časnou dospělost přibližně od 20 do 30 let. Rodina i společnost očekává, že mladý dospělý do třiceti let dokáže komunikovat a řešit eventuální konflikty bez impulzivity, lability a negativismu předchozích vývojových období, dokáže spolupracovat, postarat se o sebe i druhého. Má stále zaměstnání, životního partnera, odpovědně přejímá roli matky nebo otce, realisticky posuzuje svou přítomnou situaci a možné plány do budoucna. To je ideální obraz mladého dospělého, odchylky v nejednom aspektu jsou však časté.

2.2 ASPEKTY VZTAHU MLADÝCH DOSPĚLÝCH K RODIČŮM

Co se týče vztahů s rodiči, podle Macka a Štefánkové (2012) se již v pozdní adolescenci vztahy často stabilizují a lze hovořit o jejich zklidnění. Obvykle směřují k nastavení určité symetrie ve vztazích. Adolescenti se rodičům vzdalují a stávají se více autonomními ve svém rozhodování a jednání, současně dochází ke stabilizaci postojů, hodnot a názorů a přehodnocování původních konfrontačních stanovisek ve směru k rodičům.

Dnes mladí lidé žijí u svých rodičů mnohem déle než minulé generace, takže většina z nich u nich tráví své formující roky. Jejich identita je přímo svázána s jejich rodinou a úkolem mladých lidí je postupně se od ní odloučit (West, 2002). Farková (2009) upozorňuje na psychosociální dopady prodlužování startovací fáze v profesním začlenění a doby separace od původní rodiny, což s sebou nese závislost v mnoha směrech. Období mladé dospělosti podle Fingerman (1997) většinou umožní rodičům i dětem vytvořit mezi sebou určitou fyzickou vzdálenost a přesunout se k řešení jiných problémů než těch, které řešili v dětství.

Problémy v adolescenci a na počátku mladé dospělosti se často nejprve soustřeďují kolem přímých nebo nepřímých konfliktů s rodiči, potom se vliv rodičů snižuje. Většina mladých dospělých si během této doby tvoří zdravou nezávislost. Stále více spoléhají na sebe a své schopnosti, rozvíjí samostatnost a získávají realističtější představy o světě, současně se původní rodina dostává do pozadí. V tomto procesu si mladí dospělí uvědomují, že skutečně dokážou žít bez přímého zasahování rodičů a přebírání jejich

názorů. Jsou to roky naplněné závažnými rozhodnutími ohledně životních závazků a jejich kritického přehodnocování (West, 2002).

Podle Langmeiera a Krejčířové (2006) většina mladých kolísá mezi fázemi osamostatňování a závislosti. Zralý člověk má být nezávislý na svých rodičích, ale má si k nim podržet kladný vztah.

Říčan (2006) hovoří o střídání konfrontací a sporů s obdobím harmonie a důvěrnými rozhovory v pubescenci a adolescenci. Vystává tak dlouhodobý emancipační proces, nové stádium separace, kdy mladý člověk rozvíjí schopnost postarat se sám o sebe. Součástí tohoto procesu je změna citového pouta k rodičům, vztahy k rodičům musí ochladnout a uvolnit se. To je pro obě strany bolestné, ale nevyhnutelné, pokud má být dospívající připraven na úkoly mladé dospělosti. Je zcela přirozené, že dospívající kritizují své rodiče. Někteří pubescenti a adolescenti proti rodičům nerevoltují, zůstávají k rodičům dětsky přimknuti a historický program adolescentního odpoutávání budou dohánět později. Ve většině případů separační proces končí již před dvacátým rokem obnovením pozitivního vztahu k rodičům a jejich hodnotám. Potom mladí lidé často rodiče bezděčně napodobují, podobně vychovávají děti, radí se s rodiči a postupně jim stále lépe rozumí. O intimitě uvnitř původní rodiny, ve vztahu k rodičům, lze pak hovořit až mezi rodiči a dospělými dětmi. Musí se vyvinout zralá, uvědomělá, rovnocenná vzájemnost, přičemž není vůbec samozřejmé, že se vztah mezi rodiči a dětmi v intimitu vyvine.

3 VZTAH MATKY A DCERY

Kapitola tvoří ústřední část práce. Vztah matky a dcery představuje unikátní zvláštní vztah mezi dvěma ženami. Kapitola specifikuje vztah matky a dcery v kontextu procesů, aspektů a dimenzí jejich vztahu. Zohledňuje principy utváření dceřina chování, transformace vztahu s matkou. Informace v kapitole jsou vztaženy zejména k věkovému období mladé dospělosti.

3.1 VÝJIMEČNOST VZTAHU MATKY A DCERY

Vztahu matky a dcery je věnována vzrůstající pozornost především v posledním desetiletí. Přesto nebyly o běžně fungující dyádě matky a její dospělé dcery nikdy publikovány rozsáhlé souhrnné studie. Dyáda je popisována ve studiích zaměřených především na oblast vývojové psychologie. Co se týče oblasti teorie a empirického výzkumu, teorie pojednávající výlučně o vztahu matky a dcery jsou výjimečné. Teoretické přístupy o vztahu matky a dcery vychází zejména z psychoanalytické teorie a teorie sociálního učení. Psychoanalytická teorie užívá k vysvětlení vztahu především pojmy internalizace a identifikace s matkou. Teorie sociálního učení pracuje s principy modelování a nápodoby. Výzkumy se nejčastěji zaměřují na oblast identifikace, pohlavní role, chování, postojů, péče, konfliktů a odlišností (Boyd, 1989).

Podle Freudové se první vztah dítěte, tedy vztah k matce, stává vzorem pro všechny následující vztahy. Vývoj dětí závisí na vytvoření citových vazeb k dospělým (in Sayersová, 1999). Hluboký vztah matek a dcer je nenahraditelný (Canfield, Hansen & Newmarková, 2010). Když jedna žena porodí druhou, člověka stejného, jako je ona sama, jsou doživotně spojeny velmi výjimečným poutem (Fridayová in Canfieldet al., 2010). Vazba rodič – dítě se vyznačuje specifickým potenciálem oproti všem jiným životním vztahům, který je získáván prostřednictvím vzájemného základního propojení v nejintimnějších a nejhlubších aspektech života: početí, narození, péče, smrt (Apter, 2005). Jeden z faktorů, který odlišuje vztah rodiče a dítěte od ostatních vztahů v dospělosti, je společná minulost sahající až k narození dítěte (Fingerman, 1997).

Vztah matky a dcery je zcela jedinečný, vzniklá dyáda je odlišná od jiných (Fingerman, 1996; McBride, 2009). Tato dyáda si je bližší než všechny ostatní dyády v rodině (Scharf & Mayseless, 2008). Vztah mezi dcerou a matkou je jiný než mezi dcerou

a otcem. Oba jsou v ideálním případě blízké, ale ve vývoji dívky slouží odlišným cílům (Preuschoffová, 2007). Rozdíly mezi pohlavími vytvářejí základ i pro odlišný přístup k matce. Muži i ženy vstupují do vztahu s matkou, dospívají a opouštějí ji odlišným způsobem. Dcery mají s matkou podobné biologické rysy, emoce a kulturou dané zvyky (Cloud & Townsend, 2003). V mnoha společnostech je vazba dcery k matce zřetelnější než vazba syna k matce (Bowlby, 2010). Vztah matky a dcery představuje nejbližší biologický vztah (Novák, 2008; Šiklová, 2009), podle Tannen (2006) udržují v některých rodinách matky a dcery spojenectví, ze kterého jsou bratři a otcové vyloučeni.

Jde o ústřední vztah ve vývoji ženy. Matky a dcery si jsou vědomy své tělesné podobnosti, mají společné zážitky, sdílejí intenzivní ranou vazbu, vzájemnou identifikaci. Jde o obousměrný mezigenerační vztah, přičemž obě jsou aktivními členy dyády (Shapiro, 2006). Ve vztahu jedna u druhé hledá lásku, pochopení a přijetí a obě mají navzájem vysoká očekávání. Vztah je charakterizován určitým napětím, které je způsobeno především jeho mimořádností. Určuje jej dynamika, kdy se matky celoživotně učí vycházet se svými dcerami stejně jako se svými vlastními matkami (Apter, 2005).

Vztah má psychologickou hloubku a význam, který jej zřejmě odlišuje od všech ostatních vztahů, které ženy mají. Jako předloha fungování ostatních vztahů utváří definici lásky a emocionálního spojení s druhými, jde tedy o nejdůležitější a zároveň nejkomplicovanější vztah vůbec (Streep, 2009). Vztahy matek a dcer jsou utvářeny hlubokými city, které trvají po celý život (Riedelová, 2011). Jde o ojediněle intenzivní vztah, který vyvolává silné emoce, především proto, že jsou obě ženy a jsou pro sebe navzájem tak důležité, že všechny charakteristiky vztahu jsou umocněné (Streep, 2009; Tannen, 2006). Podle Šiklové (2009) mají obě podobnou představu o hodnotách či soužití členů rodiny. V jejich sporech jde o věci, které obě považují za cenné a bezprostředně se jich týkají, proto jsou spory tak emočně prožívané. Matky lze vymezit podobně jako superego. Promítají se do vědomí a svědomí svých dcer a svým způsobem s nimi žijí, přičemž jde o jakési vyšší a přísnější svědomí.

Blížkost a výsadní postavení vztahu může přinášet nadměrná očekávání i zklamání. Znají svá citlivá místa, na něž mohou působit. Matku zajímá vše, co se týká dcery. Pouze matka věnuje tolik pozornosti a zajímají ji i zanedbatelné detaily dceřina života (Novák, 2008; Tannen, 2006).

Je třeba si uvědomit, že každá matka je do větší či menší míry ovlivněna svým konkrétním dítětem. Jak se konkrétní matka chová ke konkrétnímu dítěti, je složitou výslednicí, v níž se odráží, nakolik zkušenost s dítětem matčiny vlastní počáteční dispozice potvrdila, pozměnila nebo posílila. U každé dvojice se vyvíjí charakteristický vzorec interakcí (Bowlby, 2010). Na vztah má vliv zejména způsob výchovy matky, četnost kontaktů a charakter bydlení matky a dcery (Kamanová, 2009).

3.2 PROCESY SOCIALIZACE, IDENTIFIKACE A NÁPODOBY VE VZTAHU MATKY A DCERY

Ve vztahu matky a dcery dochází ke specifickým procesům, kdy dcera přebírá od matky jako svého vzoru různé vzorce chování. Matka výrazně ovlivňuje socializaci dcery, proces identifikace i nápodoby. Je vzorem ženství, vztah s matkou je pro dceru vzorem pro další vztahy.

3.2.1 Proces socializace

Poněšický (2012) poukazuje na komplexitu vlivů, kterým je dítě od narození vystaveno. Odlišná pohlavnost, socializace, výchova a zkušenosti s rodiči musí mít vliv na sebeuvědomění i typické chování dívky či chlapce. Na setkání s ženským a mužským světem i se svou vlastní tělesnou pohlavní odlišností reagují dívky i chlapci od narození odlišně. Mužskost a ženskost se vytváří v důsledku odlišného vnímání obou rodičů, osob stejného či odlišného pohlaví, a naopak, matka i otec reagují rozdílně na dceru i syna. Jde o rozdílné výměnné procesy, vzájemnou identifikaci, interakce a vztahy pouze s ohledem na fakt, že dítětem je dívka či chlapec, jež je ve styku s otcem či matkou, obecně s mužskými a ženskými vychovateli.

Matka výrazně ovlivňuje socializaci dcery, tato myšlenka se objevuje ve všech vývojových teoriích. Děje se tak záměrně i nezáměrně prostřednictvím běžné každodenní interakce, kdy matka modeluje gender dcery a ovlivňuje genderové stereotypy vnímané dcerou (Shannon & Shaw, 2008). Dítě nevědomky utváří své chování podle vzoru rodiče stejného pohlaví a učí se chovat způsobem příslušejícím jeho genderu. Od okamžiku svého narození dívky přijímají genderové stereotypy, které se promítají do jejich chování (Renzetti & Curran, 2003).

Socializační modely učí dívky chovat se jako dívky. Ženský způsob začlenění do společnosti se nadále silně zaměřuje na mezilidské vztahy, sféru psychiky, intimitu a city. Ženy jsou spojovány s pólem rodiny a vztahu. Přestože si dívky stále lépe osvojují hodnoty soutěživosti, ani zdaleka nemíříme k jednotnému socializačnímu modelu (Lipovetsky, 2007). Stupeň diferenciacce mezi rolí muže a rolí ženy se v různých společnostech velmi liší. Ženy jsou však obecně vnímány jako citlivější a vnímavější ve vztazích k druhým a také na vztazích více závislé (Oakleyová, 2000).

Zdá se, že rodiče spatřují v pohlaví dítěte zásadní rozdíl. Odlišnosti mezi pohlavími jsou založeny také na společenských vlivech a očekáváních. Ve všech kulturách a dobách vždy existovaly určité představy a obrazy ženství. Rodiče dívky by měli věnovat zvláštní pozornost vlastním vnitřním představám o dívkách a položit si otázku, co z pohlaví dítěte vyvozují: jaká žena má z dcery vyrůst, co pro ni chtějí (Preuschoffová, 2007).

Všechny ženy odhalují ve vztahu určitou podobnost. Potvrzují tak vzájemný přenos určitých charakteristik jako výsledek přímé nebo nepřímé socializace a mezigeneračního vlivu. Pokud přijmou například stejné odívání, je zřejmé, že na sebe mají reciproční vliv, který se odehrává v rámci socializace. Tento přenos je komplexnějším fenoménem než přímá imitace a pokládá otázku, jak se utváří identita matky a dcery v rámci vztahu a jak je ovlivňována. Fungují zde dva hlavní mechanismy: sociální srovnávání a vzájemný interpersonální vliv (Decoopman, Gentina & Fosse-Gomez, 2010).

Matka má výrazný vliv na dceřiny postoje, chování a hodnoty. Dcera přebírá významné postoje matky. Odhaluje se tak proces přenosu z generace na generaci. Matky socializují dcery tak, aby rozvíjely stejný postoj. Nicméně dcera není pasivním příjemcem, spíše shromažďuje informace a na základě toho matčiny postoje přijímá, zamítá nebo modifikuje. Tento konstruktivní přístup naznačuje, že dcera si vytváří vlastní hodnotový systém prostřednictvím hodnocení systému matky (Shannon & Shaw, 2008).

Ve studii Wyrobkové (2012) posuzovali starší adolescenti a mladí lidé ve věku 17 až 26 let své rodiče. V percepci matky výrazně převažují femininní atributy a v percepci otce naopak atributy maskulinní. Největší rozdíl mezi otcem a matkou byl shledán v attributech „zaměření na druhé“, v nichž matky dosahují vysoký skór a otcové průměrný. Tyto atributy jsou více žádoucí pro ženu, odpovídají především roli matky jako klíčové postavy ve výchově dětí. Rozdíly v percepci femininních a maskulinních charakteristik matky a otce pozitivně korelují s rozdíly ve výchově matky a otce. Matky kladou větší

akcent na femininní aspekty, otcové na maskulinní a oba rodiče kladou větší důraz na maskulinní charakteristiky u chlapců a femininní charakteristiky u dívek. Konkrétně matky mají tendenci k většímu akcentu na femininitu, což obnáší větší zaměření na druhé a péči o zevnějšek, a to především u dcer. Současně otcové ve výchově zdůrazňují větší racionalitu a soutěživost, a to především u synů. Výsledky naznačují, že rodiče ve výchově podtrhují genderově specifické charakteristiky.

3.2.2 Proces identifikace

Dcera potřebuje osobu vlastního pohlaví, aby se naučila zacházet se svou jedinečnou biologii a naplňovat své možnosti. Matka představuje primární rolový model, dle něhož dcera modeluje své životní role, je dceři vzorem ženství a ztělesněním ženských vlastností. Na základě tohoto vzoru dcera rozvíjí své vlastní role – ženy, přítelkyně, manželky, matky (Biddulph, 2011; Cloud & Townsend, 2003; McBride, 2009). Pokud dcera porozumí matce, umožní jí to lépe definovat vlastní ženství (Apter, 2005). První vztah k objektu, první identifikace u každého dítěte probíhá s osobou jeho matky a dcera i nadále částečně vnímá matku jako součást sebe (Corneau, 2012; Novák, 2008).

Dívky se učí v interakci s matkou spontánně (nápodobou a situačními instrukcemi) jednotlivým dovednostem a přijímají tak přirozenou cestou složky své rodové role. Na vztah je nahlíženo jako na prostor, kde se rodí nová ženská identita s matkou jako modelem (Janošová, 2008; Mens-Verhulst, 1995).

Identifikace není jednosměrný proces. Dívky prožívají hlubokou identifikaci s matkou a matky vidí samy sebe ve svých dcerách (Apter, 2005). Matka stále pocítuje dítě jako část sebe samé (Fromm, 2010). Dcera představuje matčin „zhmotnělý sebeobraz“ v podobě dospívajícího a dospělého dítěte (Novák, 2008).

Většina matek se s dcerami nejprve zcela ztotožňuje. Chápe dítě jako miniaturní verzi sebe samých a cítí s dcerou silnou symbiózu ve smyslu „jsme totožné, chceme tytéž věci a zajímá nás to stejné“. Ženské předchůdkyně mají pro ženy zvláštní význam. Ženské chování je částečně zděděné od ženských předků a zčásti naučené. Matka předává dceři vlastnosti, které souvisejí s původní ženskostí, jako je vcítění, vstřícnost, intuice, spolupráce. Matčiny názory a myšlenky dceru významným způsobem formují (Preuschoffová, 2007).

Podle Tannen (2006) je matka dcerou nejčastěji vnímána jako vzor, dcera je matkou vnímána jako matčino ztělesnění. Matky podrobují dceru stejně pečlivému zkoumání jako samy sebe, což naznačuje, že vidí svou dceru jako svůj odraz. To je však v rozporu s dceřinou touhou být vnímána samostatně. Navíc matka je viděna jako nedokonalá, a pokud je dcera jejím odrazem, je tím potvrzována i nedokonalost dcery. Také se tím vysvětluje vzájemné intenzivní zkoumání svého vzhledu a jeho častá kritika.

Silná identifikace, kterou má dcera s matkou, přispívá k vlivu, který má matka na dceřin život a který je zásadní především v oblasti genderu. V tomto je matčina role naprosto specifická (Shannon & Shaw, 2008).

Horneyová (in Sayersová, 1999) tvrdila, že ženská psychika je determinována vrozenou identifikací s matkou. Je zastávkyně vrozené identifikace s mateřstvím. Zdůrazňovala, že ženskost je vrozená, stejně jako sexuální identita matky a dcery, a je rozvíjena na bázi identifikace s matkou.

Dívky se identifikují se ženami, a tím si vytváří ženskou genderovou identitu. Genderové role jsou osvojovány především identifikací s rodičem (Oakleyová, 2000). Rodič stejného pohlaví vytváří dítěti vzor k identifikaci, dostává se mu adekvátního sexuálního vzoru, dítě se s ním srovnává a bude napodobovat chování tohoto rodiče (Soukupová, 2011). Rodič téhož pohlaví hraje zásadní roli při utváření sexuální identity. Dítě se v tomto rodiči poznává, je mu rovno, podobá se mu, identifikuje se s ním. Bude jej chtít napodobovat a považovat jej za svůj vzor (Corneau, 2010).

Identifikační vztah k matce se vyznačuje symbiotickou vzájemností. Dcera je s matkou úzce spojena, je stejného pohlaví jako její matka, její první vztahová osoba. Vzájemně se spolu identifikují, vzájemné vcítění je jednodušší (Poněšický, 2012). Když si dcera uvědomí, že je s mateřskou osobou zásadním způsobem totožná, jde o mezník ve vývoji identifikace. Dcera se jednou stane někým matce podobným a přijímá tak zjištění o základní podobnosti s matkou a dalšími osobami ženského pohlaví (Janošová, 2008).

Dceřiným přirozeným identifikačním vzorem je matka, proto má dcera nespornou výhodu, co se týče jistoty její pohlavní identity. Syn do sebe v prvních dvou letech také vstřebává matku, ale potom se od ní musí odpoutat, separovat se od ženského prvku, vše „holčičí“ potlačit a přeorientovat se k otci. Dívky dál zůstávají ve společné identifikaci s matkou. Matka je hlavní vztahovou osobou i vzorem, což u dívek pokračuje v následujících fázích vývoje. Je zde přetrvávající nerozlišenost, spojitost s matkou, tedy

i schopnost přijímání, emoční splynutí, výměny, které mohou ženy přenášet do dalších vztahů. Tento nepřerušovaný vývoj přispívá zřejmě i k tomu, že dívky rychleji dospívají. Dalším důsledkem této vzájemnosti dcery s matkou je i nepřerušovaný vývoj k sobě samé, tedy lehčí přístup ke svým hloubkám, citovému životu, nevědomí. V ženské symbolice se odráží spojení jak s vlastním nitrem, tak s lidmi. Jedná se o reprezentaci silné vztahovosti ženy, jež se vytváří od samého narození na základě intenzivní emoční výměny a podobnosti s matkou (Poněšický, 2012).

Matka je v podstatě „původní“, prvotní žena (Riedelová, 2011). Uvádí, že všechny dcery mají vnitřní matku, odvozenou od matky a všech mateřských postav, jež na ně působily. Jde o aspekt psychiky, kdy tato archetypální vnitřní matka umožňuje dceři hlouběji porozumět všem femininním vlivům, které matka na dceru má, včetně vlivů mezi generacemi (Estés, 1999). Vztahy ke druhým ženám umožňují uvědomění si sebe jako ženy. Ženy pak na sebe nepohlížejí jen vlastníma očima, ale také očima jiné ženy. Ve vztahu se ženy vzájemně zrcadlí, vnímají a přijímají. Nejdůležitější z těchto vztahů je vztah s matkou (Kastová, 2004).

3.2.3 Proces nápodoby

Existují dvě dominantní teorie užívané k vysvětlení toho, proč se dcery chovají jako jejich matky. Nejvýznamnějším zdrojem jsou poznatky odvozené od psychoanalytických teorií, následované teorií sociálního učení. Psychoanalytická teorie odkazuje k nevědomé internalizaci a nápodobě matčina chování a hodnot, čímž se formuje dceřino chování a hodnoty. Teorie sociálního učení přehlíží ideu nevědomé identifikace a nahrazuje ji principy modelování, kdy se dcera učí od matky, jak být stejná jako ona. To probíhá prostřednictvím pozitivního posilování, když dcera imituje matčino chování (Boyd, 1989).

Dcera má tendenci přijímat chování matky a opakovat její vzor. Jedno z dalších možných vysvětlení je genetický přenos mateřských charakteristik a působící sociální faktory, které dceru vybízí chovat se jako matka, její model (Kim & Smith, 1998). Děti častěji napodobují model, s nímž vidí nějakou svou podobnost. V zásadě se dítě chce rodiči podobat, a to jej motivuje, aby se chovalo stejně jako on. Dítě se zařazuje do stejné skupiny, ke stejnému genderu jako rodič, a tím iniciuje určité mechanismy chování, zprvu nevědomě a později vědomě (Oakleyová, 2000).

Matky jsou důležitými modely pro své dcery a chování dcery je ovlivněno tím, co pozorují u svých matek. Dcery se učí především interakcí s matkou a pozorováním matčinych aktivit v kontextu každodenního života. Dcera matčino celkové chování určitým způsobem interpretuje, což spolu s dceřiným hodnocením pozorovaného nejvíce ovlivňuje následnou dceřinu reakci. Proto vykazují podobné i rozdílné vzorce chování (Shannon & Shaw, 2008).

Je důležité, jak matka vychovává dceru a jak bude dcera vychovat svoji dceru. Matky jednají nápodobou, proto matka, na niž působila její matka, má podobný vliv na dceru. Většinu rodičovských přístupů k dětem pochytily děti od svých rodičů. Odpověď na chování dětí ovlivní, jak se budou chovat v budoucnu (Novák, 2008; Severe, 2007). Matka často uplatňuje model chování, který přejala od svých rodičů. Nevědomě si osvojuje matčiny projevy a užívá pak totožné s těmi, které připisuje matce (Tannen, 2006). Dcera si daný způsob jednání patrně vnese do vztahu se svými dětmi (Doherty, 2006). Ukazuje se, že zkušenost matky v její původní rodině dobře předpovídá, jak se bude matka chovat ke svému dítěti (Bowlby, 2010). Navíc platí, že dcera se s velkou pravděpodobností bude k matce chovat, jako se chová matka k dceři (Šiklová, 2009).

Všechny vzorce a mechanismy vztahů mohou být mezigeneračně přenášeny a opakovány. Mateřská láska dcery ke svým dětem reflektuje lásku, péči a pozornost, kterých se jí dostalo od rodičů. Toto spojení se přenáší a generace žen opakuje stejné vzorce mateřského chování, bez ohledu na to, zda chtěly být jinými matkami. Dcera vytváří podobné vztahy se svými dětmi a láska matky k dceři odráží lásku, kterou jí samotnou milovala její matka (Streep, 2009). Postoj k opakování vzniká už v dětství, kdy si dcera myslí „až budu velká, (ne)budu taky taková“. V pozdějším věku chce být obvykle jiná než vlastní matka, přesto se mohou tato potlačená přání prosazovat (Poněšický, 2012). Dcery často uvádějí, že užívají stejné věty, které jim kdysi říkaly jejich matky, ačkoli se vědomě snaží vyhnout stejnému chování. Cílem přitom je, aby jejich vlastní dcery vůči nim neměly stejné negativní pocity, jako pociťovaly ony ke svým matkám (Apter, 2005).

Matka je pro dcery určující především v oblasti starosti o rodinu, výchově dětí a organizaci denního chodu rodiny. Značně působí na dceřin budoucí styl výchovy a styl vedení rodiny, kdy mají matky hlavní slovo k rodinnému dění. Zvládnutí této oblasti hodnotí matky jako jeden ze žádoucích úspěchů své výchovy. Celkově dcery uvádějí vzor

matky jako významný při starosti o rodinu, zároveň ve schopnosti uspořádání chodu rodiny a vyhovění jednotlivým členům (Soukupová, 2011).

3.2.4 Vztah s matkou jako vzor dalších vztahů

Rodiče pro děti plní roli určitého modelu. Jsou základními vzory společenských poměrů (Prekop, 2001). Prvními vzory životních rolí pro dívku jsou její matka a otec (Preuschhoffová, 2007).

Rodina je pro člověka první uskupení, zůstává základnou v mnoha směrech. Vztah mezi matkou a dcerou je „matkou všech vztahů“. Je to jeden z nejsilnějších vztahů v životě ženy, je zdrojem hlubokých citů, které žena v životě pozná. Nutí ženu čelit základním otázkám o tom, kým je a jaké má vztahy. Vztah silně ovlivňuje matku i dceru i dlouho poté, co dcera dospěje a stane se sama matkou (Tannen, 2006).

Ve vztahu s matkou si dcery osvojují vzorce chování. Mateřská láska učí vytvářet vztahy s druhými, komunikaci, vzájemným konfrontacím. Kvalita vztahu s matkou ovlivňuje i další oblasti života. Emocionální vývoj je do značné míry určován mateřskou péčí, v níž dítě vyrůstalo, a tím, jak na tuto péči reagovalo (Cloud & Townsend, 2003). Streep (2009) popisuje vztah jako předlohu fungování ostatních vztahů. Některé dcery přejímají matčino chování natolik, že všechny jejich ostatní vztahy určitým způsobem odrážejí vztah s matkou. Matka vytváří model ženské důvěrnosti i soupeření.

Vztah rodiče a dítěte je považován za základ ostatních vztahů, včetně romantických. V těchto vztazích děti poznávají obecný model blízkého vztahu. Dívky se učí prostřednictvím napodobování matky, jak hrát kulturně očekávanou roli ženy v romantických heterosexuálních vztazích. Především se učí vybalancovat spojení a autonomii s matkou, a tu přenáší do svých dalších vztahů. Také se učí komunikaci, řešení konfliktů a kontrole emocí. Dobrý vztah s matkou je spojován s lepší kvalitou dceřiných partnerských vztahů a současně s pozdějším zahájením sexuálního života. Nízká kvalita vztahu s matkou souvisí s větším výskytem rizikového chování. Vztah s matkou se ukazuje jako důležitější indikátor dceřina rizikového sexuálního chování než vztah s otcem. Matka je vyzdvihována jako vzor dceřina sexuálního života (Scharf & Mayselless, 2008).

3.2.5 Dcera matkou

Pro každou ženu je naprosto zásadní skutečnost, zda má dítě. Těhotenství ji mění fyzicky i psychicky a výrazně odlišuje čas na „před a po“ jako žádná podobná změna v životě. Narození dítěte přináší ženě novou roli matky, mateřství ženu spojuje s ostatními matkami, dává nový význam ženství. Když se dcera stane matkou, rozvíjí se ten aspekt její identity, který je nejvíce ovlivněn vztahem k její matce. V tomto smyslu jde vždy o akt sebeuvědomění a sebeobjevování (Streep, 2009).

Dcera přejímá od matky nejen její ženskost, nýbrž i s ní spojenou mateřskou. Hraje si s panenkami na maminku a prožívá tam obě role. Tím je potencován její budoucí vývoj (Poněšický, 2012). Kromě původního vlivu matky na dceru přistupuje i přehodnocení tohoto vlivu, jakmile se dcera sama stane matkou (Shannon & Shaw, 2008). Samotné těhotenství může představovat určitou konfrontaci s matkou a střety se mohou zmírnit nebo naopak zintenzivnit (Streep, 2009). Již při rozhodování o mateřství se ženy srovnávají s matkou. Dcera, která porodí, sdílí s matkou zcela novou perspektivu. To je však nestaví do rovného vztahu. Jde o další etapu života, kde je třeba ujasnit poměr důvěrnosti a autority. Matka má v této oblasti více zkušeností, takže často obě usoudí, že bude dceru učit, jak být matkou, předává jí zkušenosti, jak pečovat o dítě (Tannen, 2006).

Když se dcery stanou matkami, zjistí, co už zjistily jejich matky (Oakleyová, 2000). Jde o oblast, v níž převažuje zkušenost matky, matka zde podává dceři informace o těhotenství a učí dceru péči o dítě. Důsledkem je i změna v komunikaci, dcera se na matku obrací s problémy a díky dětem dochází také k častějšímu kontaktu. Dcera v nové roli svou matku mnohem více chápe, což je vzájemně přibližuje. Vlastní děti jsou faktorem podporujícím vztah k matce (Kamanová, 2009). Mateřství často vede k identifikaci a smíření s vlastní matkou (Poněšický, 2012).

Hned po narození dítěte se u žen objeví zvláštní solidarita posílená rodovou významností. Dcera po porodu má kolem sebe a svého dítěte ráda svoji matku, babička vnouče (Farková, 2009). Zároveň může matka sama pozorovat mateřství své dcery, jak dcera vstupuje do mateřské role (Streep, 2009). Matky mohou znovu prožívat své mateřství skrze zástupnou identifikaci s mateřstvím dcery či snachy (Deutschová in Sayersová, 1999).

3.3 ASPEKTY VZTAHU MATKY A DCERY VE VĚKU MLADÉ DOSPĚLOSTI

Výrazným aspektem vztahu v dceřině mladé dospělosti je jeho vývoj a proměna, kdy dcera přechází z postavení dítěte a dospívajícího do pozice dospělého. S tím souvisí transformace vztahu s matkou, vyjednávání o moc ve vztahu a ujasňování vzájemných měnících se pozic matky a dcery.

3.3.1 Transformace vztahu k matce

Vztahy s rodiči se formují dlouhodobě a kontinuálně a souvisí s předchozím vývojem v dětství. V problémech ve vztahu matky a dcery jde obvykle o transformaci vztahu přicházející s věkem (Novák, 2008). Matka a dcera se k sobě vážou způsobem, který se formoval v dceřině dětství. Matka užívá mnoho postupů utvořených v té době. Má stále potřebu pečovat, pokračuje v představě, kterou si vytvořila dříve, dceru nevidí takovou, jaká je teď, ale vnímá jen její minulý obraz. Zřídka si uvědomuje absurditu toho, že se k dceři chová jako k dítěti (Tannen, 2006).

Někdy matka svou výchovnou snahu přehání. Chce dceři předat všechny své zkušenosti, eventuálně si představuje, jak by se chovala na jejím místě nyní, připravuje ji na tvrdou konkurenci, varuje před zklamáními. Na druhou stranu jí chce budoucí život zpříjemnit tím, že pro ni vše dělá, což může mít pochybný výsledek (Poněšický, 2012).

Vývoj je nazírán odlišně. Dcera vnímá sama sebe především ve své nově se formující roli dospělého a vyžaduje uznání, respekt a důvěru ve své schopnosti. Své požadavky vnímá jako oprávněné a předpokládá matčin souhlas či dokonce podporu. Matce schází milující a poslušné dítě a vnímá narůstající odstup dcery a zvětšující se odlišnosti mezi její dřívější malou dcerkou a současnou mladou ženou (Apter, 2005).

Podoba vztahu však není neměnná, dcera se vyvíjí a matka je nucena se adaptovat (Tannen, 2006). Matka je připoutaná k malé dceři, již musí umožnit proměnu v ženu. Je nucena hledat novou rovnováhu kontroly a volnosti během dceřiny adolescence a zachovat spojení s raně dospělou dcerou, již dovolí samostatně se rozhodovat (odstěhovat se). Ačkoli se dcera sama teprve vyvíjí a mění se, vyžaduje, aby to matka akceptovala a oceňovala. Tento proces vyžaduje ze strany matky velké přizpůsobování (Streep, 2009). Matka chce udržet svoji pozici a má strach, že bude opuštěna, protože nově samostatná

dcera ji již nebude potřebovat a její péče nebude nadále oceňována. Zažívá nejistotu, protože taktiky, které fungovaly dosud, se stávají neúčinnými a některé vzorce interakcí nejsou dále efektivní. Důležitým úkolem matky je proto neustále inovovat své znalosti o dceři, která se vyvíjí. Pokud matka selhává v tomto úkolu, její informace jsou zastaralé a stereotypy, které užívá k výkladu dceřiných reakcí, již nejsou platné (Apter, 2005).

Rodiče se musí soustavně učit poznávat své děti, protože se rychle mění zkušenosti dětí a tím se mění i děti samotné. Matka je neustále konfrontována s různými potřebami, musí zvládat mnoho odlišných situací, je od ní vyžadována velká pružnost (Melchiorová, 2009). S léty přichází zákonitě změna vztahu a matka je nucena to přijmout, přičemž dceřina potřeba vlídné matky nemizí (Novák, 2008). Matka, jejíž dítě vstupuje do adolescence a dospělosti, se musí vyrovnat s touto změnou a musí přijmout ztrátu určité mateřské dimenze ve svém životě, jde zejména o péči o děti a reprodukci. Dceřina adolescence a dospělost radikálně mění poměry v dyádě, protože matka i dcera jsou nyní dospělými ženami (Decoopman, Gentina & Fosse-Gomez, 2010). Ačkoli podle Apter (2005) většina matek zdůrazňuje, že chce, aby z jejich dcer vyrostly nezávislé osobnosti, Tannen (2006) uvádí, že mnoho matek popisuje vývoj dcery jako ztrátu toho, kým byly.

Co dělá vztah tak intenzivní a významný, je, že v sobě zahrnuje rozporné cíle a nevyhnutelné rozepře (Streep, 2009). Ve vztahu se objevují dva základní protichůdné požadavky: zajistit dceřinu ochranu a bezpečí a nechat ji svobodně růst (Apter, 2005). Rodiče musí vyřešit otázku kontroly tak, aby nezastávali extrémní stanoviska. Mnozí si odmítají připustit svou omezenou vládu a pokoušejí se své děti přísně řídit. Z toho plyne napětí v reakcích dětí vyžadujících větší pravomoci (West, 2002). Je důležité, aby toto matka přijala, protože děti rády ovládají situaci. Snaha ovládnout dítě, které usiluje o moc, vede obvykle k vyhocení situace (Severe, 2007).

Mateřská láska k dorůstajícímu dítěti je snad nejobtížnější forma lásky vůbec. Mnoho matek je milujícími matkami, jen pokud je dítě malé a zcela závislé. Zdá se, že pravý význam mateřské lásky není v lásce matky k novorozeněti, ale v její lásce k vyrůstajícímu dítěti (Fromm, 2010). Farková (2009) zdůrazňuje variabilitu obsahů rodinných rolí, kdy dochází k posunům v jejich obsazích. Například pedocentrický mýtus hovořící o primárním zaměření na děti je na místě v době, kdy jsou malé. Jestliže však dorůstají, případně jsou dospělé, stává se irelevantním.

Raný vztah dcery coby dítěte a matky se vyznačuje jednotou. Tento vztah potom již nelze obnovit (Kastová, 2004). V procesu dospívání se vliv matky musí postupně oslabovat. Matka nemůže ovlivňovat dceřin život nad určitý rámec. Když dívka přechází z mládí do dospělosti, dochází i k proměně matky. Jde o období usilovného učení na obou stranách, kdy je důležité opustit staré postoje (Estés, 1999). Dcera se musí vypořádat s matkou pro nalezení vlastní identity. Matka je vzor, vůči kterému je identita koncipována. Dcera ve skutečnosti nejprve nemá svou vlastní pozici, ale je v postavení „proti matce“, vůči níž se vymezuje. V této fázi jsou matky kritizovány a tyto střety vedou k odpoutání se od nich. Cílem není přerušení vztahu s matkou, tedy autonomie, která by vylučovala vazbu, ale takové odpoutání, které dceři umožní mít s matkou jiný, nový vztah. Poté přichází opětovné přiblížení k matce (Kastová, 2004). Dcera postupně prohlubuje svůj vztah s matkou a zároveň se od ní odpoutává. Odejít od matky znamená opustit určitou roli a budovat novou, která tolik nespadá do matčina vlivu. Matka musí přijmout, že samotným účelem mateřství je vychovat dítě nezávislé na matce (Cloud & Townsend, 2003).

Riedelová (2011) se zabývá odloučením dcery od matky jako stále aktuálním tématem. Zpočátku je dyáda matky a dcery zcela symbiotická. Matka poskytuje dítěti veškerou péči a vůbec si nemůže představit, že by ji někdy mohlo její dítě chtít opustit. Brzy však začíná postupné odlučování dítěte, a to již od začátku individuálního vývoje (tedy v žádném případě až v pubertě). Není nijak vzácný dramatický průběh, a to především tehdy, když je vzájemná vazba velmi těsná a matka sama je výraznou ženou, jež se dceři nelehce opouští. Dcera svou matku po dobu určité vývojové fáze pouze odsuzuje. Jde o dobu odcizení a nedorozumění, kdy matka cítí hluboce bolestivé odloučení od dcery. Teprve když je matka připravena poskytnout dceři dostatek svobody, může dcera opět připustit, že je matka dobrou matkou a může dojít k jejich opětovnému setkání. Vývoj vztahu lze chápat jako neustálé rytmičné střídání fází osamostatňování a opětovného sbližování. Když se tyto vývojové kroky daří, ustanovuje se rovnováha. V celém procesu jde pouze o jediné: vstup dcery do světa jako dospělé a na matce nezávislé ženy. Ideálu je dosaženo, když dcera ve vztahu k matce našla svou vlastní individualitu a současně se s matkou identifikovala v tom, co je typicky ženské.

Proces psychické separace v adolescenci je klíčový pro vyjednávání pozic ve vztahu. Ideální je, když se dcera separuje a matka tento proces podporuje a nebrání mu. Dále platí, že matka musí současně uskutečnit stejnou separaci na své straně. Pokud matka

příslušné separace nedosáhne, může prožívat odpoutávání dcery jako své odmítnutí či zavržení (Ruebush, 1994). Dítě je postaveno před úkol separovat se od matky, která je prvním objektem lásky a primárním zdrojem identifikace (Shapiro, 2006).

Podstatou mateřské lásky je péče o růst dítěte, což obnáší i zájem na jeho samostatnosti. To znamená, že si matka musí přát, aby se od ní dítě oddělilo. Matka toto oddělení musí chtít a podporovat. V tomto však mnohé matky selhávají (Fromm, 2010). Úlohou dobrého rodiče je umožnit dítěti opustit domov (Yalom, 2002). Dobrá matka je pozorná vůči měnícím se potřebám a tužbám dítěte (Jaynesová, 2010).

Jak se dcera vyvíjí, přerůstá svou matku. S vývojem jde ve vztahu o stále větší osamostatnění, distanci a dialog. Očekává od rodičů respekt ke své samostatnosti a životu, který si sama buduje. Ze strany matek často chybí přitakání tomuto vývoji, matky se obávají dcery „pustit do světa“. Přitakání a radost z dceřina vývoje podporuje její sebevědomí. Matka však sleduje vývoj u dcery s nedůvěrou a nelibostí. Kdyby jej podporovala, musela by se konfrontovat například s tím, že dcera dostává více volnosti, nežli měla ona sama, a vystavila by se tím nebezpečí závidění. Pouze dostatečně sebevědomá matka je hrdá na vzrůstající samostatnost dcery, což umírňuje její smutek z toho, že se jí dcera vzdaluje (Poněšický, 2012).

Když dcera dospěje, chce se rozhodovat sama, z jejího pohledu za ni již matka nemá odpovědnost, proto dcera ocení jen vyžádanou radu. Z matčina pohledu však její odpovědnost nikdy nepoleví a rozhodování, zda radu nabízet či nikoli, nemá jednoznačné řešení. Matka neví, kdy je lepší nekritizovat a kdy je nutné chránit dceru před újmou. Proto by matka měla spíše odolat nutkání udělovat rady, nabízet pomoc a návrhy (Tannen, 2006). Macek a Štefánková (2012) spatřují specifickou roli rodičů v autentickém jednání a zájmu o reciproční a vzájemně respektující a akceptující vztah. V rámci rodinných vztahů jde především o zrovnoprávnění pozic.

3.3.2 Vyjednávání o moc ve vztahu

Otázka vyjednávání o moci ve vztahu má na vztah velký vliv. Podle Šiklové (2009) mají matky nad dcerami velkou moc. Streep (2009) uvádí, že význam matčina vlivu na dceru nelze přehnat, přetrvává ve všech oblastech života dcery od oblékání po hledání přátel, někde je zřejmý a někde sotva patrný. Podle Nováka (2008) samy ženy tvrdí, že nejvíce je ovlivnily jejich matky. Někdy se dcery až obávají, že je matky „ovládnou

a pohltí“, matky mívají stejný strach, co se týče jejich dětí. Podstatou rodičovské moci je, že rodič utváří svět, v němž dítě žije, a ovlivňuje i to, jak jej vnímá. Když je dítě malé, matka má naprostou kontrolu, má moc udělit či odepřít souhlas v jakékoli oblasti (Tannen, 2006). Poté dítě přechází z podřízeného postavení do rovnoprávného vztahu s matkou a prověřuje svou vlastní moc a vliv. Matka musí měnícímu se vztahu přizpůsobit „styl“ svého mateřství a přejít ze stavu nadvlády na „pouhý“ vliv (Cloud & Townsend, 2003).

Matčina moc přetrvává i nadále, kritika i kompliment od matky má stále velkou váhu. Dcera má hlubokou touhu po matčině souhlasu a je citlivá k jakékoli známce výhrad. Bez ohledu na příčinu dceři vadí matčin nesouhlas. Významnost matčina názoru dokazuje rozsah matčiny moci. Reakce dcery se může zdát mnohdy nepřiměřená, bývá však reakcí na závažnost matčina mínění. Toto zjištění je důležité pro matky, které nechápou míru dceřiny reakce (Tannen, 2006).

Pro dítě je nezbytné získat zejména matčinu lásku, pozornost a souhlas. Bez ohledu na dceřin věk chce každá dcera potěšit svou matku, vnímat schválení svých rozhodnutí a souhlas se svými činy (McBride, 2009). Matčiny reakce zůstávají i pro dospělou dceru důležitým ukazatelem. Dcery stále touží po matčině souhlasu a uznání (Apter, 2005).

Novák (2008) vymezuje úkoly pro matku i dospělou dceru. Matka má najít rovnováhu mezi emancipací a závislostí dítěte, dcera mezi obavou ze ztráty podpory matky a nadměrnou vazbou k ní. Hranice mezi dobrým vztahem a zvýšenou vazbou jsou však neostré. Podle Dohertyho (2006) má rodičovská generace problémy s uplatňováním autority, rodiče se často bojí, že se jim nepodaří přiměřeně skloubit autoritu s citlivostí.

V komunikaci se proplétá blízkost a hierarchie. Vztah kombinuje nejhlubší pouto a blízkost s bojem o nadvládu. Ve vztahu je neustále spojena touha po důvěrnosti s touhou po kontrole. Obě neustále vymezují hranice důvěrnosti, blízkosti, moci a odstupu. Je třeba najít způsob, jak si být blízké bez pocitu ohrožení svobody a přílišné kontroly. Rovnováha spojení a kontroly se proměňuje a jejich sladění utváří jejich vztah. Přizpůsobit se rozdílům je konkrétním obsahem vyjednávání ve vztahu (Tannen, 2006). Matky se snaží sladit nezbytnou kontrolu a poskytnutí dostatečného prostoru (Apter, 2005).

Dospělé dcery si často neuvědomují, do jaké míry se jejich vlastní moc zvětšila. Pokud matka vyžaduje informace coby projev blízkosti, pak možnost je nabídnout nebo zadržet dává dceři ve vztahu moc, již může blízkost podpořit nebo omezit. Dcery také mohou například omezit kontakt a ovládat možnost setkání s vnoučaty. Jde o nejvýraznější

projevy přesunu moci, když dcera dospěje (Tannen, 2006). Je to dcera, kdo rozhoduje, zda svoji matku přijme do života svého dítěte jako babičku (Streep, 2009). V tomto trvalém boji každá vnímá sílu té druhé a přehlíží svou vlastní (Tannen, 2006).

3.3.3 Vyjednávání o pozice ve vztahu

Dcera i matka zastávají ve vztahu pozice, které se mohou měnit. Matka a dcera se mohou vnímat jako nejbližší přítelkyně a důvěrnice (Cloud & Townsend, 2003). Podle Tannen (2006) se ve vztahu objevuje rozpor mezi postavením „matka a dcera jako přítelkyně“ a „matka a dcera jako rodič a dítě“ a střídají se v různých situacích.

Podle Apter (2005) je nejběžnější matčino přání být dceřina přítelkyně, tuto pozici preferují před autoritářskou postavou. Matky se cítí být dostatečně schopné se identifikovat se svojí dcerou, avšak vnímají rozdíl mezi skutečnou rolí matky a představovaným ideálem dceřiny přítelkyně. Proti tomuto ideálu stojí tři aspekty: samotná nezrušitelná pozice matky, falešný ideál žen schopných udržovat svá přátelství a potřeba matky a dcery vyjednat o tématech, v nichž jsou občasné konflikty nevyhnutelné. Ideál přátelství mezi matkou a dcerou je proto spíše iluzí.

Některé matky chtějí mít z dcer přítelkyně, jakési mladší sestry. Tím nerespektují generační hranice i potřebu dítěte, aby rodiče zde byli pro dítě a ne naopak. Nevšímají si, že dceru zatěžují v jejím vlastním rozvoji. Dcera pak často zná potřeby své matky více než své vlastní (Poněšický, 2012). Stav „přítelkyň“ je v rozporu s autoritou a povinnostmi, kterou s sebou přináší rodičovství a nevyhnutelně směřuje ke konfliktu zájmů. Jde o paradoxní souhru důvěrnosti a autority (Tannen, 2006). Blízká vzájemná vazba může vést až k obrácení rolí, kdy dcera jakoby hraje matčinu roli a pro zachování emocionálního spojení s matkou omezí či upozadí své potřeby (Kabat, 1996).

Děti jsou z principu podřízené svým rodičům a jsou na nich závislé. Dospělí za dítě vždy nesou odpovědnost, mají větší životní zkušenosti a jsou v každém ohledu ten „silnější“ partner. Matka jako jeden z rodičů musí rozhodnout, co dceři dovolit, a převzít za to odpovědnost (Preuschoffová, 2007). Podle Nováka (2008) je rodičovský post dán a nelze jej změnit. Rodičovství se může projevovat různě, s ohledem na individualitu osob a věk, ale je vždy přítomno, stejně jako fakt, že matka je starší než dcera a nese za dceru značnou osobní odpovědnost. Proto představu o nejlepších přítelkyních zavrhuje jako mýtus. Připouští, že si mohou být v určitých okamžicích velmi

blízké, avšak je mezi nimi znát rozdíl. Corneau (2010) varuje, že matka, která chce být přítelkyní, zapomíná, že je především matkou.

Je třeba si ujasnit rozdíl mezi rolí rodiče jako sebevědomé autority a rolí vzoru a rádce. Rodič jako autorita stanoví, co se od dítěte očekává, role rodiče jako vzoru a rádce se týká vnitřního světa dítěte, jeho názorů, pocitů a hodnot (Doherty, 2006). Rodiče by si měli být vědomi toho, že většina adolescentů je nechce vidět ani jako nedotknutelné autority, ani jako rovnocenné kamarády, ale preferují je k dispozici jako „odborné rádce“ v situaci, kdy je o to sami požádají (Lovasová, 2006).

Pokud jde o pozice „přítelkyně“, ve zdravém vztahu matka přijímá a zachovává roli rodiče. V dceřině dětství by se k sobě matka a dcera neměly chovat jako přítelkyně, dcera by neměla být příliš brzy vystavena světu dospělých, jejich starostem a některým tématům (např. problémy s partnerem, sexualita), což je nevhodné a nepatřičné (McBride, 2009). Pokud později preferují role „přítelkyně“, pak v mladém dospělosti je třeba pamatovat na to, že přátelství, na rozdíl od vztahu matky a dcery, je ještě čerstvé (Tannen, 2006). McBride (2009) však uvádí, že dokonce i když dcera vstupuje do dospělosti, matka musí zůstat matkou. Její role pokračuje, je stále mateřskou osobou.

Být dcerou znamená být ve vztahu s někým starším, zkušenějším a moudřejším. Dceři je připisována pasivní role vzhlížející k autoritě matky. To je v rozporu s dceřinou samostatností. Proto je odsouzena k ambivalenci, přičemž její postoje a názory se mění s věkem a dalšími okolnostmi (Mens-Verhulst, 1995).

V nejlepším případě je možný dobrý důvěrný vztah jako dvou žen, které se dobře znají, cení si jedna druhé a přijímají skutečnost, že nesou odlišné obrazy ženy (Kastová, 2004). Část vzájemné přilnavosti prožívají kvůli svému pohlaví, protože ženy svou podstatou lépe navazují spojení, mají lepší výbavu k vytváření vztahů a k empatii (Cloud & Townsend, 2003). I když jsou obě ženy, zdaleka to neznamena, že žijí v nějaké duální unii (Kastová, 2004).

3.4 DIMENZE VZTAHU MATKY A DCERY VE VĚKU MLADÉ DOSPĚLOSTI

Ve vztahu matky a dcery lze rozlišit určité dimenze, které se ve vztahu typicky objevují. Matka a dcera se srovnávají ve svých vlastnostech, projevech, chování. Nachází

mezi sebou podobnosti a odlišnosti. Mohou ve vztahu cítit blízkost nebo odstup, závislost nebo nezávislost, případně ambivalentní pocity.

3.4.1 Stejnost a rozdílnost

Zdůraznění vzájemné podobnosti je pro ženy jedním ze základních způsobů, jak upevnit vztah. Připomínka stejných názorů a postojů je uspokojující a ujišťuje o vzájemné blízkosti. Mnoho žen očekává a oceňuje reakci „jsem stejná“. Podobnosti nebo odlišnosti mají vysvětlit soulad nebo rozpor ve vztahu (Tannen, 2006). Stejně principy fungují i ve vztahu matky a dcery. Stejnost odkazuje i ke sdílené identifikaci.

Feministické psychoanalytičky zdůrazňují podobnost, spjatost dcery s matkou (Poněšický, 2012). Rovnováha mezi stejností a rozdílností variuje, v krajním případě ústí v symbiózu, což je nepřesné označení příslušející spíše ranému vztahu matky a dítěte. V tomto stavu obě splývají, což je součást přirozeného vývoje v dětství, později vyrovnávané diferenciací, individuací a autonomií (Shapiro, 2006).

Dcery vstupují do dospívání s tím, že se z nich stanou stejné ženy, jako jsou jejich matky. Avšak nejsou ani nechtějí být zcela stejné. Proto mezi dospívající dcerou a její matkou vzniká více napětí než mezi jakoukoli jinou dvojicí rodiče a dítěte. Tehdy začínají s matkami „bojovat“, bývá tím ujasňována vzájemná rozdílnost (Apter, 2005).

Matka vítá touhu své dcery podobat se jí (Cloud & Townsend, 2003). Matka je motivována spíše impulzem ke stejnosti, je potěšená, když je dcera stejná jako ona. Dcera tíhne k odlišnosti, nechce být vnímána jako ztělesnění matky (Tannen, 2006). U dcer je obecně rozšířena touha odlišovat se od matky, která v konkrétním vztahu nabývá specifické podoby (např. „chci lepší práci než ona“). Matky uvádějí, že dcera, která si vybírá velmi odlišný život od matčina, neprojevuje dostatek uznání k matce jako modelu ženské role (Apter, 2005). Mnoho žen se brání matčinu očekávání, že budou stejné. Některé ženy činí životní rozhodnutí tak, aby se lišila od matčiných. Touha být jiná může dosáhnout až do toho bodu, kdy se dcera rozhodne, že se sama nechce stát matkou. Pokud se dcera snaží nebýt jako matka, matka může chápat dceřinu odlišnou volbu jako kritiku či výtku a je pro ni složité to přijmout (Tannen, 2006). Matce se nelíbí zjištění, že dcera jedná jinak, než jednala ona (Novák, 2008).

Způsob mluvení dospělých žen často odráží oceňování stejnosti, aniž by si toho byly vědomy (např. na oznámení „ztrácím klíče“ automaticky odpovídají „já taky!“). Pokud druhá osoba nenabídne ujištění o stejnosti, nesplní tím očekávání, což vede k nespokojenosti. Navíc rozměr stejnost – rozdílnost se prolíná s úrovní blízkost – odstup. Matce může vadit cokoli, v čem se dcera odlišuje, chce být dceři blízká. Rozdílnost pro matku skrytě signalizuje odmítnutí, je zneklidněná tím, že se jí dcera odcizí (Tannen, 2006). Dcera vnímá svoji rozdílnost jinak. Když se odlišuje od matky, zkoumá tímto svoji vlastní identitu. Odlišováním od matky jí i sobě ukazuje, že ona sama je jiná. V současné době se potvrzuje, že spory a kritika v dospívání představují proces, jehož hlavním aspektem je vyjednávání o dceřině identitě. Pokud se matce toto dceřino úsilí nelíbí a dává to dceři najevo, pravděpodobně u dcery zvýší její snahu o odlišnost (Apter, 2005).

3.4.2 Mezigenerační odlišnosti

Mezi oběma je generační propast. Mezi rodiči a dětmi obecně je nutno neustále udržovat určitý generační odstup (Preuschhoffová, 2007). Neshody mezi matkou a dcerou jsou ovlivněny poměrně značnými a rychlými demografickými změnami, které vytvářejí odlišné podmínky pro generační vnímání a životní zkušenosti. Matky dnešní generace mladých žen vyrůstaly v podmínkách poměrně přísné sociální kontroly. Měly relativní sociální jistoty, neočekávalo se a netolerovalo výraznější vybočování z obvyklého životního stylu (Novák, 2008).

V odlišném prostředí vyrůstající matka a dcera budou mít jinou hodnotovou orientaci, vzájemně je odcizuje i jiná zkušenost a jiné znalosti. Co by matka chtěla dceři předat, dcera nemusí považovat za cenné. Dcery zapomínají, že jejich matky vyrostly v jiném prostředí, a proto mnohé věci zasazují do jiného kontextu. Postavení babičky, matky, dcery a vnučky jsou velmi odlišné (Šiklová, 2009).

Období puberty a dospívání bylo tradičně hodnoceno jako zvýšeně konfliktní období, někdy se též hovořilo o tzv. generačním konfliktu. Podstata je vysvětlována tím, že dospívání dětí přichází v období života rodičů označovaném jako kritické: nástup vlastního stárnutí, bilancování dosavadního života a svým způsobem již determinovaná osobní životní perspektiva. Dnes je však zdroj nedorozumění viděn spíše v tom, že rodiče dospívajících si začínají uvědomovat, že končí fáze direktivního a relativně snadného vedení a jejich přímého vlivu (Lovasová, 2006).

Konfrontace s rodičovskými myšlenkami je nevyhnutelnou součástí získání nového sebepojetí. Konfrontace nemusí být bouřlivá, tudíž jednoznačně rozpoznatelná a nápadná. Může docházet k obrovské disproporci mezi životními hodnotami a postoji rodičů a dospělých dětí, neboť vyrůstaly za jiných podmínek a mají jiné zkušenosti (Farková, 2009). Mnohdy se hovoří o generačním problému, který se projevuje výraznou rozdílností názorů mezi generacemi. Matky a dcery vnímají, že jsou obě v jiných bodech vývoje, kdy odlišnosti pramení z věkového rozdílu. Může se týkat mnoha záležitostí a ústit v interpersonální tenzi, bez ohledu na kvalitu vazby nebo sílu vztahu (Fingerman, 1996).

3.4.3 Blízkost a odstup

Častým měřítkem, dle kterého matka a dcera svůj vztah posuzují, je blízkost a odstup. Tento rozměr mohou obě vnímat velmi odlišně: zatímco jedna může pociťovat přílišnou blízkost jako nepříjemnou, druhé může vadit velký odstup. Jde o obrazné pojmenování emocionálního vztahu, které může být vyjádřeno fyzicky nebo jako záležitost výměny informací (Tannen, 2006).

Matka se s dcerou identifikuje. Prožívá dceru zcela přirozeně jako pokračování sama sebe, podílí se na jejím prožívání. Přeje si velkou blízkost, vzájemné svěřování, podporu a emocionální výměnu, tedy mnohé, co dříve dostávala od vlastní matky (Poněšický, 2012).

Dospělá dcera již nepotřebuje intenzivní fyzický kontakt s matkou, matka si však velmi cení fyzické náklonnosti. Většinou je to matka, kdo touží po větší blízkosti, než je dceři příjemné. Proto bude dcera ustupovat, a tím matku nutit, aby svou snahu o sblížení stupňovala. Dcera cítí matčin nátlak k blízkosti, avšak prohlubuje odstup jako důsledek matčiny snahy dceru k sobě připoutat. Když se matka přestane „násilně“ přibližovat, dcera se přestane vzdalovat (Tannen, 2006).

Dcery i matky se vzájemně obvykle svěřují, avšak na obou stranách lze nalézt určitá omezení. Dcery některé věci zamlčují. Mohou se jim zdát příliš intimní, nebo nechtějí před matkou projevit vlastní nejistotu a obavy a následně čelit matčině úzkosti, hněvu nebo soucitu. Matky také popisují napětí mezi touhou být k dceři otevřené a snahou uchránit je před svými problémy. Matky to zdůvodňují tím, že dcery nechtějí zatěžovat, nebo že by tomu dcery nerozuměly. Proto obě do určité míry před druhou své problémy zatajují a obě si následně stěžují, že k nim druhá není upřímná (Apter, 2005).

Rozměr blízkost – odstup souvisí s četností kontaktu. Dcery, jež bydlí mimo domov, nebo přes týden pobývají v místě studia a jsou doma jen o víkendu, se shodují na tom, že se jejich vzájemné vztahy s matkou zlepšily. Když má dcera vlastní domácnost, začíná také více chápat matku starající se o původní domácnost. Matky potvrzují zlepšení vztahu při méně častých kontaktech (Kamanová, 2009).

Snaha o blízkost či odstup je výjimečně zcela rovnocenná. Pokud jedna cítí menší otevřenost z druhé strany, uzavírá se, tají některé věci nebo začíná ve vztahu lhát. Naopak při vzájemném sdílení diskrétních informací a respektování jejich důvěrnosti ochota budovat vztah roste. Obě tak kolísají mezi zatížením druhé přílišnou otevřeností a sklonem k povrchnosti. Ve vztahu jsou tyto dva póly neustále testovány a každá doufá, že najde vhodnou rovnováhu (Apter, 2005).

Matka i dcera považují druhou za významnou ve svém životě. Přesto matky připisují dcerám větší pozitivní emocionální hodnotu, než dcery matkám. Matky častěji jmenují dceru jako preferovanou osobu, jíž se svěřují a se kterou si nejvíce užívají strávený čas. Dcery však častěji uvádějí matku jako osobu méně významnou v jejich životě, matka se potom s větší pravděpodobností cítí z dceřina života vyloučena. Aby matka zachovala vztah, snaží se dceři přiblížit. To však má kontraproduktivní následky, dcera může interpretovat matčino zapojení do svého života jako narušující, uvádí pocity vměšování a následně matku vylučuje. Jako zdroj tenze ve vztahu dcery popisovaly matčino narušování, zatímco matky častěji popisovaly pocity vyloučení (Fingerman, 1996).

Tato dimenze se přenáší i do ostatních vztahů. Ukazuje ústřední vliv, který rodiče mají na dceřiny vztahy v pozdní adolescenci a mladé dospělosti, především pokud jde o nalézání rovnováhy mezi intimitou a blízkostí s individualitou a separací (Scharf & Maysel, 2008).

3.4.4 Závislost a nezávislost

Mezi matkou a dcerou přetrvává závislost daná jejich vzájemnou vazbou, potřebou uchovat vztah a zachovat jej v dobré kvalitě (Apter, 2005). Vzájemně se k sobě vážou tak, až se ze vztahu nemohou odpoutat (Šiklová, 2009).

Když se dívky učí oddělovat svou vlastní identitu od matčiny a rozvíjet ji, jsou v určité nevýhodě. Chlapci směřují od matky k otci, tedy od člověka, jemuž se nepodobají,

k někomu, kdo je jim velice podobný. Proces, kdy jsou chlapci přitahováni ke svému otci, je proto biologicky posilován. Z tohoto důvodu je pro mnoho žen obzvláště těžké stát se nezávislou a zpětný tah k matce pociťují silněji než muži (Cloud & Townsend, 2003).

Preuschoffová (2007) vymezuje přechod probíhající od puberty do počínající dospělosti jako kritický proces, kdy se objevují problémy adolescence a mladé dospělosti, které prověří vztah mezi rodiči a dětmi. Náleží sem například odchod čerstvě dospělé dcery z domova. Je podstatné, aby tento odchod probíhal bez nedorozumění na obou stranách. Pokud toto oddělení neproběhne dobře, může u jedné ze stran nastat celoživotní závislost. Takto je dán prostor pro zrození „mámina chlapce“ a „tátovy holčičky“ i závislosti na rodiči stejného pohlaví. Potom se děti nedokážou odpoutat od svých rodičů, zůstávají na nich závislí, místo aby rozvíjeli svou vlastní osobnost.

Poněšický (2012) hovoří o trvalém oboustranném splývání matky s dcerou. Vymezuje obtížný přechod od symbiózy a identifikace s matkou ke vztahovosti, vztahu k matce. Během dyadického vztahu s matkou získá dítě bazální pocit důvěry a přijímá vše, co od ní přichází. Podvědomě si myslí, že je tu matka jen pro ně, dle toho ji hodnotí. Intenzivně prožívá původní vzájemné splývání a na to navazující vystřízlivění, matka i dcera silně vnímají frustraci, jež doprovází výchovu i osamostatňování, tím víc, že ruší onu předporodní a poporodní harmonickou symbiózu. Podmínkou individuace je další vývojový krok, vymanění se ze symbiózy s matkou. Potom si dcera pozvolna uvědomuje svou jedinečnost a jinakost. Přesto je dceřina snaha po prosazení sebe sama spojena s vinou z narušení tohoto těsného vztahu s matkou, proto se separuje jen pozvolna. Dceři hrozí dvojí extrém: na jedné straně zůstat v symbióze a závislosti na matce, na druhé straně zcela se od ní odvrátit a zpřetrhat s ní i vnitřní spřízněnost.

Binarová (2008) charakterizuje celé období dospívání jako střet tlaků emancipovat se od rodiny a pokračující závislosti. Informace ze studií podle ní ukazují (neuvádí žádnou konkrétní studii), že větší a dlouhodobější závislost na vlastní rodině se projevuje u dívek a je dána tím, že dívky mají tendenci opírat se o své matky při pomoci řešit ženské problémy. Podle Janošové (2008) jsou dcery závislejší na matčiných postojích než synové a jsou od matky méně separované, nemají patrně velkou potřebu ustanovení autonomie. Matky nepodporují nezávislost svých dcer, protože je vnímají jako sobě podobné.

V období mladé dospělosti jsou rodinné vztahy víceméně stabilizovány. Překlenula se doba, kdy se dcery řídí výhradně tím, co určí matky. U dcer dochází k tvorbě vlastního

životního prostoru. Nepřebírají všechno, matčiny vlivy a názory posuzují a vyhodnocují. Vzhledem k vlastní situaci pak posoudí další svoje postupy (Kamanová, 2009).

Dcery odmítají matčino zasahování do určitých záležitostí. Dlouhodobá mateřská péče zpochybňuje dceřin vlastní požadavek a status samostatné osoby, naopak zdůrazňuje její závislost a předpokládá více schopností a vědomostí na straně matky. Dcera sama bojuje s vlivem, který na ni matka má. Nechce se však od své matky psychicky a emocionálně separovat. Dcery se nestávají zcela samostatnými a odloučenými od matky. Jejich vazba zůstává silná i v průběhu dceřina vývoje. Snaha dcery osamostatnit se může být matkou nesprávně interpretována jako celkové zavrnutí matky. Jestliže se matka v tomto případě zcela stáhne, ponechává dceru emocionálně osamocenou a velmi frustrovanou. Dcery se domáhají zejména nové rovnováhy ve vztahu, nejde tedy o prosté oddalování nebo separaci. Hlavním cílem dcery je proměna vztahu. Když si toto matka uvědomí, je pro ni jednodušší dceřin boj za nezávislost tolerovat (Apter, 2005). Aby se dcera cítila zdravou, zralou a nezávislou ženou, potřebuje si vybudovat nezávislou identitu, oddělenou od matky (McBride, 2009).

Matky udávají, že zasahují do životů svých dcer zejména proto, aby je provázely a ochraňovaly (Apter, 2005). Novák (2008) vidí u matek touhu po závislosti dcery. Matka na dceři lpí a nechce ji pustit ze svého vlivu. Matky někdy brání rozvoji individuality dcery, což je částečně vyvoláno skutečností, že si matka podvědomě přeje zachovat oboustrannou závislost (Corneau, 2010). Campbell (2008) snahu rodičů udržovat dítě v přílišné závislosti na sobě samých označuje jako přivlastnění. Toto je běžné v dětském věku. Problém je, jestliže se tato závislost s věkem nezmenšuje. Podle Riedelové (2011) matka příliš fixovaná na dceru blokuje její vlastní možnosti vývoje. Taková matka chápe svou vlastní existenci zcela z hlediska existence své dcery, je neschopná se od dcery odloučit a nepozoruje, jak tím dceřin život omezuje. Mezi matkou a dcerou se vytváří tak úzká vazba, že nemůže dojít k odloučení přiměřenému věku. Matka nechce, aby dcera překročila rámec mateřského vztahu. Na subjektivní rovině může dcera vnímat matčinu sílu, jež jí brání ve vývoji, samostatnosti, zadržuje ji.

Od narození u dcer existuje tělesně i psychicky slabší ohraničení vůči okolí. Dcera vidí matku jako svoji stálou pronásledovatelku, která do ní vidí, zná její emoce, včetně těch negativních, jako je závist, rivalita, žárlivost či nespokojenost. Má pocit „matka o mě všechno ví“, silně vnímá i matčiny nálady a postoje. Ženy mají méně výrazné vědomí separace a jedinečnosti. V důsledku obtížné cesty k osamostatnění od matky a nezávislosti

může mít dcera snížené sebevědomí, může pro ni být obtížnější převzetí odpovědnosti, rozhodování (Poněšický, 2012).

Když měly matky a dcery popisovat zdroj napětí v nejkonfliktnějším období, očekávalo se, že budou popisovat záležitosti spojené s neshodami ve vývojových potřebách daného období. Jako zdroj obtíží většina matek i dcer označila pokračující potřebu dcery po nezávislosti, což pramení z dceřiny separace od matky a zakládání odlišné identity. Napětí dále nejčastěji způsobují běžné denní záležitosti, avšak nejvýznamnější tématem napětí zůstává nezávislost a separace (Fingerman, 1997).

Spojení mezi matkou a dcerou je popisováno jako mimořádně silné, přičemž matky jsou závislejší na dospělých dcerách než na synech, především emocionálně. Matka může být neschopná vidět dceru jako oddělenou osobnost s vlastním životem. Proto je téma separace dcery významným zdrojem napětí ve vztahu, které není řešeno jen v adolescenci, ale zůstává aktuálním i v dceřině dospělosti. Ve zdravém vztahu je oběma umožněn růst a vývoj, což je předpokladem vyřešení tohoto procesu. Dcery však mohou v reakci na matčinu závislost vnímat přílišnou blízkost a interpretovat ji jako nežádoucí hrozbu jejich autonomie. Jsou tak nuceny o ustanovení své autonomie bojovat a zachovávat od matky odstup. Matky na tyto dceřiny projevy reagují s nelibostí a popisují narůstající odstup dcery jako emocionálně devastující. Pokud matka brání dceřině separaci, připravuje se tak o významný zdroj emocionálního uspokojení, protože vzájemné poskytování emocionální podpory je znemožněno. Matka si musí ustavit další zdroje emocionální podpory v životě mimo dyádu a uznat potřebu dcery po autonomii (Kabat, 1998).

Individuální identita, kterou se dcera snaží nalézt, není nikdy zcela nezávislá na matčině. Dcera to většinou zjišťuje v mladé dospělosti a trvalá přítomnost matky „uvnitř“ dcery (např. matčin názor, hlas) je pociťována negativně, jako narušování dceřiny nezávislosti. Později ve střední dospělosti pochopí, že jde o trvalou a hodnotnou součást jí samé, stejně jako jednou bude pro její vlastní dceru (Apter, 2005).

3.4.5 Ambivalence

Představa plného souznění rodičů a dospělých dětí je problematická. Ve vztahu je velký prostor pro vznik ambivalence, tj. existence značně rozličných hodnocení. Matka může fungovat jako vzor i objekt vzdoru (Novák, 2008). Základem ambivalence ve vztahu

je skutečnost, že obě mohou být zraněny tou osobou, kterou tak milují. Neexistuje způsob, jak se ve vztahu vyhnout určitému podráždění (Apter, 2005).

Typický je ambivalentní vztah s matkou, pociťovaná touha zůstat s ní i osvobodit se z jejího vlivu (Corneau, 2010). Dcera musí řešit svoji ambivalenci k matce, touhu po porozumění i po osamostatnění (Poněšický, 2012).

Vztah s matkou je vždy ambivalentní. Společensky jsou však negativa tabuizována a vyzdvihuje se jen rovina pozitivní. Vzpouora proti matce je trestána více než proti otci. Připustit si možnost odporu, averze či nenávisť vůči matce je ve společnosti odsuzováno (Šiklová, 2009). Ve vztahu je napětí vyplývající z nerealistických očekávání na obou stranách. Nevyhnutelným důsledkem bývají pocity vzteku, zklamání, rozhořčení a viny. Obvykle jsou skrývány a navenek je dáována pouze náklonnost, která pomáhá k zachování vztahu, navzdory vnitřní tenzi (O'Connor, 1990).

Děti potřebují, aby matka byla ve spojení s jejich nenávisť i láskyplnými pocity. Pokud matka trvá na tom, aby její dítě bylo vždy pozitivní a milující, láska a nenávisť zůstanou pro dítě rozštěpené. Dítě nemůže vytvářet celistvé vztahy, protože lidé jsou pro ně dobří nebo špatní. Když matka dokáže přijmout oba druhy pocitů dítěte, dochází k jejich integraci, dítě si vytváří schopnost cítit ve svých vztazích obojí. To pak prohlubuje jeho schopnost zralým způsobem milovat a budovat vztahy (Cloud & Townsend, 2003).

Dcera i matka jsou nejprve objekty idealizace. Dcera však postupně objevuje matčiny chyby a matka jako dokonalý ideál selhává. Ideální stav je neudržitelný, na obě klade nerealistické požadavky (Tannen, 2006). Optimálním řešením je pokusit se dceři vysvětlit příčiny matčina chování a sdílet s ní její strach a ambivalentní pocity. Jde o otázku starostlivosti a ochrany (Apter, 2005). Preuschoffová (2007) doporučuje vyjadřovat všechny pocity, včetně těch negativních, jako jsou žárlivost, vztek a hněv. Jsou ve vztahu běžné a neměly by se potlačovat. Tyto pocity jsou přirozené a jejich přiznání přináší úlevu (Šiklová, 2009).

3.5 DALŠÍ PROCESY VE VZTAHU MATKY A DCERY VE VĚKU MLADÉ DOSPĚLOSTI

Ve vztahu matky a dcery se může objevovat obtížná komunikace, vzájemná kritika, srovnávání a soupeření. Jde o procesy ve vztahu, které do něj vnášejí problematickou atmosféru.

3.5.1 Komunikace

Komunikace hraje v životě ženy velkou roli. Základem ženských vztahů je sdílená konverzace. Ženy používají řeč k utváření a upevňování společenských vztahů. Velkou část komunikace tvoří povídání o každodenních detailech, kdy obě projevují zájem o podrobnosti a sdělují si osobní informace. Tímto tvoří a udržují blízkost, jde o zajištění důvěrného spojení a známku zájmu (Tannen, 2006). Pro zachování vztahu mezi ženami je třeba neustále vést dialog. Kvalita vzájemné komunikace rozhoduje o tom, jak dobře nebo špatně se bude vztah vyvíjet (Preuschhoffová, 2007).

Vzájemné rozhovory mají dlouho historii, jež sahá až k počátkům dceřina života. Komunikace zahrnuje nejen význam nynějšího rozhovoru, ale také všech vzájemných hovorů z minulosti. Matka i dcera pojmají minulé rozhovory jako zdroj současného významu komunikace (Tannen, 2006).

Komunikace má vždy dvě roviny, vedle doslovného významu existuje tzv. skrytý význam, který se skládá z faktu, že je něco řečeno, a ze způsobu, jak je něco řečeno. Ve způsobu interpretace nemusí být mezi komunikujícími shoda a často právě skrytý význam vyvolává emotivní reakce. Matka má častěji sklon k nepřímosti a nepřímé naznačování je pro ni v tomto vztahu běžné. Dceřin běžný styl je spíše přímý a často matčinu nepřímou odmítají. Sdělení si obvykle vykládají jako nepřímou formu kritiky, kterou se matky snaží neúspěšně zakrýt. Vnímají nepřímou komunikaci jako manipulující, zatímco přímou jako čestnější a upřímnější. Dcera může preferovat jiný styl právě proto, že jí užívání druhého vadí či vadilo (Tannen, 2006).

Vztah je částečně poznamenán skrytými rozepřemi (Corneau, 2010). Skrytá sdělení mohou prezentovat různé pocity jako bezmoc, slabost, ale i výčitky, výhrady. Tato sdělení nemusí být vyslyšena nebo interpretována stejně (Novák, 2008).

Matky udávají, že užívaly méně vyhýbavé chování a více křičely během dceřina dětství a adolescence. Také tvrdí, že běžné denní záležitosti řešily přímo, avšak vyhýbaly se tématu dceřiny sexuality. Dcery, jejichž matka užívala vyhýbavé chování, udávají, že vnímaly výrazné obtíže v komunikaci. Dále uvádějí, že vyhýbavé chování v dceřině dětství a adolescenci zapříčinilo horší kvalitu vztahu, protože vzájemná otevřená komunikace byla znemožněna a při řešení problémů ve vztahu se také spoléhaly na vyhýbavé chování. Pokud popisovaly vztah jako problematický i ve své dospělosti, častěji hodnotily chování jako vyhýbavé. Ačkoli se liší v označení období, v němž docházelo k nepřímým sporům, obě se obecně shodují na periodě, kdy docházelo k otevřeným sporům (Fingerman, 1997).

3.5.2 Specifika matčina hlasu

Dcery jsou velmi citlivé na matčin hlas a jeho tón. Tento hlas je nositelem známých výroků, rad a varování. Matka je opakuje a dcera se cítí být jimi pronásledována. Dcery matčin hlas někdy popisují jako nepřetržitého komentátora všeho, co dcera dělá (Apter, 2005). Streep (2009) zdůrazňuje význam matčina hlasu, jehož poslechem tráví dcera mnoho času a tím jej částečně zvnitřní. Každá dcera někdy slyšela hlas své matky uvnitř své mysli.

Stává se, že hlasy matek a dcer znějí velmi podobně. Nejsou zcela totožné, ale zejména hlas dospělé dcery se matčinu začíná podobat. Navíc se často zdraví stejným tónem, užívají totožný rytmus a melodii (např. při telefonování). Pak se zdá, že vyjadřování jedné je ozvěnou vyjadřování té druhé a obě znějí stejně (Tannen, 2006).

Matčin hlas je ve vztahu této dvojice ten silnější a mocnější, informuje celý svět dcery, má váhu matčiny autority a jeho vliv přetrvává roky potom, co dcera matku fyzicky opustí a například se odstěhuje (Streep, 2009). Když dcery popisují účinky matčina hlasu, uvádějí, že se jim matčin hlas zdá být silnější a hlasitější než jejich vlastní. Proto v hádkách dcery začínají křičet. Toto vysvětlení dává smysl dcerám, ale bývá nepochopitelné pro matky (Apter, 2005). Podle Farkové (2009) zvyšují intenzitu hlasu v domnění, že zesílí argumentační hodnotu.

Podle Šiklové (2009) si dcera dokonce vytváří představu matky z jejích výroků. Dle Apter (2005) dcery vedou s matkami imaginární konverzaci, přičemž přemýšlí, jak by měly matce něco sdělit. Vytvářejí si i svoji verzi toho, co by matka pravděpodobně

odpověděla nebo interpretují význam jejích skutečných slov. Vzniká tak celý scénář, přičemž dcery popisují, že v průběhu této představované konverzace opravdu dokážou slyšet matčin hlas. Pokud si představují hádku, slyší matčino kritizování a mohou se skutečně rozčlít. Matky mohou zpochybnit dceřin scénář tím, že dojde k opravdové konfrontaci na dané téma a dcera uslyší jiné odpovědi než představované. Problém ovšem je, že matky netuší, o čem a jaký scénář dcera vytvořila.

3.5.3 Vzájemná kritika

Dcery podrobují své matky tvrdé kritice, matky stejně tak kritizují své dcery (Tannen, 2006). Podle Apter (2005) se tak děje proto, že od sebe mají navzájem vysoká očekávání. Jejich diskuze jsou charakteristické nadměrnou kritikou a následným pocitem nespravedlnosti.

Kritika dcery se odehrává ve třech nejčastějších tématech, v nichž mají matky tendenci své dcery kritizovat. Náleží sem styl oblékání, úprava vlasů a tělesná váha. Podle některých dcer existuje ještě čtvrté téma odlišného charakteru: jak mají dcery vychovávat své děti. Ovšem v případě, že je dcera kritizována někým mimo dyádu matky a dcery, matka často vnímá, že jakákoli kritika dcery naznačuje i kritiku matky. Matka ji tedy interpretuje jako nepřímou kritiku sama sebe (Tannen, 2006).

Pokud jde o kritiku matky, dcery udávají, že je oproti otci zranitelnější, více odpustí a nechce se pomstít, proto je snadnější kritizovat matku než otce (Tannen, 2006). Šiklová (2009) však zpochybňuje právo matku kritizovat či jí cokoli vyčítat. Kritizování matek je podle ní nespravedlivé vůči všem matkám, protože dcery hodnotí své matky dle svých současných kritérií. Apter (2005) upozorňuje, že obvykle je z dvojice matka ta protektivnější a také ona tlumí intenzitu své nespokojenosti a svých potřeb. Dcery vnímají matky jako dominantnější a méně kritické než matky vnímají dcery (Branje, 2008).

Vycházení s matkou usnadní tzv. příbuzenská pozitivní premisa, která předpokládá, že přes všechny negativní projevy má matka dceru ráda a naopak, tedy že mají v jádru dobrý vztah (Novák, 2008). Tannen (2006) v tomto smyslu radí například přeformulovat myšlení o matce a vykládat si matčiny poznámky jako výraz starostlivosti namísto kritiky.

3.5.4 Srovnávání a soupeření

Matka představuje pro dceru první objekt, s nímž se porovnává (Streep, 2009). Srovnávání ve vztahu je přirozené. Otázka „jsme stejné?“ je pro společenský život dívek a žen podstatnější než u chlapců a mužů, protože ženy se často soustředí na kontrolování a určování hranic spojenectví, zatímco chlapci více vyjednávají své pozice ve skupině (Tannen, 2006).

Matka a dcera se porovnávají navzájem, zároveň mají ostatní lidé tendenci je srovnávat vzájemně. Protože jsou obě motivovány ve srovnávání uspět, může z této snahy také pramenit soupeření. Častý je stav, kdy matka jako výsledek srovnávání s dcerou pociťuje závist (např. závidí dceři mládí, více možností, zajímavější život). Jedním z nejproblematictějších aspektů porovnávání je připomínka matčina stárnutí. Pro matku je dále těžké cítit uspokojení nad dceřiným úspěchem, pokud má matka sama nenaplněné ambice. Proto není překvapivé, že pociťuje závist či žárlivost (Tannen, 2006).

Fakt jejich stejného pohlaví je vybízí k vzájemnému srovnávání, tudíž i k soupeření a závisti (Poněšický, 2012). Matky chtějí, aby se dcerám dařilo, ale některé matky přirozeně nechtějí, aby se jim dařilo příliš: natolik, aby zastínily matku. Někdy mohou vnímat dceru jako hrozbu a žárlit: na vzhled, vzdělání, úspěchy, na vztah s otcem (McBride, 2009). Matka může dceři závidět téměř cokoli: dceřin vzhled, možnosti, budoucnost (Streep, 2009).

Ve vztahu existuje nepřiznaná rivalita (Novák, 2008). Corneau (2010) rivalitu mezi matkou a dcerou charakterizuje jako nevědomou. Ideál matky však vytrvale odmítá mezi matkou a dcerou přiznat existenci soupeření či žárlivosti, navzdory důkazům, že matky v některých fázích vztahu zažívají pocity závisti. To je umocněné tím, jak matčina vlastní nejistota a vnímané nedostatky kolísají během dceřina dětství i dospělosti. Nutnost popírat tyto pocity však způsobuje nemožnost řešení tohoto konfliktu (Streep, 2009).

3.5.5 Konflikty

Mezi matkou a dcerou nevyhnutelně vznikají konflikty. Mnoho studií potvrzuje, že vztah dcery s matkou je bližší a intenzivnější než s otcem, a proto v sobě zahrnuje i více konfliktů (Scharf & Mayseless, 2008).

Cloud a Townsend (2003) vymezují problémy široce: od neschopnosti komunikace, nedostatečné úcty k rozhodnutím a hodnotám, problematiky odstupu, nepochopení, potíží něco druhé odmítnout a postavit se jí, viny za nedostatečnou starost a neuspokojení očekávání až po dětinskosti dcery v přítomnosti matky. Potíže ve vztahu s matkou se projevují v oblasti asertivity, přebírání iniciativy, konfrontace, prožívání a zvládnání hněvu, utváření identity či stanovení a dodržování hranic. Novák (2008) jako problematické body zdůrazňuje napomínání, vyčítání, rady, příkazy, požadavky, urážky, vztahovačnost. Podle Farkové (2009) na sebe vzájemně útočí a obviňují se, zobecňují, zamlžují skutečná přání, potřeby, motivy či obsah sdělení. Konflikty také mnohdy vznikají pouze proto, že obě užívají jinou interpretaci (Šiklová, 2009).

Apter (2004) vymezuje znaky hádek, kdy obě shodně tvrdí, že se nechtějí hádat, ale chování druhé je k tomu nutí, tudíž druhá hádku vyprovokovala. Obě mají pocit oprávněnosti a dobrého úmyslu, a chtějí, aby to druhá uznala. Druhá je nespravedlivá. Občas si jsou obě vědomy nesmyslnosti hádky. Protože se dobře znají, v konkrétní situaci nehledají jedinečné a detailní příčiny, ale naopak užívají stereotypní vysvětlení. Podle Tannen (2006) si obvykle myslí, že reagují na urážku, kterou zahájila druhá. Tím začíná tzv. spirálovitý růst konfliktu. Každý výrok je reakcí na to, co druhá řekla, a zároveň provokuje k další odpovědi. Stupňující se odpovědi, které se mění v provokaci, podporují rostoucí vztek. Apter (2004) upozorňuje, že ve sporech obě útoky vrací, protože po určité době vyčerpají svou schopnost řešit věc jinak. Obě tak zvyšují svoji snahu druhou zasáhnout. Hádky se stávají důraznějšími, protože se oběma zdá, že jinak budou neúčinné a ukázaly by menší sílu. Pokud obě zapadnou do tohoto vzorce, bojují, dokud neztratí argumenty. Někdy nepostřehnou snahu druhé o opodstatněnou obranu nebo omluvu.

Konflikty mohou být také ovlivněny dosažením dospělosti, kdy každá jinak vnímá stupeň dceřiny zralosti (Novák, 2008). Matky a dcery vnímají napětí a konflikty ve vztahu odlišně a nemusejí se ani shodnout na období v dceřině životě, kdy byl jejich vztah nejobtížnější. Často je udávána doba dospívání, mladé dospělosti či věku nad 25 let (Streep, 2009).

Matky i dcery shodně označují období dospívání dcery jako nejproblematičtější etapu jejich vztahu a uvádějí, že zde zažívaly nejvíce mezigeneračního napětí. To může odpovídat skutečnému stavu nebo převládajícímu povědomí o kritičnosti této etapy a odrážet tak vnímání vztahu dle kulturních norem. Změna nastává zejména s příchodem dceřiny dospělosti, obzvláště po 25. roku věku. Ač většina matek a dcer vnímá dospívání

jako nejkonfliktnější, významně se různí v tom, kdy konflikty nastaly v minulosti vztahu dále. Obecně se tedy shodují, že vrchol sporů je v dospívání s následným úbytkem v mladém dospělosti. Matky a dcery, které vnímaly vztah jako problémový, se učily, jak vyjednávat, proto v dceřině dospělosti vnímají vztah jako problémový relativně méně (Fingerman, 1997).

Kim a Smith (1998) tvrdí, že konflikty mezi dcerou a matkou v raném dětství výrazně ovlivňují dceřin život v dospělosti. Podle Fingerman (1997) nahlíží matky i dcery na konflikty v dětství a dospívání jako související. Zjevně se tedy obtížný vztah z dětství promítne do obtíží v dospívání. Matky, které jako nejproblematictější neoznačily dospívání, měly tendenci označit takto dětství. Naopak dcery, které jako nejkonfliktnější neoznačily dospívání, spíše vybíraly léta v dospělosti. Tento rozdíl může pramenit z odlišné pozice matky a dcery v jejich vztahu. Zdá se, že pro matky jsou významnější záležitosti a chování spojené s dřívějšími léty, naopak pro dcery s léty pozdějšími. Dalším důležitým poznatkem je, že dcery uvádějí více konfliktů než matky ve všech popisovaných obdobích.

Samotný konflikt bývá interpretován zjevně negativně a dvojice nerozumí jeho pozitivnímu potenciálu. Někdy matky i dcery vyvolají konflikt, aby posílily své vědomí o tom, že druhá strana má na vztahu zájem, a docílily tak autentického kontaktu ve vztahu. Matky, které porozumí významu nevyhnutelných hádek, tímto pochopí i potřebu dcery zpochybňovat zavedené hodnoty a měnit se. Konflikty matky a dcery zřídka ohrozí vzájemný vztah v jeho základech. Naopak skrze konflikty se obě učí vyjednávat, lépe si porozumět a zůstat nablízku i přes vědomí nedokonalosti vztahu. Matky a dcery, které se nehádají, jsou výjimečné a často si ani nejsou tak blízké jako hádající se dvojice. Může to znamenat, že vzdaly úsilí budovat vztah. V hádkách je vedle zjevného tématu ještě hlubší význam, konflikty mohou být ukazatelem jejich důvěrnosti a porozumění, jde o celkový vztah, přijetí a respekt. I vážné hádky mohou být manifestací přítomnosti láskyplné vazby, kdy přes spory chtějí zachovat vzájemnou vazbu. Pro zlepšení je třeba pokusit se o nezaujatý pohled na sebe a vztah. V hádkách je doporučováno držet se konkrétních témat a nepřevádět je na obecná témata postojů, hodnot a respektu, vyhnout se ponižování, nezdůrazňovat chyby a selhání (Apter, 2005).

3.6 KVALITA VZTAHU MATKY A DCERY

Vnímání kvality vztahu se neděje v jednom časovém bodě, ale je ovlivněno jeho minulostí a zahrnuje vzpomínky z různých časových období, jež varíují v různých obdobích vývoje dítěte. Přesto je současný vztah matky a dcery vnímán spíše pozitivně nebo spíše negativně na základě vnímání jeho minulosti. Současné pocity ve vztahu tudíž nemusí přímo souviset s aktuální situací, ale spíše se vzpomínkami, protože si obě vytvoří určitý stereotypní náhled na vztah a chování druhé posuzují dle tohoto stereotypu. Nezdá se však, že popis minulých problémů kvalitu současného vztahu silně ovlivňuje. I přes dětství plné konfliktů může být vztah s matkou v dceřině dospělosti silný, pokud obě nahlízejí na problémy jako na vyřešené v minulosti. Současný vztah pak může mít velký vliv na jeho nynější fungování i životní pohodu rodičů a dospělých dětí (Fingerman, 1997).

Lindsey a Caldera (2006) se zabývali interakcí v dyádách (dyáda matka – dítě a dyáda otec – dítě) a triádách (triáda matka – otec – dítě). Srovnání dyadické a triadické interakce naznačuje, že kvalita i kvantita interakce v triádě je obecně nižší než interakce v dyádě. Potvrzuje se, že matky jsou v triádách, tedy v přítomnosti otce, obecně méně zapojené, méně vnímavé a vyjadřují více negativních emocí než v dyádách. Proto je i interakce matky a dcery v dyádě obecně pozitivnější.

Vnímaná kvalita vztahu je spojena s chováním v konfliktech a jeho variabilitou. Matky a dcery, které uvádějí větší variabilitu chování v konfliktech, vnímají také lepší kvalitu vztahu. To je dáno skutečností, že jejich chování není rigidní. Vzrůst intradyadické variability je dán především vývojovými změnami v dyádě. Větší dominance a kritičnost ze strany dcer je znakem jejich vzrůstající autonomie a zásadní proměny vztahu směrem k rovnosti. Vstup do vyrovnanější interakce může dále odrážet změna k aktivnějšímu chování dcer a pasivnějšímu chování matek. Závěry naznačují, že interakce, kde má dcera aktivnější roli, jsou spojeny s větší rovností ve vlivu a rozhodování, kdy mohou dcery více vyjadřovat své názory a jsou více autonomní (Branje, 2008).

Je velmi silné spojení mezi pochopením a kvalitou vztahu. Důležitým znakem je naslouchání a ochota si vzájemně porozumět, jež výrazně vedou k pocitu sounáležitosti a sdílení. Matka i dcera tak mohou dát najevo, že si rozumí, čímž dokážou svoji ochotu naslouchat a vidět v perspektivě té druhé. Ve vztahu jsou běžné stížnosti týkající se chybějícího pochopení z druhé strany. Mnoho dcer frustruje, pokud matka nezná

či nechápe jejich pocity a nenaslouchá jim (Apter, 2005). Schopnost empatie je jedna z nejdůležitějších mateřských dovedností. Umožňuje dceři cítit se vyslyšena a chápána (McBride, 2009). Touha být druhou přijímána a pochopena je podmínkou uspokojivého vztahu matky a dospělé dcery. Jestliže si vzájemně nerozumějí, převládá pocit nepochopení nade vším ostatním ve vztahu (Tannen, 2006).

Byla potvrzena důležitost vztahu v dceřině životě a zachování jeho významnosti v dceřině dospělosti. Vztah hraje zásadní roli v dceřině sebeuvědomění a způsob interakce determinuje její identitu. Je důležitý pro vývoj dcery a kvalitu jejího života. Konkrétně dospělá dcera má vyšší míru životní spokojenosti a vyšší sebehodnocení, pokud cítí spojení, provázanost a respekt k hierarchii ve vztahu s matkou (Onayli & Erdur-Baker, 2013).

3.6.1 Obraz dokonalé matky

Krajním pohledem na vztah matky a dcery je představa o dokonalé matce. V naší kultuře je rozšířený ideál milující, chápající a podporující matky, která je vždy k dispozici. Jakmile se žena stane matkou, měla by okamžitě a s jistotou vklouznout do mateřské identity a toto pole ženské existence pozitivně obsadit (Kastová, 2004).

Dle Tannen (2006) ženy vymezují svoji hodnotu podle toho, jaké jsou matky, proto často dochází až k tzv. „mateřskému soutěžení“. Stavějí se do pozice rodiče, který dokonale zvládá svoji roli, což je velmi vyčerpávající (Apter, 2005). Jaynesová (2010) uvádí nesmyslnost mýtu o dokonalé a úspěšné matce, matky po porovnání s jinými matkami nutně nabývají dojmu, že ostatní zvládají mateřství lépe. Tento mýtus ovlivní každou ženu a může ovlivnit i samotné rozhodnutí, zda bude mít děti. Těžko dostojí standardu dokonalé matky (Streep, 2009).

Definice dobrého mateřství je pouze kulturním konstruktem, představy o dobré matce jsou kulturně podmíněné (Oakleyová, 2000; Streep, 2009). Ševčíková (2009) chápe „mýtus dobré matky“ jako iracionální, neodůvodněné či málo nebo mylně odůvodněné přesvědčení matek, že jsou nebo nejsou matkami dobrými na základě svých představ o tom, jak podle nich vypadá dobrá matka. Za důležitou součást tohoto mýtu považuje aspekt polaritě dobrý – zlý. „Dobrou matku“ popisují samy matky jako trpělivou, milující, ovládající své emoce a zvládající obtížné situace. Taková matka má mateřský instinkt, umí uspokojit potřeby svého dítěte a naplánovat si svůj čas. Matky „dobré matce“ připisovaly

zejména ty vlastnosti a chování, kterými samy nedisponovaly v takové míře, jak by si přály. Všechny měly období, kdy se považovaly za špatné matky.

Cloud a Townsend (2003) vymezují rozdíl mezi dostatečně dobrou a dokonalou matkou. Většina matek se snaží naplnit ideál „supermatky“ jako modelu mateřství. Místo snahy o dokonalost má žena přijmout fakt, že je dostatečně dobrou matkou, což znamená matku postačitelnou, ale chybnou a stále se vyvíjející. Taková matka si je vědoma svých slabostí a přijímá skutečnost, že se dopustí chyb. Je připravena napravit selhání a učit se z nich. Matky však touží ochránit své dítě před poznáním, že jsou nedokonalé. Bojí se, že nedokonalé matce děti nebudou důvěřovat, a skrývají svá selhání, aby si uchovaly pocit vlastní hodnoty, mimořádnosti a oprávněnosti.

Winnicott (in Šiklová, 2009) uvádí, že vztah matky a dítěte je vztah dvou nedokonalých bytostí, které se doplňují. Ideálem je dost dobrá matka, která dítěti nevěnuje nadbytečnou pozornost. Příliš dokonalá matka by dítěti bránila v jeho růstu a vývoji jako samostatné bytosti. Vědomí matčiny nedokonalosti dává dcerám možnost realističtěji se podívat na sebe samotné, pokud mají pochopení pro nedokonalost své matky, snadněji přijmou i své vlastní nedostatky (Streep, 2009). McBride (2009) radí, aby dcery přijaly matčiny limity.

Dítě se musí vzdát iluze dokonalosti a stejnosti a tím i možnosti bezvýhradného porozumění a vcítění. Musí se učit vztahy udržovat, tolerovat jinakost a nezávislost, dělit se o vztah s druhými (rodičem a sourozenci), snášet pocit odmítání, opuštěnosti a samoty (Poněšický, 2012).

Všechny teorie pracují s existencí dokonalé matky, která dokáže uspokojit potřebu lásky, péče, empatie, ochrany, mírní úzkost, osamělost či nespokojenost. Tímto byla zodpovědnost za lidské štěstí dána matce. Matka neustále podstupuje riziko, že bude nazvána špatnou, kontrolující či majetnickou. Aby si uchovala svůj předobraz dokonalé matky, může se rozdělit na dokonalou a lidskou a tu druhou identitu popírat. Následkem je sebeodcizení a vyčerpání fyzické i emocionální (Mens-Verhulst, 1995).

Mnohé výzkumy prokázaly, že pokud rodiče o své děti pečují a děti citově nestrádají, snadno se vypořádají s běžnými výchovnými chybami, jichž se rodiče dopouštějí (Doherty, 2006). Šiklová (2009) vymezuje příliš dokonalou matku jako morální kolos, s nímž se nelze srovnávat. Dcery by jí nemohly odporovat, ani se proti ní bouřit.

3.6.2 Obraz špatné matky

Protipólem dokonalé matky je druhý pohled, který specifikuje obraz špatné matky. Negativní stránky vztahu mohou zčásti pramenit z podstaty těch pozitivních. Mnohé si poskytují a také jedna od druhé dostávají, avšak mají vzájemně až nepřiměřená očekávání. Když očekávání nejsou plněna, jsou frustrovány (Tannen, 2006).

Špatný vztah s matkou je pocíťován jako trvalá ztráta. Matka, která není emocionálně k dispozici, nenaučí, jak k druhým přistupovat a udržovat s nimi blízké vztahy (Cloud & Townsend, 2003). Některé ženy, zvláště když nepoznaly silný mateřský vztah, potlačí svou ženskost a raději převezmou mužskou roli (Poněšický, 2012). Pokud nebyl dceřin vztah s matkou dobrý, potom špatně navazuje přátelské vztahy se ženami a cítí se lépe ve společnosti mužů (Corneau, 2010).

Pokud dítě v dětství nedostalo dost ničím nepodmíněné lásky od matky, je pak často celý život na své matce pozitivně nebo negativně závislé. Má před sebou obraz matky, který je idealizovaný nebo naopak negativně zkreslený a napodobuje jej (Šiklová, 2009). Ženy s nedostatečnou sebeúctou mají pocit, že nedokážou být dobrou manželkou či matkou. Zdrojem jejich nejistoty jsou většinou matky, které vždy věděly, jak se mělo něco udělat lépe (např. uvařit, ustlat). Tak negativně ovlivní sebedůvěru své dospělé dcery (Jaynesová, 2010).

Podle Nováka (2008) není příliš společensky tolerováno nevycházet s vlastní matkou. Tvrdí, že s nenávisť mezi matkou a dcerou se nelze setkat. Existují spíše krátkodobé stavy blížící se stavu připomínajícímu nenávisť, ale ty pominou. Při popisu problematického vztahu s matkou je charakteristicky zdůrazňováno, že se s matkou mají rády, ale ve vztahu se vyskytují problémy a například si svoje city k sobě neumí dát najevo.

McBride (2009) se domnívá, že naše kultura předepisuje dobré dceři nepocíťovat vůči matce negativní pocity. „Správné dcery“ jsou učeny tyto pocity ignorovat nebo popírat pro potvrzení rodinných a společenských očekávání. Jsou odrazovány od toho, aby si tyto pocity k vlastním matkám připustily, proto je přirozené, že dcery tyto pocity ve vztahu nejsou ochotné přijmout. Žádná dcera nechce přijmout existenci matčiny negativní charakteristiky. Má tendenci popírat skutečnost, že by matka mohla být sobecká, bezcitná, nečestná. Pokud dcera vnímá své negativní pocity (např. zlost, žárlivost), předpokládá se, že současně cítí vinu. Dále dcery často obviňují samy sebe za matčinu neschopnost je milovat ve smyslu „když mě nedokáže milovat vlastní matka,

kdo to dokáže?“ Badinter (1998) vysvětluje popírání existence nemilující matky neochotou zpochybnit lásku vlastní matky.

Dokonalá dualita matky a dcery se však při zpětném pohledu ukazuje neudržitelně harmonická. Teprve objev a projevení negativního citu vede k dalšímu vývoji vztahu. Prostřednictvím konfliktu a agrese může vztah nabýt plasticity, která mu dosud chyběla (Riedelová, 2011).

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Bakalářská diplomová práce je součástí širšího výzkumného záměru, který je soustředěn na výzkumný problém popisu a analýzy vztahu matek a dcer v různém věku. Výzkumný záměr vede a koordinuje doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc. Každá studentka píše teoretickou část práce samostatně a zpracovává výzkumná data vlastního souboru.

Postava matky patří mezi nejdůležitější v životě, utváří život dítěte. Vztah matky a dcery proto představuje trvale aktuální téma. Mimo jeho aktuálnosti mě téma zaujalo svojí významností a také faktem, že mu není věnována patřičná výzkumná pozornost. Z toho důvodu je tento širší výzkumný záměr ojedinelým projektem.

Cílem projektu je zmapování vztahu mezi matkami a dcerami, které probíhá ve spolupráci výzkumného týmu komplexně a z více úhlů pohledu (ženy v pozici dcery či matky v určitém věkovém období). Cílem mé práce je vytvoření náhledu na vztah matky a dcery z pohledu dcer ve věku mladé dospělosti (20 až 33 let) označovaných jako Dcery I. Výzkum mapuje specifika vztahu a komunikace mezi matkami a jejich dospělými dcerami a zjišťuje, jak dcery vztah s matkou vnímají, popisují a prožívají.

Podle Ferjenčíka (2000) je východiskem práce otázka o problému, který nás zajímá. V tomto případě jde o vztah matky a dospělé dcery. Vzhledem ke stanoveným cílům byly vymezeny tři výzkumné otázky:

- Jak dcery charakterizují svůj vztah s matkou?
- Co vzájemný vztah z pohledu dcer zatěžuje, co dcerám vadí?
- Co vzájemný vztah z pohledu dcer zlepšuje, posiluje a podporuje?

Od vymezení těchto výzkumných otázek se odvíjí celé zpracování následující výzkumné části práce.

5 POPIS ZVOLENÉHO METODOLOGICKÉHO RÁMCE A METOD

5.1 ZVOLENÝ TYP VÝZKUMU

V práci byl zvolen kvalitativní přístup. Podle Miovského (2006) vychází použití přístupu důsledně z cílů a předmětu výzkumu. Kvalitativní přístup se neomezuje na vybrané proměnné, pole zůstává obvykle velmi otevřené a výzkumník až v průběhu výzkumu zjišťuje, jaký význam proměnné mají a jak se ovlivňují. Vzhledem k povaze výzkumného úkolu a cílů se jevílo jako výhodné užití kvalitativních metod.

Vztah mezi matkou a dcerou je nazírán jako složitý soubor různých projevů, který jsme chtěly zachytit v co největší šíři a neredukovat jej jen na některou z jeho rovin. Kvalitativní přístup dává prostor pro otevírání nových témat, proto je zároveň vzhledem k zaměření výzkumu vhodnější. Hloubka jednotlivých rozhovorů umožňuje zachycení velkého spektra drobných detailů o vztahu, od prožívání, přes zkušenosti, postoje a uvažování o vztahu, až po různé formulace odpovědi. Dále je důležité, že kvalitativní výzkum je charakteristický svou autentičností, která také může vést k lepšímu náhledu na problematiku daného vztahu.

5.2 METODY ZÍSKÁVÁNÍ DAT

Metodou sběru dat bylo **polostrukturované interview** (viz příloha č. 5). Miovský (2006) uvádí, že při užití polostrukturovaného (semistrukturovaného) interview je vytvořeno určité schéma otázek, které je pro tazatele závazné. Tyto otázky se obvykle rozšiřují o doplňující otázky, které jsou vhodné pro následné upřesnění a vysvětlení odpovědi účastníka, ověření správného pochopení a interpretace a také pro rozpracování tématu do hloubky užitečné vzhledem k cílům a stanoveným otázkám. Obvykle se doplňující otázky ukazují být velmi smysluplné a přinášejí mnoho kontextuálně vázaných informací, které pomáhají lépe uchopit problém. Jde o otázky vhodně rozšiřující interview, díky nimž lze dosáhnout jeho vyšší přesnosti a výtěžnosti.

Na vztah matky a dcery je v rámci výzkumného projektu pohlíženo z obou perspektiv, z pohledu dcery i matky. Ve spolupráci týmu byly vytvořeny dvě sady otázek, otázky

rozhovoru pro matky a otázky rozhovoru pro dcery. V obou rozhovorech se překrývala obsahová stránka otázek. To znamená, že matkám i dcerám byly pokládány velmi podobné otázky o vztahu a obě odpovídaly ze své vlastní perspektivy.

Každá členka výzkumného týmu realizovala jeden pilotní rozhovor. Data v něm získaná nebyla užita ve výsledné obsahové analýze. Sloužil především k získání předběžných informací o možném průběhu získávání dat a ověření vhodné formulace otázek. Pilotní interview mělo za úkol mapovat, jak dcery na otázky reagují a zda takto formulované otázky povedou k zodpovězení výzkumných otázek a dosažení cíle výzkumu. Realizace pilotního interview přinesla řadu důležitých informací týkajících se metodologie. Na jeho základě bylo v součinnosti celého výzkumného týmu znění některých otázek pozměněno, aby lépe mapovaly problematiku. Na základě studia odborné literatury a získávání nových informací bylo interview postupně rozšiřováno o další otázky.

Na základě spolupráce členek výzkumného týmu byla struktura interview sjednocena. Konečná verze polostrukturovaného interview se skládá ze tří oblastí, které vycházejí ze tří výzkumných otázek. Jsou jimi:

- charakteristika vztahu matky a dcery,
- negativní aspekty vztahu matky a dcery,
- pozitivní aspekty vztahu matky a dcery.

Každá otázka interview spadá pod jednu z těchto tří oblastí. První oblast vychází z první výzkumné otázky o charakteristice vztahu, je zjišťována ve 12 otázkách rozhovoru. Druhá oblast je formulována z druhé výzkumné otázky zaměřující se na obtíže ve vztahu, tedy negativní aspekty ve vztahu. Tuto oblast pokrývá 11 otázek rozhovoru. Ve třetí oblasti a třetí výzkumné otázce bylo zjišťováno, co vzájemný vztah zlepšuje, posiluje a podporuje, šlo tedy o pozitivní aspekty vztahu a spadá sem 9 otázek rozhovoru.

Interview se souborem Dcery I obsahuje ve všech 3 oblastech celkem 32 základních otázek a dle individuální situace dcery mohlo být případně doplněno o další otázky přizpůsobené jejím rodinným poměrům. Dcerám mohly být položeny 2 další rozšiřující otázky, které zjišťovaly změny ve vztahu po dceřině svatbě nebo po narození jejich dětí. Žádná dcera ze souboru však nemá dítě, ani není vdaná. Proto bylo všem pokládáno pouze základních 32 otázek.

Rozhovor zahrnuje otázky na výpověď o vlastním chování v rámci vztahu, o názorech, zkušenostech a pocitech ve vztahu. Jsou zastoupeny otázky od všeobecných, citově neutrálních až po specifické, emocionálně laděné. Pozitivní a negativní otázky pokrývající výzkumné otázky jsou rozloženy různě. Otázky na jednotlivé oblasti se v rozhovoru střídaly a nebyly uváděny všechny za sebou.

Během domlouvání interview bylo účastnicím výzkumu nabídnuto, aby samy volily místo provedení, kde by se cítily příjemně. Vybíraly přirozené prostředí a preferovaly, aby rozhovory byly prováděny u nich doma. Zohledněny byly časové možnosti dotazovaných, takže se interview odehrávalo v čase, který určily. Před rozhovorem byly účastnice výzkumu upozorněny na to, že bude zaznamenáván ve formě audiozáznamu.

Doba trvání interview bývala 30 až 50 minut, přičemž průměrné interview trvalo přibližně 40 minut. Rozhovor byl veden se snahou o navození atmosféry důvěrnosti, otevřenosti a porozumění. Při náročnějších tématech byl dán prostor pro rozmyšlení odpovědi. Žádná participantka nechtěla nějakou otázku vynechat či nezodpovědět, ani v jednom případě nedošlo k přerušování rozhovoru.

Po ukončení interview byla všem účastnicím výzkumu nabídnuta možnost dodatečného kontaktování ve smyslu poskytnutí hotové práce k přečtení, pro případné dotazy nebo doplnění. O doplnění odpovědí nebo nějaké části interview nebyl mezi účastnicemi projeven zájem, naopak většina z nich vyjádřila přání přečíst si hotovou práci.

5.2.1 Spolupráce výzkumného týmu

Před započítáním celého výzkumu bylo se vzájemným souhlasem všech členek výzkumného týmu ujednáno, že každá bude zpracovávat data jednoho výběrového souboru. Soubory byly rozděleny na základě losování. Přitom bylo určeno, že budu zpracovávat data souboru Dcery I.

Protože k jednotlivým souborům byl různě obtížný přístup (nejjednodušší přístup k souboru Dcery I a horší k Matkám II), bylo dohodnuto, že pokud jde o provádění rozhovorů a transkripce, členky budou pracovat v úzké spolupráci. Každá členka se bude nejvíce zaměřovat na soubor, který jí připadl ke zpracování, přičemž se ženami z tohoto souboru provede 5 rozhovorů. Současně bude provádět rozhovory i se ženami z ostatních souborů, a to vždy v počtu 3 rozhovorů. V mém případě jsem tedy uskutečnila 5 rozhovorů

s dcerami ze souboru Dcery I a dále jsem se ženami z ostatních souborů (Dcery II, Matky I a Matky II) provedla vždy po 3 rozhovorech. Tímto byl naplněn počet 14 provedených rozhovorů.

Předem připraveným seznamem otázek bylo zabezpečeno stejné znění a formulace jednotlivých otázek interview i jejich pořadí, což bylo důležité především pro zajištění co nejvíce totožného průběhu a co nejvyšší míru sjednocení. Tímto byla také umožněna replikace interview jinou tazatelkou a získání podobných oblastí informací. Dále se daná témata v přepisu lehce naleznou a daný postup také umožňuje snadnější srovnání v rámci analýzy.

Bylo dohodnuto, že členky týmu mohou v průběhu rozhovoru klást doplňující otázky pro lepší srozumitelnost a výtěžnost, aby bylo dané téma co nejvíce vyčerpáno. Doptávání však muselo proběhnout tak, aby nedošlo k příliš velkému odchylování od zadaného znění, aby byly informace takto získané vzájemně vyměnitelné a pro ostatní pochopitelné. Proto bylo současně nutné držet se připraveného seznamu otázek. Redukuje se tak pravděpodobnost, že se data získaná v jednotlivých rozhovorech budou výrazně lišit.

Během společných diskuzí byly upřesňovány metodologické záležitosti. Bylo projednáváno znění otázek, upřesňován jejich počet, ujasňováno jednotné zpracování obsahové analýzy.

5.3 METODY ZPRACOVÁNÍ A ANALÝZY DAT

Pro zpracování dat a jejich přípravu na analýzu byla provedena doslovná transkripce audiozáznamu. Podle Hendla (2005) je transkripce proces převodu mluveného projevu z interview do písemné podoby. Miovský (2006) definuje transkripci jako převedení dat netextové povahy do povahy textové. Přepis audiozáznamu interview představuje první zpracování dat a jejich přípravu pro analýzu. Audiozáznam (zvukový záznam) je autentický, zcela nestranný a má důležitou kontrolní funkci.

Pořízený audiozáznam byl vždy co nejdříve přepsán, většinou do 2 dnů od provedení interview. Byla prováděna kontrola transkripce opakovaným poslechem, aby přepis co nejméně podléhal vlivům výzkumnic. S krátkou přestávkou (2 až 3 hodiny po ukončení přepisu) byl záznam znovu procházen a porovnáván se vzniklým přepisem. Přepisy tvořily obvykle asi 6 stran psaného textu. Transkripce byla časově náročná

procedura, vytvoření přepisu trvalo přibližně 5 hodin.

Transkripci vždy prováděla členka týmu, která vedla rozhovor. Podle Miovského (2006) je důležité, aby přepis prováděl výzkumník, který se výzkumné situace účastnil, aby nebyla ztracena žádná cenná data. V doplňujících poznámkách může výzkumník zachytit informace o průběhu interview, vzniklé atmosféře apod. Proto jsme se rozhodly vyměňovat si již hotové přepisy. Každá členka týmu si tedy ponechala transkripty toho souboru, který si vylosovala ke zpracování. Dále přeposlala hotové transkripty vždy té kolegyni, která měla pracovat s daným souborem. V mém případě jsem si ponechala přepisy rozhovorů provedené s dcerami ze souboru Dcery I a ostatní členky týmu mi poslaly přepisy rozhovorů s dcerami náležejícími do stejného souboru.

Pro analýzu obsahu je nezbytný pečlivý přepis a zpracování informací. Přepis byl prováděn tak, aby nedošlo k redukci dat v souladu s požadavkem, aby data nebyla zbavena svého kontextu. Mluvený projev byl přepisován včetně dialektu a chyb ve větné stavbě, v projevu byly prováděny pouze minimální nebo žádné stylistické zásahy. Důraz byl kladen především na obsahovou stránku. V průběhu přepisu byly označovány výraznější mimoslovní projevy (např. dlouhá pauza, váhání, tázací intonace, gesta). Dále jsou některé přepisy doplněny o poznámky k závěrečné diskuzi (např. údaje o nervozitě participantky, domněnky o filtrování informací). Tyto informace dokreslují celkové vyznění rozhovoru, avšak v jeho průběhu nezazněly. To bylo prováděno, aby při následné analýze byly co nejvíce brány v úvahu také okolnosti rozhovoru, tyto záznamy připomínají průběh a důležité aspekty dění. Poznámky byly do přepisu interview vkládány kurzívou, aby byly snadno odlišitelné od výpovědi participantky. Bylo dbáno na to, aby tyto poznámky byly pečlivé a srozumitelné, aby tím byla usnadněna práce dalším členkám výzkumného týmu.

Před dalším zpracováním dat byla sjednocena vizuální stránka přepisů, protože vyhotovené transkripty neměly jednotnou podobu. Týkalo se to především formátování textu, písma, barevného odlišení apod. Po získání všech požadovaných 14 přepisů rozhovorů souboru Dcery I byly všechny transkripty pečlivě pročteny a upraveny do jednotné podoby, aby měly stejné formátování a byla tak usnadněna následná analýza.

Hendl (2005) upozorňuje, že kvalitativní data se vyznačují svojí kontextuálností, jež se projevuje v jejich analýze. Kvalitativní materiál ve formě transkripcí se interpretuje s cílem zachytit smysluplně komplexitu zkoumaných jevů. Při kvalitativní analýze a interpretaci jde o systematické nenumerné organizování dat s cílem odhalit témata,

pravidelnosti a vztahy. Základní myšlenka spočívá v tom, že vytvořený deskriptivní systém by měl být abstraktnější než materiál, který se klasifikuje. Jevy a vztahy jsou organizovány tak, aby mohly být prezentovány v obecnějším systému, přičemž materiál pozvolna krystalizuje do stále obecnějších kategorií. Vytváří se tak zobecňující hierarchická struktura.

Provedená interview byla analyzována prostřednictvím **kvalitativní obsahové analýzy**. Bylo prováděno kódování, kategorizace a definování témat podle Hendla (2005), přičemž kategorizace postihuje a pojmenovává esenci jednotlivých složek zkušeností, témata mají pojmenovávat podstatu skupiny složek zkušeností.

V rámci obsahové analýzy textu bylo konkrétně využito **metody vytváření trsů**. Podle Miovského (2006) slouží tato metoda k seskupování a konceptualizaci výroků, tyto skupiny (trsy) by měly vznikat na základě vzájemného překrývání (podobnosti) mezi identifikovanými jednotkami. Takto vznikají obecnější, induktivně zformované kategorie. Zařazování do kategorií (trsů) probíhá na základě asociace s určitými opakujícími se znaky, určitým charakteristickým uspořádáním atd. Společným znakem vytvářených trsů je jejich tematické překrývání. V textu byly vyhledávány podobné pasáže a vyjádření, aby mohlo dojít k propojování informací a událostí.

Další metodou byla **metoda zachycení vzorců („gestaltů“)**, která slouží k vyhledávání opakujících se schémat. Miovský (2006) tuto metodu popisuje jako vyhledávání určitých obecnějších principů, vzorců či struktur, které odpovídají specifickým zaznamenaným jevům vázaným na určitý kontext, osobu atd. Vzorce jsou vytvářeny na základě vzájemných podobností nebo odlišností.

Z jednotlivých otázek rozhovoru byly vytvořeny okruhy, které reprezentují určitá témata ve vztahu matky a dcery. Každý okruh spadá pod jednu ze tří hlavních mapovaných oblastí (charakteristika vztahu, negativní aspekty vztahu, pozitivní aspekty vztahu). Tyto oblasti odpovídají základním výzkumným otázkám.

Přepisy rozhovorů byly opakovaně pročitány. Každá odpověď na danou otázku byla podrobena analýze. Ke každému okruhu byl z rozhovorů proveden soupis informací, které dcery uváděly jako odpověď. Data tak byla sdružována pro snadnější orientaci. V takto vzniklých záznamech byly z opakujících se odpovědí vyznačovány kategorie a k nim spadající dílčí podkategorie. Identifikace a propracování kategorií probíhalo v několika fázích, kdy se vzniklé kategorie upravovaly a porovnávaly. Vytvářený systém

kategorií a podkategorií byl během probíhající analýzy postupně doplňován a obohacován. Pro větší názornost byly ke kategoriím a podkategoriím vybírány a dohledávány vhodné citace.

5.4 ETICKÉ PROBLÉMY A ZPŮSOB JEJICH ŘEŠENÍ

Hendl (2005) upozorňuje, že obecné etické aspekty se týkají každého výzkumu. Výzkum musí zohledňovat etickou problematiku sběru citlivých informací o účastnících výzkumu. Byly ujištěny, že všechny získané údaje jsou považovány za zcela důvěrné a jsou užity jen pro výzkumné účely.

Před samotným provedením rozhovoru byla po úvodním oslovení všem předána písemná žádost o zapojení do výzkumu (viz příloha č. 3), kde byla uvedena prosba o zapojení do výzkumu a vysvětlen cíl a smysl interview. Každá participantka byla předem plně informovaná o průběhu a okolnostech výzkumu.

Podle Hendla (2005) je také potřeba získat informovaný (poučený) souhlas s účastí na studii (viz příloha č. 4). Podle Miovského (2006) smí být výzkum proveden pouze s osobami, které k účasti na něm udělily tento souhlas. Souhlas zabezpečuje, že účastník výzkumu rozumí povaze výzkumu. Účast na výzkumu je přísně dobrovolná, nikoho nelze k účasti na výzkumu nutit a účastník má právo kdykoli od výzkumu odstoupit (tj. přerušit či ukončit svoji účast). Informovaný souhlas by měl mít písemnou formu. V souladu s dodržením etického přístupu byl informovaný souhlas předán každé participantce k podpisu a jeho podepsáním projevila aktivní souhlas s účastí na výzkumu.

Před rozhovorem byly dále všechny účastnice výzkumu upozorněny, že bude zaznamenáván a bylo jim vysvětleno, jak s ním bude se záznamem a poskytnutými daty dále nakládáno. Podle Miovského (2006) musí výzkumník při jakékoli vědecké činnosti zajistit, aby k získaným datům a záznamům neměly přístup neoprávněné osoby a data byla využita pouze k účelu, k jakému byla získána. Účastnice výzkumu byly před zahájením práce informovány o tom, že znění interview bude uchováváno ve formě audiozáznamu. Dále byly poučeny o tom, kdo a za jakým účelem bude mít přístup k získaným informacím, tedy že přepisy budou předány ke zpracování jiné člence týmu a nikdo jiný s nimi nebude manipulovat. Tímto byla hned na začátku zajištěna informovanost participantek o nahrávání, souhlas se záznamem i předáním přepisu interview.

Protože v rozhovorech zazněly informace osobního charakteru, je zaručena jejich ochrana před zneužitím. Veškerý materiál je archivován a uchováván v digitální podobě. Záznamy rozhovorů a jejich přepisy jsou uchovávány v počítači, přístup k počítači je zabezpečen heslem, stejně jako přístup k záznamům a přepisům.

Účastnice výzkumu byly ujištěny o zachování anonymity, všechny získané údaje jsou důvěrné povahy a bude s nimi takto nakládáno. Byly ujištěny o zachování anonymity, kdy jim bylo přislíbeno, že jejich identita nebude odhalena nikomu dalšímu. Participantky braly zachování soukromí jako důležitý požadavek. Aby byla diskrétnost zachována co nejpřísněji, v přepisu byly měněny určité skutečnosti, podmínkou však bylo, že tyto zásahy nenaruší celkové vyznění poskytnutých informací (například když v průběhu interview došlo k uvedení jména, byla všem jména změněna). Všechny tyto úpravy byly v poznámkách k rozhovoru pro ostatní členky výzkumného týmu uvedeny do souvislostí.

Bylo zdůrazněno, že výzkum je založen na dobrovolnosti. Na začátku interview došlo opětovně k ujištění o zájmu participantek provést rozhovor, kdyby si v době od přislíbení rozhovoru po jeho realizaci svou účast rozmyslely. Byly ujištěny o svobodě odmítnutí účasti ve výzkumu, možnosti kdykoli odstoupit z výzkumu, ukončit interview a na jejich žádost nepoužít získaná data, přičemž toto jejich rozhodnutí bude plně respektováno. Této možnosti žádná účastnice výzkumu nevyužila a od výzkumu neodstoupila.

6 SOUBOR

V rámci výzkumného záměru pracujeme se 4 různými soubory. Účastnice výzkumu byly rozděleny do 4 věkových skupin, tyto skupiny tvořily 2 skupiny dcer a 2 skupiny matek, které jsou označovány jako soubory Dcery I, Dcery II, Matky I a Matky II. Jako vhodná velikost každého souboru byl stanoven počet 14 participantek.

V mé práci jsou zpracována data souboru Dcery I. Je reprezentován 14 dcerami ve věku mladé dospělosti, kam náleží mladé ženy od 20 do 33 let. Dcery vypovídají o vztahu ke svým matkám ve střední, spíše starší dospělosti (43 až 56 let). Věk dcer se pohyboval v rozmezí od 21 let do 29 let, průměrný věk dcer je kolem 23,1 let. Věk jejich matek byl přesně v plánovaném rozpětí, tedy od 43 do 56 let, průměrný věk matek se pohybuje kolem 48,6 let.

Účastnice výzkumu ze souboru Dcery I byly vybírány pomocí záměrného (účelového) výběru, který vymezuje Miovský (2006) jako rozšířenou metodu výběru při aplikaci kvalitativního přístupu. Při tomto postupu jsou cíleně vyhledáváni účastníci podle svých vlastností, kritériem výběru je právě daná vlastnost.

Zohledňovaná kritéria pro výběr účastnic výzkumu byla předem známá. Šlo o demografické parametry, v našem případě věk matek a dcer. Výběr participantek se dále řídil snahou o volbu případů, které dobře prezentují běžně fungující vztah matky a dcery. Proto byly se žádostí o interview záměrně osločovány dcery bez klinické diagnózy a současně z rodin bez dramatických rodinných událostí. Šlo o dcery, o nichž členky výzkumného týmu předem věděly, že splňují tři stanovená kritéria:

- věk dcer je 20 až 33 let,
- dcery jsou bez klinické diagnózy,
- dcery svůj vztah s matkou hodnotí jako běžně fungující.

U každé účastnice výzkumu byly zaznamenávány další důležité vysvětlující informace. Šlo především o údaje o rodinném stavu a počtu dětí, jichž se týkaly případné rozšiřující otázky rozhovoru. Žádná dcera ze souboru Dcery I nemá děti a není vdaná, takže tyto otázky v interview nezazněly.

Současně s oslovením byla dcerám předána písemně vypracovaná žádost o zapojení do výzkumu, kde byly poučeny o cíli a smyslu realizovaného výzkumu. Na základě oslovení a přečtení žádosti všechny dcery souhlasily se svojí účastí na výzkumu

a podepsaly informovaný souhlas.

Dalšími soubory byl soubor Matky I, které tvoří matky ve věku střední, spíše starší dospělosti, kterou zastupují ženy od 43 do 56 let hovořící o vztahu ke svým dcerám ve věku mladé dospělosti (20 až 33 let).

Soubor Dcery II je složen z dcer ve věku střední, spíše starší dospělosti, kterou představují ženy od 43 do 56 let, jež mluví o vztahu ke svým starým matkám (66 let a více). Matky I a Dcery II by neměly být totožné osoby, aby nebyly příliš časově zatíženy.

Soubor Matky II reprezentují ženy od 66 let výše, které odpovídají na otázky o vztahu ke svým dcerám ve střední, spíše starší dospělosti (43 až 56 let).

7 VÝSLEDKY

Veškerý rozbor v této práci je děláný pouze z pohledu dcer ze souboru Dcery I, protože mi ke zpracování připadla data tohoto souboru. Ve výsledcích jsou zodpovídány výzkumné otázky. Prezentované výsledky jsou rozděleny dle stanovených tří výzkumných otázek do tří základních oblastí. V rámci těchto oblastí jsou vymezeny jednotlivé okruhy vztahu matky a dcery.

Okruhy vychází z otázek v interview a jsou označeny tučným písmem a podtržením. V každém okruhu jsou definovány kategorie, které jsou zvýrazněny tučným písmem. V rámci těchto kategorií se profilují dílčí podkategorie, které jsou vyznačeny tučným písmem a kurzívou. U každého okruhu je uvedeno číslo otázky interview, ze které daný okruh vychází. V několika případech byly vždy 2 otázky sloučeny do společného okruhu, u těchto okruhů je informace o případném sloučení uvedena v poznámce.

V první části interpretace výsledků jsou uvedeny okruhy týkající se charakteristiky vztahu. Druhá část se zaměřuje na mapování negativních aspektů vztahu matky a dcery, ve třetí části jsou vymezeny pozitivní aspekty vztahu. Na konci této kapitoly jsou zodpovězeny hlavní výzkumné otázky.

Vytvářený systém kategorií a podkategorií vychází přímo ze získaných dat, navrhované kategorie a podkategorie jsou tak vztaženy přímo na konkrétní data získaná z rozhovorů. Obsahová analýza byla prováděna s nejvyšším respektem k získaným datům a snahou o maximální citlivost a přesnost, proto jsou v ní užívána vyjádření dcer. Citování dcer bylo prováděno za účelem vhodného dokreslení analýzy. Citace jsou průběžně v obsahové analýze uváděny v závorce a za použití uvozovek. Jsou doslovné a není v nich užitá žádná kategorizace. Pokud jsou v obsahové analýze užitá slova či slovní spojení v uvozovkách, jedná se o takový výraz, který dcery samy užívaly a který se v dané situaci jevil jako nejvýstižnější pro popis toho, co samy vyjadřovaly.

Celkově byly odpovědi dcer různorodé. Přesto bylo v odpovědích nacházeno překrývání obsahů a opakující se vyjádření. Dcery v mnoha případech odpovídaly na položenou otázku velmi podobně. Ač ve výzkumu nebyl uplatňován kvantitativní přístup, když byla odpověď u 3 a více dcer obsahově stejná, bylo do poznámek zapisováno, kolik dcer ji uvádělo. Podle Hendla (2005) se procesu počítání četností v kvalitativním výzkumu někdy říká enumerace a činí se, protože úplné vypuštění čísel by mohlo vést k opomenutí zcela zjevných vztahů v datech. Informace o počtech dcer je zaznamenána

v průběhu obsahového rozboru, především u jednotlivých kategorií. V obsahové analýze jsou zmiňovány především nejčastější odpovědi dcer, jde tedy o ty odpovědi, které v rámci rozhovorů zazněly víckrát.

7.1 CHARAKTERISTIKA VZTAHU

Z původních 12 otázek interview o charakteristice vztahu bylo vytvořeno 9 okruhů, v nichž je vyjádřen popis vztahu s matkou z pohledu dcery. Informace z odpovědí na otázku č. 1 z interview byly přesunuty k popisu souboru.

Obecná charakteristika vztahu (vychází z otázky č. 2): Většina dcer charakterizovala svůj vztah s matkou jako **obecně dobrý, hezký, pozitivní vztah** (9 dcer). Některé dcery v charakteristice popisují *cit mateřské lásky* vnímaný ve vztahu s matkou („*Já v tom vztahu vnímám naprosto unikátní mateřské pouto, je to moje máma jako takový nejdůležitější člověk, nejpevnější bod v rodině.*“). Časté je líčení vztahu vyjadřované prostřednictvím *důvěrnosti a vzájemného svěřování*, jež má charakter spíše nebo velmi důvěrného vztahu. Pokud dcery nehovoří vyloženě o pozitivním vztahu, užívají k popisu sousloví **běžně fungující vztah** (5 dcer), čímž označují normální vztah a případné *výkyvy s kolísáním vztahu* („*Máme se rády, ale někdy je to nahoru a dolů.*“) či **drobná nedorozumění**, která podle dcer tvoří přirozenou součást vztahu a někdy se objevují, někdy ne. Pokud jde o **pozice zastávané ve vztahu**, podle poloviny dcer *vztah s matkou přechází až do rovnocenných pozic „kamarádek“* („*Už nejsem žádné děčko, teď jsme přítelkyně.*“). Téměř celá druhá polovina dcer (6 dcer) ve vztahu i přes vzájemnou důvěrnost cítí *nezbytnost zachovávat matčinu autoritu ve smyslu nadřazené osoby ve vztahu*, k níž dcera chová respekt a úctu („*Ona je přece ta autorita, někdy jí musím připomenout, kdo je tady rodič!*“).

Bydlení (vychází z otázky č. 5): Podle **charakteru bydlení** lze vymezit 3 různé případy. Několik dcer (4 dcery) *bydlí s matkou a současně ve stejném městě studují nebo pracují*. V dalších případech dcery (6 dcer) *mají u matky trvalé bydliště a současně přes týden bydlí v univerzitním městě*, tedy na kolejkách nebo na privátech ve městě, kde studují na vysoké škole. Hovoří o tom, že bydlí s matkou „tak napůl“, cítí se už blízko odstěhování

od matky. Ostatní dcery (4 dcery) uvedly, že se již od matky odstěhovaly a **dlouhodobě bydlí s přítelem**. Dcery (6 dcer) vnímají **významné proměny ve vztahu v kontextu změny bydlení**, když se od matky odstěhovaly nebo bydlí přes týden jinde. Celkově **hodnotí oddělené bydlení jednoznačně pozitivně**, tato změna je prospěšná, mění vztah k lepšímu. Dcery **více oceňují matčinu roli v péči o domácnost**, když se učí budovat a vést svoji vlastní a jsou nuceny se o ni starat. Tuto matčinu činnost prý dříve nevnímaly či nedoceňovaly. Zároveň se tím otevírá **téma domácnosti jako nové téma hovorů matky a dcery**, kdy se baví o tom, co v domácnosti dělaly, doporučeníh na úklid apod. Dcery by dříve o podobné hovory neměly zájem, nyní rády přijímají matčiny rady a samy o ně žádají, což by je dříve ani nenapadlo. Dále dcery (6 dcer) **vnímají větší vlastní samostatnost a cítí se dospělejší** („Nemám pocit, že mě mamka furt kontroluje.“). Zároveň je nyní **společný čas vnímaný intenzivněji a příjemněji** („Ráda s ní teď trávím čas a skutečně stojím o její návštěvy.“), především proto, že jsou si obě vědomy omezeného množství času, který spolu mohou trávit, je zde časový limit, kdy matka nebo dcera bude muset odjet. Dcery svoji domácnost berou jako svoje „**teritorium**“ **oddělené od matky** (5 dcer). Příznivě hodnotí **možnost vybrat si, zda matku navštíví nebo ne**. Hovoří o úlevě, nedochází tak často k nucenému kontaktu, při společném bydlení se zákonitě viděly každý den. Dcery společně oceňují **možnost předem se na kontakt „naladit“** („Víc si toto času s ní užívám, trávíme spolu vlastně víc času, než když jsem bydlela doma, v tom smyslu, že nejsme jenom pasivně vedle sebe, ale vážně se posloucháme.“). Roli mimo to hraje i **možnost domluvit se na čase, který oběma stranám vyhovuje**. Dcery jsou si vědomy, že **matka cítí určitou lítost vyplývající z jejich odloučení** (3 dcery; „Nejdřív to mamka hodně těžce nesla, že už je to tady, že se odstěhuju, byla z toho smutná, nechtěla o tom moc slyšet.“). Žádné dceři **matka nebránila v rozhodnutí se odstěhovat**.

Souhlas s rozhodnutími (vychází z otázky č. 9): Všechny dcery zdůrazňují **zásadní důležitost matčina souhlasu a zájem o něj**. Dcery projevují jednoznačnou shodu v potřebě ujistit se o matčině souhlasu. Dcery (10 dcer) vnímají **matčín souhlas jako důležitou podporu**, přičemž **nehraje roli významnost rozhodnutí**. Ubezpečují se o matčině schválení nejen v zásadních rozhodnutích (například stěhování, výběr VŠ), ale i v nejběžnějších záležitostech („Chci rozhodně vždycky získat její souhlas.“). Dcery se tak cítí lépe, než když s nimi matka nesouhlasí. Dcery berou **matčín souhlas nebo nesouhlas jako významný faktor ovlivňující průběh dceřina rozhodování** (10 dcer).

Pokud matka přímo neprojeví souhlas, nebo s dceřiným rozhodnutím aktivně nesouhlasí, všechny dcery zmínily, že se často **přizpůsobí matčině názoru a mění již provedená rozhodnutí** („*Já se jí vždycky doptávám, co si myslí, často tím i změním můj názor.*“). Následně dcery nepocítují, že matka rozhodla za ně, popisují spíše **určité matčino „nasměrování“ k volbě, necítí manipulaci** (5 dcer). Nemyslí si, že matčiny názory pasivně přebírají, spíš hovoří o tom, že je samy vyhodnocují („*Ona mi řekne svoje názory, radí mi, ale ne že by mě nějak řídila, ona mi spíš vnukne tu myšlenku, když se rozhoduju.*“). Pokud matka neprojeví souhlas nebo nesouhlas, dcery se na matčin postoj doptávají. Uvádějí **nepříjemné pocity a nejistotu při neznalosti matčina názoru a při projevu matčina nesouhlasu** (5 dcer; „*Nejsem spokojená, když řekla, že nesouhlasí, že něco nemám dělat.*“). **Při předpokladu matčina nesouhlasu před matkou danou záležitost zatajují** (3 dcery) a matce o věci raději nic neřeknou, aby jejímu případnému nesouhlasu již předem zabránily. U této otázky panuje mezi dcerami maximální shoda, dcery odpovídaly rychle, jednoznačně, důrazně.

Citový odstup a uzavřenost versus otevřenost a citová blízkost (vychází z otázek č. 10 a 11, které byly sloučeny do společného okruhu): Dcery ve vztahu **cítí otevřenost a citovou blízkost** (11 dcer). Žádná dcera neudává vyloženě citový odstup a vzájemnou uzavřenost. Otevřenost a blízkost charakterizují prostřednictvím **svěřování, častého povídání a sdílení informací**. Blízkost je také dále vyjadřována **objímáním a dotykem**. Některé dcery (3 dcery) uvádějí, že se **nelze přiklonit na stranu odstupu nebo blízkosti**, protože se ve vztahu nachází **někde „mezi“ blízkostí a odstupem**, případně udávají, že se moc nebaví o důvěrných věcech, přesto k sobě cítí velmi blízkou vazbu. **Větší odstup je spojován s obdobím puberty** (6 dcer), kdy se dcery matce nesvěřovaly a často se nějakou dobu nebavily, což mělo za následek určité **odcizení vnímané z obou stran**. Dcery se s matkami **shodují na míře otevřenosti, která jim ve vztahu vyhovuje** (5 dcer) a nechtějí změnu. Jsou přesvědčené, že **současný stav uspokojuje dcery i matky**. Ostatní dcery pocítují, že **matka by stála o větší míru otevřenosti a blízkosti** (9 dcer). Matky to **dávají najevo zájmem o detaily z dceřina života** (5 dcer), kdy se dcer různě doptávají a kladou jim otázky („*Mamka to tak prostě má, pořád se mě ptá, zajímá ji všechno, žádný detail jí neunikne.*“). Dcery vnímají, že se matky více zajímají o jejich život, než se dcery zajímají o život matky. **Dcery jsou častěji ty, kdo o některých věcech nechce mluvit** (5 dcer), na položenou otázku neodpovídají, informace omezují, případně některé

informace úmyslně zadržují. Dále dcery někdy vnímají, že by matku něco zajímalo, avšak dcery matce informace spontánně neposkytnou. ***Dcery necítí potřebu se matce svěřovat ve větší míře nebo hlouběji***, než k tomu dochází v současné době. Vysvětlují to tím, že mají kolem sebe i jiné blízké osoby, především kamarádky, ke kterým mohou být ještě otevřenější než k matce. V této souvislosti ***matky touží po větší míře fyzického kontaktu***, častěji se chtějí objímat, dotknout se. Dcery uvádějí, že tento matčin přístup berou jako projev blízkosti ve vztahu, ale zdůrazňují, že takovou míru fyzického kontaktu ve svém věku nepotřebují („*Ona je zvyklá se hodně mazlit, chce, abych byla víc citová, ale já nevyhledávám ten kontakt.*“). Pokud ve vztahu cítí otevřenost, není ve všech oblastech, ***otevřenost se netýká komunikace o intimitě a sexuálním životě dcery i matky*** (4 dcery). U těchto témat ***dcery cítí zábrany***, takže tato témata jsou v jejich povídání méně častá až výjimečná. Jde zejména o oblast intimity s dceřinými partnery a sexuální život matky a otce, případně matky a jejího partnera. ***Dcery jsou rády za svoji neinformovanost***, nechtějí o dané oblasti vědět. Matky samy poskytují dcerám informace o svém sexuálním životě zcela výjimečně. Dcery to vysvětlují tak, že oboustranným vynecháním matčina sexu z jejich svěřování (situace, kdy o tom matka nemluví a dcera se neptá) nastavily určité mantinely, což vnímají jednoznačně pozitivně. Avšak ***matky se zajímají o informace z intimního života dcery***, kladou dcerám přímé nebo nepřímé otázky. Dle dcer jim jejich neinformovanost vadí. Obecně je ***dceřin přístup k otevřenosti vymezený nejčastěji 2 aspekty***. Dcery hovoří o ***vhodné náladě na svěřování*** (4 dcery) Když jsou v tomto „správném“ rozpoložení, přijdou za matkou a chtějí se jí svěřit („*Mám to hodně dané náladou, někdy mám úplně náladu povídat a když na mě netlačí, pak se jí sama přijdu svěřit.*“). Také když nastane ***vhodná situace či souhra okolností*** (4 dcery), dcery jsou otevřenější. Jde například o situace, kdy jsou dcera a matka samy, mají dostatek času apod. ***Dcery matčin zájem a naslouchání berou jako samozřejmé*** (5 dcer) a pokud by matka dceři dostatečně nenaslouchala, ***dcery na odmítnutí reagují naštváním a vztekem*** („*Zuřím, když nedává pozor, neposlouchá mě nebo se odmítá o něčem bavit.*“). ***Dcery daný poměr vnímají jako přirozený*** (6 dcer). Ve vztahu neusilují o větší otevřenost také proto, že ve vztahu by podle nich měly být stanoveny určité ***hranice vymezené matčinou autoritou***. Pokud by dcery podněcovaly vyšší míru otevřenosti a citové blízkosti ve vztahu, myslí si, že by tímto matčinu autoritu částečně devalvovaly. Současně by však tato matčina autorita neměla dceřino postavení příliš převyšovat, aby byla zachována možnost důvěrné atmosféry a svěřování ve vztahu.

Empatie (vychází z otázek č. 16 a 17, které byly sloučeny do společného okruhu): Dcery uvádějí obecně **porozumění pro matčiny pocity** (9 dcer). Obvykle **předem odhadnou matčinu reakci**, z toho vyvozují, že se v matce a jejích pocitech vyznají („*Někdy mi třeba nejdřív neřekne, jak se má, ale dokážu to z ní vycítit, nepřímou, z její nálady a tak.*“). Dcery tvrdí, že jejich **porozumění matkám se s věkem zvyšuje** („*Určitě si teď víc rozumíme, dřív jsem nechápala, proč mezi námi byly ty spory, ale čím jsem starší, hlavně až poslední roky, tím víc jí začínám rozumět.*“). Dcery mají větší uznání pro matčiny kroky. Uvádějí, že jejich **porozumění matkám se s věkem zvyšuje i ve vztahu do minulosti**, kdy zpětně více chápou matčiny reakce a umí je lépe interpretovat („*Teď chápu, jak se musela cítit, ten její strach, co o mě v pubertě měla.*“). **Neporozumění matčiným pocitům** (5 dcer) vysvětlují jako **důsledek nedostatečné životní zkušenosti dcer**, kdy matka je starší, prožila toho více, je moudřejší o různé životní prožitky („*Ona má víc zkušeností a s odstupem času už třeba něco vidí tak, jak já to budu vidět za nějakých 20 let.*“). Neporozumění také berou jako **důsledek vzájemné odlišnosti** („*Ona je impulzivnější než já, tomu prostě nerozumím.*“). Někdy je překvapí **matčina neočekávaná reakce**, kdy matka nereaguje tak, jak by podle dcery měla. Dcery vnímají **matčino velké porozumění pro dceřiny pocity** (10 dcer). Porozumění z matčiny strany **jednoznačně vítají** („*Je od ní pěkný, jak se hodně se snaží pochopit, co zrovna prožívám.*“). Dcery vnímají **rozdíl v míře vzájemného porozumění** (8 dcer), hodnotí míru vzájemného porozumění z každé strany odlišně. Ve všech těchto případech dcery říkají, že **matčino porozumění dceři je obecně vyšší** („*Ona je hodně empatická, hodně ze mě vycítí, hned pozná, jestli něco je nebo není v pořádku.*“). Matka na dceři pozná rozličné pocity, ačkoli je dcera přesvědčená, že je před matkou nedala najevo („*Někdy jí ani nic neřeknu a ona už ví, prostě do mě vidí.*“). Neshoduje se tedy míra toho, jak dcera rozumí matce, s tím, jak matka rozumí dceři. Naopak **dcery matčiným pocitům a reakcím častěji nerozumějí**. I v případech, že dcery popisují míru porozumění z obou stran jako vysokou, je zde **vždy vědomí určitých limitů a omezení** (4 dcery). Pokud cítí, že matčino porozumění není úplné, uvítaly by větší porozumění. Upozorňují však na to, že vždy **záleží na dané situaci** („*Prostě někdy nemůžeš úplně přesně vědět, jak to někdo cítí.*“). Pokud nastávají potíže ve vzájemném pochopení, **neporozumění neohrožuje vztah v jeho základech** (3 dcery).

Vyjadřování vlastních potřeb a přání (vychází z otázky č. 20): Matka svá **přání a potřeby vyjadřuje přímo** (6 dcer), kdy říká rovnou, co by si přála. Dcery jsou

za to rády, protože tento matčin přístup *přispívá k jejich většímu vzájemnému porozumění*. Některé dcery připouštějí, že *matka svá přání naznačuje nepřímou* (5 dcer), přičemž je sděluje tak nepřímou, že to spíše *nebývá dcerou postřehnuto a pochopeno*. Opakuje se odpověď, že matka možná něco naznačuje, ale dcera nechápe, co její naznačování znamená. V reakci na otázku dcery docházejí k závěru, že *dcerám vadí matčina nepřímá*, protože neví, zda se jim matka opravdu snaží něco nepřímou sdělit. Pokud matka nekomunikuje přímo a dcery matčino přání nevyslyší, matka není splněním přání uspokojena a dcera nechápe zdroj matčiny nelibosti („*Někdy mi třeba něco naznačuje, ale já to nepoznám, pak je našťvaná, že jsem jí to nesplnila, ale jak mám vědět, co chce?*“). Potom ve vztahu nastává *oboustranná nespokojenost*, kdy se matka zlobí za to, že nedosáhla uspokojení svých potřeb či přání, dcera se cítí trestána a nechápe proč. Dále dcery uvádějí, že *matka zřejmě žádná přání nevyjadřuje* (3 dcery), proto je *nevyslovuje ani přímo, ani v náznacích* („*Já vlastně nevím, jestli má mamka nějaký přání.*“). Některé dcery u této otázky kladou doplňující dotazy, jak je otázka myšlena. Většinou ji interpretují tak, že zřejmě jde o matčino materiální přání (dárky).

Respektování dceřiny samostatnosti a originality (vychází z otázky č. 22): Dcery cítí *matčin respekt k dceři jako samostatné a originální bytosti* (8 dcer). Matky to projevují *akceptováním dceřiných rozhodnutí a volby* („*Prostě akceptuje, že se nějak rozhodnu, uzná to.*“). Matka ve většině případů poskytuje *dostatečný prostor pro dceřino rozhodnutí* („*Myslím, že hodně věcí mě nechává dělat, jak sama chci.*“). I přes svoji nově nabývanou samostatnost *dcery pocítují svoji přetrvávající závislost na matce* (11 dcer; „*Nevím, co bych si bez ní počala, ona je někdo, koho absolutně potřebuju.*“). Paradoxně některé dcery tento prostor vnímají až jako příliš velký a následně *dcery vyžadují matčiny rady a názory*. Dcery to vysvětlují tím, že se v předchozím období dospívání cítily velmi omezené rozsahem matčiny moci, což hodnotily jasně negativně. Avšak *dcery se vidí podobně nezralé jako během svého dospívání* („*Dost v sobě ještě vidím tu malou holku a mám tendenci se nebrat jako dospělá.*“), takže nově nabízený značný rozměr vlastního rozhodování a s tím související *větší svobodu a osobní zodpovědnost ještě nezvládly přijmout*. Hovoří o příliš velkém kontrastu mezi původním omezováním samostatnosti v dceřině dětství a dospívání a nabízenou mírou samostatnosti v dceřině mladé dospělosti. Proto když jim matka dává najevo svůj respekt k jakémukoli rozhodnutí, dcery se spíše bojí učinit jej samy a požadují po matce, aby vyjádřila svůj názor na danou věc. *Nový*

prostor pro dceřinu volbu je dcerami vnímán spíše negativně a matčiny rady jsou pak velmi často něčím, co od matky vyžadují, a často také rozhodujícím faktorem, dle kterého se řídí (viz okruh Souhlas s rozhodnutími). **Dcery pocítují matčinu přetrvávající závislost na dceři** (6 dcer), podle dcer jsou *matky nepřipravené na to, že dospělá dcera původní rodinu opustí* („Kolikrát mi přijde, že se na mě pořád hrozně upíná.“). Dcery by si přály, aby matka více budovala svůj samostatný život. **Dcery pocítují matčinu přetrvávající velkou míru starostlivosti** (5 dcer) a *interpretují ji převážně pozitivně*, takže nebývá zdrojem vážnějších konfliktů. Matčinu přetrvávající péči vykládají jako *důsledek matčiny citlivosti, péče a snahy pomoci*.

Reakce na úspěchy (vychází z otázky č. 30): Všechny dcery popisují **jednoznačně pozitivní reakce matky na dceřin úspěch**. Když dcera dosáhne úspěchu, matka se raduje, usmívá se, je dojatá, chválí dceru. Matka *pozitivní reakce projevuje přímo, bezprostředně a spontánně*. Dcery vnímají, že si u matky všímají i *prožívání vnitřního uspokojení*. Dcerám úspěch upřímně přeje („*Má ze mě radost, ona to strašně prožívá, to se někdy až úplně rozbrečí štěstím.*“). Jde především o **úspěchy v oblasti studia a profesní úspěchy** (5 dcer). Matky jsou rády, když dcera dosáhne vyššího vzdělání než ona sama, dcery uvádějí matčino oceňování větších možností se prosadit a být v životě úspěšná. U všech dcer se objevuje **popření negativních pocitů u matky v reakci na dceřin úspěch**.

Frekvence kontaktu (vychází z otázky č. 31): Dcery se s matkami vídají různě často. **Míra osobního kontaktu závisí především na tom, zda dcera s matkou stále bydlí** (viz okruh Bydlení). Pokud s matkou bydlí, vídají se *každý den*. Pokud bydlí s přítelem, vidí se většinou někde v rozmezí „*každý týden až jednou za 14 dní*“. Dcery jsou častěji spokojené s tím, jak často se vídají, **frekvence osobního kontaktu s matkou je uspokojivější pro dcery** (10 dcer). Podle dcer se s matkou vídají dostatečně často. Častější kontakt bývá znemožněn mnoha okolnostmi, nedostatkem času, nutností bydlet v místě studia apod. *Dcery by se s matkou nechtěly vídat častěji, ani kdyby to bylo reálně možné*. Matky situaci vnímají přesně opačně. Kdyby byl kontakt uskutečnitelný častěji, jednoznačně by o něj usilovaly. Ve většině případu *matka dává dcerám najevo, že by je ráda viděla častěji* („*Mě to takhle rozhodně stačí, ani bych ji nechtěla vidět častěji,*

ale mamka se chce určitě vidět víc, nejlíp pořád.“). Obvykle dceru pobízí, aby přijela častěji, případně nabízí, aby příště přijela dříve nebo zůstala déle. Matka také toto přání dává najevo nepřímo, dcery cítí zejména matčin smutek při loučení. Od situace s bydlením se odvíjí i další oblasti kontaktu. Jiný než osobní kontakt u všech dcer představuje **telefonování a posílání SMS zpráv**. V oblasti telefonování dcery udávají velký nepoměr v zahajování telefonického hovoru a udržování jeho délky. **Matky dcerám častěji volají**, jsou to tedy většinou matky, kdo iniciuje kontakt. **Telefonický kontakt bývá velmi intenzivní**. Telefonát trvá až hodinu, vyměňují si detailní popisy dne, sdělují si i nepatrné detaily („*My dlouho diskutujeme, popisujeme si i to, co jsme jedly, jak jsme vařily a jak to chutnalo, k tomu si pravidelně píšeme SMS.*“). **Dcery by uvítaly spíše kratší dobu telefonátů** („*Spíš by se mi líbilo, kdybychom si jenom krátce popovídaly, jako to dělají ostatní, jen ať jsme v obraze.*“). Matky jsou rády, že se dcery osamostatnily, přesto **dcery cítí určitou matčinu lítost z dceřina odchodu** (3 dcery). Dcery, které nebydlí s matkou, pociťují **mírné pocity viny za matčino opuštění**. Tento pocit přechází až ve **výčitky, že matku zanedbávají**. K tomu dochází zejména tehdy, když nemají čas a jsou nuceny například vynechat pravidelnou návštěvu matky. Matce to **vynahrávají častějším, případně delším telefonováním**. Přesto **dcery odchod z domu vnímají jako nezbytný** (4 dcery; „*Já myslím, že se musí ode mě naučit odstříhnout a přizpůsobit se tomu, že nebudu věčně doma, aby si našla taky jiné program.*“). **Dcera počítá s matčinou dostupností** (6 dcer) a velmi výrazně negativně hodnotí možnost, kdyby matka neměla čas („*Vždycky počítám s tím, že na mě mamka bude mít čas.*“). Dcery očekávají, že když přijedou ze školy nebo na návštěvu, matka bude mít radost. Délka odpovědí a časté pauzy dokládají, že téma kontaktu, frekvence a hledání míry vyhovující pro obě je hodně aktuální. Jde o otázku s největším podílem spontánního doplňování odpovědi bez nutnosti přímého doptávání.

7.2 NEGATIVNÍ ASPEKTY VZTAHU

V interview bylo položeno 11 otázek na negativní aspekty ve vztahu. Dcery zde vypovídaly o tom, co vztah z jejich pohledu zatěžuje a co jim vadí. Z těchto otázek vychází 10 různých okruhů.

Horší období vztahu (vychází z otázky č. 4): Výrazně horším obdobím vztahu bylo podle dcer především **dospívání vymezené přibližně od 13 do 16 let** (11 dcer). Ve vztahu

s matkou bylo charakteristické **neporozumění, zákazy a nesouhlas** („*Ona mě nerespektovala, nechápala moje potřeby, nesouhlasila s většinou toho, co jsem dělala.*“). Dcery se snažily o **omezení komunikace s matkou** („*V té době jsem vůbec neměla potřebu jí něco sdělovat.*“), nechtěly s ní trávit čas, byly drzé, připadaly si omezované („*Prostě jsme spolu bojovaly a já měla potřebu se od ní osvobodit.*“). Problémy ve vztahu interpretují tak, že každá měla **odlišné potřeby** a nevycházely si vstříc, dcera chtěla více svobody, matka si udržovala představu dcery jako malého dítěte. Dcery **zdůvodňují problémy v dospívání náročností období**, které vztah poznamenávalo, nešlo o obecně horší kvalitu samotného vztahu („*Měla jsem pocit, že mi mamka nerozumí, ale pořád jsem věděla, že mě má ráda.*“). Dcery pociťují **změny vztahu na konci období dospívání jako významný přelom** (11 dcer). Popisují **lepší kvalitu vztahu v současné mladé dospělosti**, změny se projevují zejména ve **větším vzájemném pochopení a porozumění**.

Neshody a nedorozumění (vychází z otázky č. 6): Dcery vymezují **určitou typickou konfliktní oblast** (8 dcer), jejíž „výbušnosti“ jsou si obě vědomy. Jde o vyloženě sporné téma, které tradičně vyvolává vzájemné neshody. Dcery vnímají **matčinu snahu minimalizovat narážky na ni** a vyhnout se jí. Matky spíše „zahlazují“ spory, nevyvolávají je („*Ona není ten typ, co by nějak vyvolával boje.*“). **Matčino opakování narážek na „výbušné“ téma je vnímáno výrazně negativně** („*Už obě víme, že tohle je naše kritická oblast, tak má v tomhle svoje názory držet na uzdě.*“). Pokud jde o **charakteristiku hádek**, polovina dcer zdůrazňuje, že se ve sporech jedná o **drobné neshody**, zřídka dochází k velkým hádkám („*Neměly jsme nějaký zásadní konflikt, spíš jde o aktuální náladu nebo hloupost.*“). Následně obvykle **nedochází k nějakému velkému smíření** („*Většinou se k sobě prostě chováme tak, že se něco se přehnal a teď už je to dobrý, takové to tiché smíření.*“). Dcery to vysvětlují tím, že ani konflikty nebývají velké. Obecně se dcery shodují, že **konflikty nejsou časté** (8 dcer). Některé dcery udávají, že v jejich vztahu někdy bylo období, že se spolu nějakou dobu nebavily, vždy v rámci nejvýše pár dnů. Případně se po hádce baví méně a omezují se na nutná témata a praktické věci, co je třeba zařídit. Většinou však dojde k **rychlému urovnání sporu** (4 dcery). Ačkoli měly dcery s matkou dříve nějaké větší konflikty z různých příčin, převážně vnímají tyto **vážné konflikty jako vyřešené v minulosti** („*To jsme se třeba dřív hodně hádaly, že jsem nebyla doma, nebo něco neudělala.*“). Neshody nijak zásadně **nenarušují kontinuitu a kvalitu vztahu**.

Žádná dcera neuvádí přetrvávající vážný konflikt s matkou. Pokud mají jmenovat **konkrétní témata**, nejčastěji hovoří o tom, že se neshodnou v *oblasti úklidu* („*My se rozhodně neshodneme v tom, co uklízet, kdy a jak často.*“), dále dcery uvádějí rozpory ohledně **problematického vztahu s dalšími členy rodiny** (mezi matkou a otcem, případně mezi matkou a mladší dcerou). Nejvíce dcer hodnotí téměř **jakékoli rozdíly jako příčinu napětí** (8 dcer). Hádky jsou obvykle zapříčiněny vzájemnou odlišností v nejrůznějších věcech jako je jiný životní styl, trávení volného času a odlišnost povahy, kdy jedné straně chybí pochopení pro druhou, z čehož plyne neporozumění („*Má jiné priority, o které nestojím, to prostě nedokážu pochopit a mám pocit, že ona mě taky nechápe.*“). Některé dcery vymezují **postup, jak se neporozumění stupňuje** (4 dcery). V takovém případě se **drobné roztržky spojovány do velkého konfliktu**, které jsou rozdmýchávány každou další poznámkou („*To se jakoby utrhne lavina a hádáme se.*“). **Konflikty se stávají iracionálními** a jsou charakteristické **zvyšováním hlasu obou stran** („*Já to mám tak nastavené, nebo to mám po ní, že když ona zvedne hlas, já ho zvýším taky.*“).

Problematické oblasti v chování a řeči ze strany matky (vychází z otázky č. 8): Dcery rozčiluje a dráždí **matčino prosazování se do role autority** (4 dcery), přičemž s touto autoritou **není možná diskuze**, protože matka nepřipouští existenci jiných alternativ, než které stanovila sama. Následkem toho **dcery cítí omezování a tlačení do závislé role**. Cítí, že se k nim matka chová jako k mladším, než jsou ve skutečnosti. Dále se objevuje **téma stejnost – rozdílnost** (9 dcer). Pro dcery je **rozčilující matčino chování odlišné od dceřina**, matčiny nečekané nebo nepochopitelné reakce („*Vadí mi její přístup k věcem, protože ho má jinej.*“). Dcerám dále vadí **matčiny časté obecné stížnosti** (3 dcery), například na nedostatek času, únavu, stárnutí. Shodují se, že dcerám vadí **matčino nadměrné zveličování a dramatinizování problémů** (3 dcery), kdy matka přehání různé záležitosti („*Ona některý věci hrozně zveličuje, dělá z nich tragédii a jde mi na nervy, když se předvádí.*“) a navíc je obvykle pobouřena, když dcera reaguje nepřiměřeně, ve smyslu „jinak než matka vyžaduje“. V takových případech matka podle dcer nejvíce touží, aby jí byla projevna dostatečná lítost a soucit. **Dcery se cítí být vtaženy do matčiny hry a odmítají projevit vcítění** a matku politovat. Shoda mezi dcerami panuje také v negativním přístupu k **matčinu poučování** (4 dcery). Dále dcery uvádějí, že jim vadí **další méně významné obecné zlozvyky** (3 dcery), které jsou pro dcery

popuzující (matčino utrácení, kouření apod.). Dcery výrazně rozčiluje **matčino opakování** (6 dcer), které se může týkat čehokoli („*Pořád mi něco dokola připomíná a má tendenci vysvětlovat mi věci, co jsem slyšela už stokrát.*“). Dcery popuzují **stejně rady, podobná témata, opakování historek, matčiny známé fráze** („*Vždycky se vytasí s tou frází: já ti to říkala, mamka měla zase pravdu!*“). Kvůli takovým projevům se dcery na matky zlobí, cítí se podrážděné už pouhým začátkem takového vyjádření, někdy dokonce stačí k dceřině rozčilení jen jeho předpoklad („*Jenom zase o něčem začne, už vím, co přijde, a to mě tak vytáčí.*“). V oblasti matčiny řeči dcerám vadí **matčina upovídánost** (3 dcery), kdy je ve vzájemné komunikaci matka mluví dlouze a odbíhá od tématu. Dále jim vadí **matčino zevšeobecňování používáním slova „nikdy“** („*Rozčiluje mě to její: nikdy si tu neuklidíš!*“). Specifickou záležitostí je **rozčilující tón matčiny řeči** (4 dcery). Nejvíce těmto dcerám vadí **řeč s předem očekávanou dikcí** („*Já u ní už předem slyším tu ironii a taky nesnáším ten její vyčítavý tón.*“) a **změny tónu matčina hlasu podle toho, s kým mluví** („*Se mnou třeba mluví úplně jinak než s babičkou.*“). Případně dcerám obecně vadí způsob matčina vyjadřování, ale neumějí vysvětlit proč. Dcery také často v souvislosti s řečí zmiňovaly **oblast telefonování** (4 dcery). **Matka mluví do telefonu jinak než při přímé komunikaci**, opět užívá pro dcery **rozčilující tón hlasu**, hovoří příliš nahlas, užívá **stejně fráze na začátku a na konci hovoru**. Dál dcerám vadí **matčina neverbální komunikace**, kdy matka užívá příliš gestikulace. Dcery jsou u této otázky velmi sdílné a odpovídají dlouze.

Touha po odlišení od matky (vychází z otázky č. 13): Odpovědi se shodují v tom, že **dcery necítí potřebu se vůči matce odlišovat** (8 dcer). Nemají touhu se nějakým způsobem záměrně vymezit. Pokud chtějí něco jinak, jde o drobnosti. V odpovědích se opakuje pouze nepatrná touha po odlišnosti. Dcery spíše hovoří o **přirozené různosti názorů a perspektiv** („*Prostě máme třeba jiný názory, ale to je normální, že něco vidíme jinak.*“). Dcery uvádějí **touhu po odlišnosti v oblastech, které se dceři na matce nelíbí** (4 dcery). Tyto věci potom tvoří přesně ty oblasti, v nichž se dcery chtějí od matek odlišovat. Například dcery, jejichž matka se neadekvátně podceňuje, nechtějí být v tomto jako ona, jejich touha odlišit se je větší. U dcery se tedy objevuje **větší touha po odlišnosti při směřování k podobným sklonům**. Jde o případy, kdy dcera tuto vlastnost nebo chování, které se jí u matky nelíbí, u sebe vnímá také, ale nechce to tak („*Úplně u sebe vidím ten sklon být taky taková lehce*

neurotička, tak v tom se určitě snažím odlišit.“). Často jde o případy, kdy se dcery chtějí odlišit v tom smyslu, že vnímají matku jako příliš hodnou a pečující, což interpretují pozitivně, ale z toho obvykle plyne i matčina nedůraznost a ustupování, kdy matka upozadí své potřeby. Na základě toho se dcery chtějí vymezit jako důraznější, silnější, dominantnější. Někdy si dcery uvědomují, že v něčem nechtějí být identické, zároveň však **očekávají, že v podobné situaci se pravděpodobně budou chovat stejně jako matka**, tedy že budou danou situaci řešit podobně („*Někdy si říkám, že nebudu jako ona, ale ve skutečnosti si myslím, že budu dělat úplně to stejné a prakticky se změním ve svou matku.*“). Jde například o vnímanou nadměrnou kontrolu dcery, která se dceři nelíbí, ale současně dcera přiznává, že kdyby měla svoje vlastní děti, kontrolovala by je zřejmě podobně. Pokud dcery neuvádějí nic konkrétního, pravděpodobně se **chtějí od matky v něčem odlišit, ale nedokážou říct v čem** (3 dcery). Jsou si jen vědomy toho, že nechtějí být úplně stejné („*Určitě nechci být ve všem jako ona, ale ne v něčem konkrétním.*“). Polovina dcer vnímá, že **matky vítají, když jim jsou dcery podobné** („*Hodně mi dává najevo, že by chtěla, abych byla jako ona.*“), matky zdůrazňují jejich vzájemnou podobnost.

Kritika (vychází z otázky č. 14): Pokud jde o **oblasti kritiky**, matky často požadují **větší zapojení dcery do úklidu domácnosti**. Dále se kritika týká **množství i složení jídla**, kdy dcera podle matky jí moc, málo, případně nevhodnou stravu. Další oblastí je u studujících dcer **množství času věnovaného studiu**, kdy podle některých matek se dcery učí příliš, podle jiných matek se dcery učí nedostatečně. Matky také kritizují **oblasti, v nichž se dcery od matek odlišují** (8 dcer), obě tak mají jiný pohled na jednu věc („*Kritizuje všechno, co dělám jinak, než jak by to dělala ona*“). **Charakter kritiky** polovina dcer vnímá spíše jako **nevyžádané rady** („*Když už něco kritizuje, tak to jsou spíš takové rady, spíš to myslí tak, že mi chce pomoci nebo poradit.*“). Obecně se dcery shodují na tom, že matčina **kritika je spíše výjimečná, není nadměrná nebo neadekvátní**, takže ji nevnímají nějak zásadně negativně. Dále je v této oblasti podle dcer **významná změna od předchozího období dospívání** (6 dcer), kdy dceřina kritika ze strany matky jednak **byla podstatně častější**, jednak **byla vnímána výrazně negativně** („*Když jsem byla v pubertě, prakticky pořád mě kritizovala, za všechno, to bylo strašný.*“). Proto **byla příčinou sporů**. V mladém dospělosti **dcery vnímají samy sebe ve vztahu jako kritičtější** (4 dcery). Dcery tedy vůči matkám vyjadřují kritiku častěji, než matky vůči dcerám. Dcery

sem však *zahrnovaly kritiku přímou i kritiku přímo nevyjádřenou* („*Já si to jenom myslím, ale neřeknu jí to.*“), kterou si před matkami nedovolí dát najevo. Z dceřiny strany je *kritizování matky vnímáno jako oprávněné*. Dcery v těchto případech zdůrazňují své dobré úmysly („*Řeknu jí to, protože to s ní myslím dobře, a nikdo jiný jí to třeba neřekne.*“). Na druhou stranu jsou někdy *dcery překvapené množstvím kritiky, které mohou bez následků vyjádřit*. Matka si kritiku nechává líbit, aniž by se urazila nebo diskuzi ukončila („*Kolikrát se neudržím a mamku pokárám takovým direktivním tónem, to si až říkám, že bych si to neměla dovolit.*“). *Dcery jsou si jisté, že jim jejich kritika bude odpuštěna.*

Negativní, rozporuplné (ambivalentní) či nepříjemné pocity (vychází z otázky č. 18): Dcery ve vztahu **připouštějí rozporuplné pocity** (8 dcer), cítí různé pocity v jednom časovém okamžiku („*Mám na ni vztek a současně si to vyčítám.*“), ale **spíše popírají negativní pocity** (6 dcer). Poukazují na drobnosti a **zdůrazňují jejich nedůležitost**. Pokud se ve vztahu cítí v něčem nepříjemně, obvykle se tyto pocity týkají věcí, jichž si jsou dle dcer obě ve vztahu vědomy („*Mě se fakt nelíbí její kouření, ona o tom moc dobře ví.*“). Pokud zmiňují negativní pocity, odkazují také na jejich **výskyt převážně v době dospívání** (viz okruh Horší období vztahu) a uvádějí následující srovnání s přítomností, z něhož vychází **současný stav jako mnohem méně konfliktní** („*Nepříjemný pocity a boje jsme měly dřív*“), tudíž i bez negativních pocitů. Pokud dcery hovoří o negativních pocitech ve vztahu, jsou spíše **nekonkrétní, neuvádějí příklady, omezují svoji odpověď** na potvrzení výskytu nějakých nepříjemných pocitů ve vztahu. Polovina dcer uvedla **nepřítomnost žádných negativních pocitů ve vztahu** a nerozvedla svoji odpověď ani na doptání.

Srovnávání či soupeření (vychází z otázky č. 19): Dcery připouštějí existenci srovnávání ve vztahu. Toto **srovnávání je pocit'ováno oběma stranami** (6 dcer). Srovnávání se děje **spíše v malé míře**. Pokud jde o **oblasti srovnávání**, probíhá u dcer již nebydlících s matkou především **srovnávání v oblasti domácnosti v rámci hodnocení lepší – horší** („*My si srovnáváme ty naše domácnosti, to se tak špičkujeme, kdo umí lepší bábovku.*“). Dcery chtějí o domácnost pečovat stejně jako matka, proto v rámci domácnosti dochází i ke srovnávání. Dále uvádějí **srovnávání v podobnostech a odlišnostech s matkou v rámci**

dimenze stejnost – rozdílnost (6 dcer). Většina dcer mezi sebou a matkou nachází více podobností. Ovšem když už vnímají nějakou vzájemnou odlišnost, zaměřují se na ni jako na významný objekt vzájemného srovnávání („*Mamka je moc cholerická, já jsem jiná, mamku nebaví ruční práce, mě baví, takže v tomhle se fakt srovnáváme, že jsme každá jiná.*“). Dále jde o **srovnávání v oblasti fyzického vzhledu** (3 dcery), zejména v tělesné hmotnosti a oblékání. Případně uvádějí **srovnávání matčina manžela a dceřina přítele**, porovnávají především jejich vlastnosti a rozměr stejnost – rozdílnost. Pokud jde o další srovnávání v odlišnostech, týká se především **srovnávání rozdílnosti povahy matky a dcery** („*Určitě se srovnáváme v tom, jaké jsme a v čem jsme třeba jiné.*“), dále **srovnávání různosti jejich pozic ve vztahu** („*Já jsem dcera, tak bych měla poslechnout.*“). Všechny dcery **důrazně popírají soupeření ve vztahu**. Na začátku odpovědi se **okamžitě negativně vymezovaly ke slovu „soupeření“**, šlo o první slovo, na které reagovaly („*Tak soupeření určitě vůbec ne, přece spolu jako nebudeme soutěžit!*“). Žádná dcera ani na doplňující otázky neposkytla kromě popření **žádné informace o soupeření v rámci vztahu s matkou**.

Pocity ublížení a odmítnutí (vychází z otázky č. 23): Podle dcer se matka někdy může cítit z jejich strany ublížená nebo odmítnutá. Polovina dcer uvádí především situace, které se týkají **vzájemné komunikace**. Některé dcery samy cítí, že v rámci jejich komunikace je **nepoměr ve sdílnosti, kdy jsou dcery oproti matce méně sdílné**. Dcery obecně poskytují matkám méně informací o svém životě, než matky poskytují dcerám. Na základě tohoto nepoměru se matka může cítit ublížená nebo odmítnutá. Dcery necítí potřebu řešit s matkou veškeré své záležitosti a poskytovat jim všechny informace o svém životě. Dcery **míru svěřování se matce hodnotí jako dostatečnou**. Na druhou stranu však dcery vnímají, že jsou od matky více informované. Vysvětlují to tím, že matka má kolem sebe užší okruh osob, jimž by se mohla svěřovat, a proto si za tímto účelem často vybírá dceru. Dcery jsou však kromě matky ještě obklopeny počtem kamarádek. Dcery také vnímají, že matky by o jejich životě chtěly vědět více, někdy cítí **nátlak na větší důvěrnost s matkou** („*Vyptává se a stěžuje si, že ji moc neinformuju.*“). Na základě vnímaného tlaku dcery informace poskytují neochotně a dochází u nich k **vnímání matčiny dotěrnosti**. Někdy to přechází až do takového stavu, že množství poskytovaných informací snižují nebo je začínají před matkou vědomě zdržovat, mohou mít chuť trestat matku nezájmem, něco jí nesdělit („*Snaží se mě na něco vyptávat a já cítím, že na mě tlačí, že se chce o mně*“).

dozvědět víc, a tím víc pak spíš couvám a uzavírám se do sebe, jak jí to schválně nechci říct.“). Další problematickou oblastí komunikace je **neuvážená nebo přehnaná reakce dcer** (3 dcery; „Odsekávám jí, prostě to ze mě vyletí, to ji může zažít víc, než bych chtěla.“), která je následně mrzí a **dcery se cítí provinile**. Dále dcery cítí pocity lítosti a viny, když **dcery na matky nemají čas**. Dcery však zdůrazňují, že tento matčin nepříjemný **pocit ublížení nebo odmítnutí nezpůsobují záměrně** (8 dcer).

Vliv matky na život dcery (vychází z otázky č. 24): **Matka do dceřina života nadměrně nezasahuje** (9 dcer), nesnaží se příliš ovlivnit jejich život dle svých představ („Necítím, že by mi nějak řídila můj život.“). Matky spíše prokazují **respekt k dceřině vzrůstající samostatnosti** a jsou schopné přenechávat dceři hlavní slovo v jejím vlastním rozhodování. To je významná změna oproti předchozímu období dospívání, kdy se dcery převážně cítily řízené matčinou mocí. Pokud matky nějakým způsobem dceřin život ovlivňují, jde o situace, kdy dcera výslovně žádá matku o radu. **Dcerou vyžádané zásahy jsou vnímány převážně pozitivně** (8 dcer; „Já jsem za to vážně ráda, že mi radí.“). Dcery přiznávají matkám podstatně více životních zkušeností, proto jsou v mnoha situacích **matčiny rady chápány jako adekvátní a odbornější než dceřiny**. To je důvod, proč je dcery přijímají. Naopak **dcerou nevyžádané zásahy jsou vnímány převážně negativně** (8 dcer). Dcerám vadí matčino udílení nevyžádaných rad, kdy matky často vyjádří svůj názor bez ohledu na to, zda si jej dcera vyžádala. Trochu jiný případ nastává, když se matčin a dceřin názor neshodují. **Matčiny zásahy neshodující se s dceřiným názorem jsou vnímány jako obtěžující** (4 dcery). Dcerám vadí, pokud se **matčina rada významně odchyľuje od dceřiných zamýšlených kroků** („Nejvíce mi vadí, když mi strká do hlavy, že mám něco udělat jinak, než chci já sama.“). Dcery oceňují matčiny rady a zásahy, pokud jsou totožné nebo velmi blízké tomu, co samy chtějí. Je to pro ně potvrzení správnosti jejich vlastního rozhodnutí a mimo jiné také určité stvrzení o vzájemné podobnosti dcery a matky. Pokud dcera činí nějakou volbu a matka její volbu ovlivňuje stejným směrem, dcera se cítí utvrzená v tomto výběru a je velmi spokojená. V opačném případě, pokud matka vyvíjí aktivitu proti dceřinu postupu, **dcera matčiny rady neoceňuje a nepřijímá**. Dcery prezentují jejich rozhodování jako jejich vlastní věc, do kterého matka nemá mít právo zasahovat. Pokud se matčin názor odlišuje od dceřina, v takových situacích dcerám vadí téměř všechny pokusy o matčino vyjádření.

Pocity zklamání (vychází z otázek č. 26 a 27, které byly sloučeny do společného okruhu):
Pokud jde o **příčiny dceřiných pocitů zklamání**, dcery uvádějí rozličné situace a příčiny. Pokud jde o komunikaci, dcery matkám vytýkají **matčino nedostatečné naslouchání** (4 dcery), následně se objevují dceřiny nepříjemné pocity neuspokojení a zklamání. Podle dcer často nastávají situace, kdy pocítují nechuť se matkám svěřovat, ale když nadejde chvíle, kterou dcera interpretuje jako důvěrnou, má velkou touhu se matce svěřit. To je umocněno tím, že jestliže se dcera nesvěřuje, cítí se ze strany matky do tohoto tlačena. Když tedy dcera informace matce chce ze své vlastní vůle poskytnout a matka toto neocení, případně si toho nevšimne, je dcera popuzena. Pokud jde o **příčiny matčiných pocitů zklamání**, dcery zdůrazňují, že nejčastěji jde o **drobnosti, spíše vzájemné nepochopení a nepochopení** (5 dcer), které zapříčiní pocity zklamání. Dcery **nevnímají zklamání ve vztahu jako následky nějakých činů, ale především problematické komunikace** (8 dcer). Co se týče **řešení tohoto problému**, **dcery mají zájem situaci řešit** (6 dcer), chtějí o proběhlé situaci bavit, probrat ji, případně se omluvit. U problematické situace dochází k **řešení až s časovým odstupem** (3 dcery), po dnech, týdnech, výjimečně někdy až po letech. Některé dcery **slovo „zklamání“ chápou jako velmi silný výraz** (4 dcery), proto vnímají **pouze určité rozčarování nebo podráždění** („Zklamání asi ne, já si pod tímto představím něco fakt hrozně vážného.“). Uvádějí, že ve vztahu s matkou k zásadnímu zklamání nedošlo, muselo by podle nich jít o vážnou záležitost. Pokud jde o **charakter a otevřenost dceřiny odpovědi o matčině zklamání**, lze vymezit 4 odlišné odpovědi dcer. V prvním případě dcery **nechtějí uvádět konkrétní případy** (3 dcery), doptávají se, zda je nutné uvádět skutečné příklady z minulosti vztahu a následně je neuvádějí. Ve druhém případě dcery potvrzují, že takový moment ve vztahu byl, ale **neví, co bylo příčinou** (3 dcery; „Já už teď vlastně vůbec nevím, proč to bylo, proč byla zklamaná.“). Ve třetím případě dcery **udávají konkrétní problém a konkrétní příčinu** (5 dcer). Případně ve čtvrtém případě dcery v odpovědích **vyvozují, že ke zklamání matky nedošlo** (3 dcery). Předpokládají, že jinak by o něm věděly. Odpovědi dcer na tuto otázku představují výjimku, kdy dcery nechtějí být otevřené, omezují svoje odpovědi na konstatování, že matky pravděpodobně někdy (ne)zklamaly.

7.3 POZITIVNÍ ASPEKTY VZTAHU

Pozitivní aspekty vztahu jsou v interview zjišťovány pomocí 9 otázek. Dcery zde povídají o tom, co vztah zlepšuje, posiluje a podporuje. V analýze se jim věnuje 8 následujících okruhů.

Lepší období vztahu (vychází z otázky č. 3): Většina dcer vnímá **současné období vztahu jako nejlepší** (9 dcer; „*Nemyslím si, že by náš vztah byl někdy lepší, někdy až žasnu, jak pěkný teď máme vztah a jak jsme se sem dostaly.*“). Je to ve většině případů shodně vysvětlováno tím, že dcery v průběhu mladé dospělosti cítí **větší uznání a respekt z matčiny strany než kdy dřív**. Dcery se následně ve vztahu v současném období cítí dobře, svoji novou pozici vnímají jako lepší („*Ona mě teď víc bere, takže bych řekla, že ten vztah je rozhodně nejlepší zatím, jak stárnu, tak se to pořád zlepšuje.*“). Zároveň dcery popisují **menší závislost na matce** („*Ted' už každá fungujeme jinak, cítím, že jsem dospělejší a taková víc autonomní.*“). Dcery popisují **větší uvědomění důležitosti vztahu a významu matky ve svém životě**. Dcery také udávají zlepšení vztahu, projevující se **větším porozuměním matce** (viz okruh Empatie), kdy se vzájemně lépe znají a rozumí si („*Musely jsme se spolu naučit vyjednávat*“).

Oblast porozumění a sblížení (vychází z otázek č. 7 a 15, které byly sloučeny do společného okruhu, na překryv otázek upozorňují samy dcery): Dcery hovoří o **vzájemné podobnosti a z toho vyplývající shodě** (11 dcer). Dcery se shodují, že si s matkou rozumí ve všem, co mají společné, proto užívají k popisu slova „stejný, podobný“ („*Jsmo si podobný, to nás sblízuje.*“). Mají s matkou **stejně názory a přístup k životu** („*My se shodneme ve všem, ve spoustě věcí to máme stejně, třeba pohled na svět, jsme takový stejný povahy, proto si tak rozumíme.*“). Dcery kladou velký **důraz na vše, co společně sdílejí** („*Sblížují nás společné chvíle, třeba úplně banální, jako nějaký výlet nebo čas na zahradě.*“). Mají společné zájmy, stejný smysl pro humor, stejné názory na různá témata. Obecně dcery jako nezbytnou podmínku porozumění a sblížení vymezují **komunikaci ve vztahu** (9 dcer). Pro dcery je důležitá **výměna každodenních informací**, což vnímají jako velmi sblížující. Bez této znalosti není možné ve vztahu pociťovat blízkost, protože ta je založena hlavně na povědomí o té druhé, bez výměny každodenních informací by ve vztahu nedocházelo ani ke směně důvěrných informací. Dcery s matkami

sdílejí oblibu „ženského tlachání“, u kterého vnímají, že je vzájemně sblížuje („*Řešíme takové to kdo s kým, to nás hodně baví.*“). Obecně porozumění vyplývá z toho, že spolu tráví mnoho času, v němž dochází k častému povídání o názorech a obhajování postojů. Pokud v nich objeví odlišnosti, dochází k *vyjednávání se snahou najít kompromis*. Ve většině případů jej najdou, což posiluje pocit podobnosti a všeobecného porozumění. Když měly uvést **konkrétní oblast, v níž si rozumí**, hovoří o „typicky ženských věcech“, především *oblast péče o domácnost, úklid a vaření* (5 dcer), které matka nějakým způsobem doma nastavila a dcera toto nastavení od ní přebírá jako nejlepší možné. Některé dcery mají s matkami i *společné koníčky* (5 dcer), jde například o sportování, sledování filmů, čtení knih.

Matka jako vzor (vychází z otázky č. 12): Všechny **dcery vnímají matku jako svůj vzor**. Při vymezování **oblastí, kde je pro ně matka vzorem** uvádějí, že je pro ně *matka vzorem všeobecně* (8 dcer), líbí se jim, jaká je a chtěly by být jako ona („*Jaká je celkově, ten její přístup k životu, to se mi hodně líbí.*“). V konkrétnějších odpovědích je *matka jednoznačně největším vzorem ve výchově dětí* (13 dcer). Dcery se shodují na tom, že by chtěly své děti vychovávat stejně, vnímají, že je matka vychovávala dobře („*Jak se o mě starala a vedla mě, je to můj absolutní vzor pro výchovu mých dětí.*“). Zmiňují svůj obdiv k matčinu výchovnému stylu. Uvádějí, že také chtějí být vzorem pro své děti. Svůj vztah k matce vidí jako pozitivní a důvěrný a chtějí stejný vztah s vlastními dětmi („*Jestli budu mít dceru, chtěla bych s ní mít stejný vztah.*“), takže je budou vychovávat stejně (žádná dcera ze souboru Dcery I nemá děti). Dále je *matka vzorem ve starosti o domácnost* (5 dcer) zajišťování jejího chodu, v péči o rodinu, vaření atd. Co dělá matka ve své domácnosti, to plánují dcery vykonávat podobně („*Třeba žít podobně bych chtěla, líbí se mi, jakou má spořádanou domácnost*“). Dcery vnímají, že matka je významným článkem v rodinné komunikaci, je pro ně *matka vzorem v udržování vzájemných kontaktů se širší rodinou* (4 dcery). Matka je hlavní osoba, která pečuje o rodinnou soudržnost a zachovává tak pohromadě i méně blízké příbuzenské vztahy, což se dcerám líbí. Dále je *matka vzorem v oblastech, v nichž se dcerám zdá úspěšná* (4 dcery), dcerám tyto oblasti imponují. Pokud uznávají matčino postavení v práci, chtěly by vykonávat stejnou profesi, pokud je matka aktivní a sportuje, líbí se jim matčin životní styl, pokud má matka pěkný vztah s otcem, chtějí mít dcery podobný vztah s přítelem.

Míra podpory ve vztahu ze strany matky (vychází z otázky č. 21): Dcery popisují **výrazný pocit podpory plynoucí od matky** (12 dcer), což *interpretují vysoce pozitivně*. Jsou za matčinu podporu rády. Dcery *cítí matčinu podporu v dostatečné míře*, hovoří o vysoké či bezpodmínečné podpoře. Cení si matky jako zdroje podpory, na něž se mohou spolehnout. Říkají, že tato bezmezná podpora v nich budí *pocit bezpečí a jistoty* („*Můžu se spolehnout, že by pro mě udělala úplně všechno.*“). Co se týče **oblastí podpory**, dcery zdůrazňují *citovou podporu* (9 dcer). Matky dcerám hodně pomáhají, říkají jim své názory a radí. Matčina podpora dcery se projevuje v tom, že dcery povzbuzují, že vše zvládnou, ujišťují je, že budou stát na jejich straně. Mimo citovou podporu dcery zmiňují také *finanční zabezpečení* (8 dcer) ze strany matky, na kterém jsou ve většině případů existenčně závislé (jen 5 dcer pracuje). Dcery počítají s tím, že pokud je to v matčiných možnostech, finančně je zabezpečí. Cítí se v této oblasti odkázané na její pomoc, ale předpokládají, že jakmile dostudují, nebudou již matčinu podporu potřebovat a samy naopak budou ochotny matce finančně přispět. V odpovědích dcer se objevují **dvě odchylky**. Na jedné straně některé dcery tvrdí, že je matka obecně podporuje, avšak *dcery by si v některých případech rády vyžádaly podporu ve větší míře* (3 dcery). Jde především o případy, kdy matka nesouhlasí s některými kroky, pro které se dcera rozhodla. V těchto případech matky omezují poskytování naprosté podpory, což dcery velmi intenzivně vycítí. Na druhou stranu v některých případech *matky nabízí tolik podpory, až je to dcerám nepříjemné* (4 dcery). Matčina výrazná podpora ve všech dceřiných aktivitách („*Podporuje mě ve všem a hodně, vždycky to tak bylo, někdy se mi zdá, že až moc.*“) je potom dcerami vykládána až jako nežádoucí.

Hrdost ze strany matky a její projevy (vychází z otázky č. 25): Všechny dcery shodně uvádějí, že **vnímají matčinu hrdost**. Co se týče vnímání míry hrdosti, dcery se shodují, že v této oblasti cítí matčinu hrdost *v dostatečné míře*, cítí se z matčiny strany doceněné. Pokud jde o **vymezení oblastí**, dcery cítí, že matky na ně bývají *hrdé spíše obecně, nevymezují nějaké oblasti* (4 dcery), v nichž je na ně matka výrazně hrdá („*Celkově je na mě hrdá, já jsem prostě taková ta její dcera, na kterou je pyšná.*“). Uvádějí proto, že matky určitě hrdé jsou, ale dcery si nejsou jisté v čem. Konkrétnější jsou dcery až v reakci na následné doptávání. Odpovídají, že matky jsou zřejmě hrdé na *dceřiny úspěchy zejména ve studiu a profesní úspěchy* (viz okruh Reakce na úspěchy). Jsou velké **odlišnosti v tom, jak matky dávají hrdost najevo**. Matky svoji hrdost někdy dávají

najevo tím, že dceru **přímo chválí** (6 dcer). Častěji však **chválí dceru před okolím** (8 dcer), především v matčině zaměstnání. Následně se to dcera dozví („*Nedává mi to moc najevo přímo slovně, to ocenění, ale spíš to poznám, že to říká známým.*“).

Úcta k matce (vychází z otázky č. 28): Dcery si matky váží především za **výchovu a péči** (8 dcer). Hodnotí matčinu výchovu velmi pozitivně, vnímají ji jako svůj zásadní vzor ve výchově dětí, své děti chtějí vychovávat podobně (viz okruh Matka jako vzor). Váží si matky za **vytvoření atmosféry ve vztahu**, tedy současnou pozitivní podobu vzájemného vztahu (viz okruh Vděčnost k matce).

Vděčnost k matce (vychází z otázky č. 29): Opakují se dva druhy odpovědí. V prvním případě **dcery odpovídají velmi obecně** (6 dcer), ve smyslu „*za to, že jsem se narodila*“, *popřípadě „za všechno*“. Další dcery vděčí matce za **vytvoření atmosféry důvěrnosti a rovnosti ve vztahu** (8 dcer). Vděčí jí za **vyslechnutí a pochopení**. Oceňují, že nejsou nuceny před matkou věci zatajovat, případně lhát. Dcery jsou dále vděčné, za matčin **respekt k dceřině soukromí**. Berou jako jakousi matčinu „zásluhu“, že takto podobu vztahu nastavila. V období dospívání měla matka ve vztahu větší moc, zastávala vlivnější pozici. Záviselo tudíž především na ní, jaký vztah s dcerou vytvoří. V mladé dospělosti se vztah přeměnil a dcera zastává s matkou **srovnatelně vlivné pozice**. Do jaké míry matka dovolí podobné postavení dceři zaujmout, závisí hlavně na matčině přístupu k **akceptování dceřiny zralosti a samostatnosti**. Pokud matka přistoupí na to, že dceřina vyzrálost roste, dcery to přijímají pozitivně. Vděčí matce za pocit, že je bere jako svého rovnocenného partnera („*Váží si jí hlavně za to, jak ke mně přistupuje, že mě bere jako sobě rovnou.*“).

Definice „dobré matky“ (vychází z otázky č. 32): **Popis a charakteristika** obsahuje především **vzájemnou jedinečnou lásku matky a dítěte** (5 dcer), mají s dcerou vzájemně cítit lásku a vědět, že se mají rády. Mají mít **kamarádský vztah** (4 dcery), aby za ní mohla dcera s čímkoli přijít. Současně má dcera projevovat **respekt a uznání k matce jako autoritě** (3 dcery). V odpovědích se opakuje požadavek být **matka laskavá, hodná, pečující, starostlivá** (8 dcer). Dcery zmiňují **hezký vztah s otcem dítěte** (3 dcery). **Jako příklad „dobré matky“ uvádějí dcery svoji matku** (8 dcer), jako nejlepší příklad definice („*Ona je pro mě vzor matky, jak má být.*“).

7.4 ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Podle Hendla (2005) představuje shrnutí výsledků výzkumu završení badatelské činnosti. Výzkumník se snaží získat integrovaný pohled na předmět studie, na jeho kontextovou logiku a na pravidla, která fungují v dané oblasti.

Následující podkapitola má za cíl shrnout odpovědi na položené výzkumné otázky. Uvedené shrnutí je rozděleno dle tří výzkumných otázek a z nich vycházejících tří oblastí vztahu matky a dcery. V každé oblasti jsou shrnuta dohromady typická vyjádření dcer u jednotlivých okruhů, okruhy jsou řazeny v posloupnosti, v jaké byly zařazeny v interview. Je tak vytvořena ucelená výpověď o dané oblasti vztahu.

V oblasti **charakteristiky vztahu matky a dcery** je vztah s matkou popisován jako pozitivní vztah či vztah běžně fungující s drobnými nedorozuměními a kolísáním. Dcery hovoří o vzájemném svěřování a důvěrnosti, sdílení informací. Vztah je určován charakterem bydlení, dcery nebydlící s matkou popisují výrazné změny ve vztahu, které jsou jednoznačně pozitivní, dcery se cítí samostatnější ve svém „teritoriu“ a společně trávený čas je příjemnější a intenzivnější. Od charakteru bydlení se odvíjí míra osobního kontaktu, která je celkově uspokojivější pro dcery. Matky častěji iniciují kontakt, plánují návštěvy, dcerám telefonují. Dcery vnímají svoje odstěhování jako nezbytné, ale vnímají matčinu lítost z jejich odloučení. V mladé dospělosti pro dcery zůstává zásadní matčin souhlas, mají o něj zájem a jde o významný faktor, podle kterého se dcery rozhodují, přizpůsobují se matčině názoru a mění svá rozhodnutí, přesto se matkou necítí být manipulovány. Ve vztahu cítí otevřenost a citovou blízkost, i když matka by stála ještě o větší míru otevřenosti a blízkosti, naproti tomu dceřin přístup k otevřenosti je daný hlavně náladou a ovlivňován konkrétní situací. Dcery tento poměr ve vztahu vnímají jako přirozený, zdá se jim běžné, že matka projevuje zájem o všechny detaily z dceřina života. Ačkoli dcery mají porozumění pro matčiny pocity a jejich pochopení pro ně se s věkem zvyšuje, matčino porozumění pro dceřiny pocity je vyšší, i když i zde jsou určité limity. Matky vyjadřují svá přání spíše přímo, pokud je jen naznačují, dcery je často nepochopí a nevyslyší, což zapříčiňuje oboustrannou nespokojenost. Matka dceru respektuje jako samostatnou a originální bytost, přesto dcery pociťují svoji přetrvávající závislost na matce a vnímají poskytovanou míru samostatnosti jako příliš velkou. Matky jsou také nadále závislé na svých dcerách, proto by si dcery

přály, aby matky více budovaly svůj samostatný život. Matky reagují na dceřin úspěch jednoznačně pozitivně, jde zejména o úspěchy ve studiu a profesi.

V oblasti **negativních aspektů vztahu matky a dcery** vymezují dcery horší období vztahu v dospívání, kdy si s matkou nerozuměly a nesouhlasily spolu, avšak problémy zdůvodňují především náročností období, ne horší kvalitou samotného vztahu. Změny na konci období dospívání vnímají jako výrazný přelom k lepšímu. Současné neshody mají charakter drobností, konflikty nenarušují kontinuitu a kvalitu vztahu, nejsou časté a bývají rychle urovnávány. Příčinou konfliktů je nejčastěji vzájemná odlišnost (povah, hodnot, názorů apod.). Matky se snaží minimalizovat narážky na konfliktní oblast a konflikty nevyvolávat. Drobné konflikty se však mohou stupňovat do větších a iracionálních sporů. Dcerám nejčastěji vadí, když mezi sebou a matkou nacházejí hodně odlišností. Dále dcerám vadí matčino opakování, prosazování se do role autority, matčino poučování, stížnosti, zveličování a další. Specificky dcery rozčiluje tón matčiny řeči. Dcery se od matky nechtějí příliš odlišovat, když ano, jde především o oblasti, které se dcerám na matce nelíbí a dcery u sebe vnímají směřování k podobným tendencím. Matky obecně vítají, když jsou jim dcery podobné. Dcery se necítí být matkou nadměrně kritizovány, v oblasti kritiky jde nejčastěji o matčiny nevyžádané rady. Naopak samy sebe dcery vidí jako kritičtější, kritizování matek vnímají jako oprávněné, avšak samy jsou překvapené velkým množstvím kritiky, které jim matky umožňují vyjádřit. Předpokládají, že jim jejich kritizování bude odpuštěno. Dcery ve vztahu připouštějí rozporuplné pocity, ale spíše popírají negativní pocity, kdy buď zdůrazňují jejich nedůležitost, nebo je ve vztahu vyloženě popírají. Dcery se s matkami srovnávají, nejčastěji ve vzájemných podobnostech a odlišnostech, přičemž mezi sebou nacházejí více podobností. Důrazně popírají soupeření ve vztahu. Matka se někdy může cítit ublížená nebo odmítnutá, především v situacích, kdy jsou dcery oproti matce méně sdílné, nechtějí se jí svěřovat, ale zároveň cítí matčin nátlak na větší důvěrnost. Dcery se shodují, že matčin nepříjemný pocit ublížení nebo odmítnutí nezpůsobují záměrně. Matka do dceřina života nadměrně nezasahuje, respektuje dceřinu vzrůstající samostatnost. Dcery vnímají negativně matčiny nevyžádané rady a zásahy neshodující se s dceřiným názorem, oceňují pouze rady vyžádané. Dcery jsou zklamané, když jim matka nedostatečně naslouchá. Matky bývají zklamané jen na základě drobností a vzájemného nepochopení. V pocitech zklamání dcery i matky jde zejména o následky problematrické komunikace, výjimečně jde o následky činů. Dcery

mívají zájem situaci řešit, k tomu však dochází až s různě dlouhým časovým odstupem. Dcery chápou pojem zklamání ve vztahu jako velmi silný výraz.

V oblasti **pozitivních aspektů vztahu matky a dcery** vnímají dcery současné období vztahu jako nejlepší, cítí větší uznání a respekt z matčiny strany a více si uvědomují důležitost vztahu a význam matky ve svém životě, současně matce více rozumí. Ve vztahu s matkou se cítí dobře. Dcery hovoří o vzájemné podobnosti a z toho vyplývající shodě. Mají s matkou stejné názory a přístup k životu, kladou důraz na vše, co společně sdílejí. Podmínkou porozumění a sblížení ve vztahu je komunikace ve smyslu výměny každodenních i důvěrných informací. Dcery vnímají matku jako vzor, jednoznačně největším vzorem je pro ně ve výchově dětí, kdy dcery plánují své děti vychovávat podobně. Dále je matka vzorem obecně, dcery chtějí být jako matka. Dcery cítí výrazný pocit podpory plynoucí od matky, což pozitivně oceňují, na základě této podpory cítí pocit bezpečí a jistoty. Jde zejména o podporu citovou a finanční. Matky jsou na dcery hrdé, dcery cítí matčinu hrdost v dostatečné míře. Matky dávají hrdost najevo tím, že dceru chválí přímo nebo před okolím. Dcery si matky váží za výchovu a péči, hodnotí matčinu výchovu velmi pozitivně. Vděčí matce za vytvoření atmosféry důvěrnosti a rovnosti ve vztahu, kdy je matka vyslechne a pochopí, zároveň respektuje dceřino soukromí. Berou tento stav jako matčinu „zásluhu“, je to podle nich především matka, kdo umožnil podobu vztahu takto nastavit. „Dobrou matku“ definují zejména prostřednictvím vzájemné jedinečné lásky matky a dítěte a matčiny vlastností, matka má být laskavá, hodná, pečující a starostlivá. Matka má mít s dětmi kamarádský vztah, současně ji mají děti respektovat jako autoritu. Dále má mít hezký vztah s otcem dětí. Jako příklad definice „dobré matky“ uvádějí dcery svoji matku.

8 DISKUZE

Diskuze pojednává o překrývání odpovědí dcer v interview a informací obsažených v teoretické části práce. Dále jsou v diskuzi uvedeny poznatky o průběhu výzkumné činnosti a vzájemné spolupráci členek výzkumného týmu. Kromě toho diskuze obsahuje postřehy z průběhu rozhovorů s dcerami ze souboru Dcery I.

8.1 DISKUZE O DOSAŽENÝCH VÝSLEDKÁCH

Na základě provedené analýzy byly nalezeny překryvy teoretické části práce s odpověďmi dcer během interview. V rámci diskuze jsou uvedeny nejčastější pasáže, které se v odpovědích dcer objevovaly, a jsou vztaženy k teorii z odborné literatury a článků. Téma vztahu matky a dospělé dcery představuje málo rozvinutou oblast, které není věnována patřičná výzkumná pozornost, proto jsou výsledky srovnávány s poznatky ze zahraničních výzkumů, pokud je to možné, tak i s českými zdroji.

Z analýzy okruhů lze odvodit určité teoretické závěry o vztahu dcery k matce. Vyplývá z ní, že ve vztahu matky a dcery lze identifikovat 2 významná témata, která se v průběhu rozhovoru opakovaně objevují v nejméně okruzích. V těchto tématech docházelo jednoznačně nejvíce k obsahovému překrývání odpovědí jednotlivých dcer a současně jsou tato témata zmiňována napříč okruhy. Poznání jsou ve shodě s teoretickými poznatky uváděnými v teoretické části práce. V práci jsou diskutována i nová výzkumná zjištění.

Prvním velmi významným tématem je pro dcery **dimenze stejnost – rozdílnost**. Z analýzy plyne, že dcery tento rozměr ve vztahu intenzivně hodnotí. Jsou přesvědčeny o vzájemné podobnosti s matkou, je pro ně důležitá. Tato skutečnost je v souladu s odbornou literaturou, kde se autoři shodují, že dcera je s matkou zásadním způsobem totožná. Matka má výrazný vliv na dceřino chování a hodnoty, matky socializují dcery tak, aby rozvíjely stejný postoj. Přenos určitých charakteristik a vzorců je výsledkem přímé nebo nepřímé socializace a mezigeneračního přenosu (Decoopman, Gentina & Fosse-Gomez, 2010; Janošová, 2008; Renzetti & Curran, 2003; Shannon & Shaw, 2008; Streep, 2009). Přesto jiní autoři (Farková, 2009; Fingerman, 1996; Preuschoffová, 2007; Novák, 2008; Šiklová, 2009) uvádějí, že mezi dcerou a matkou jsou výrazné mezigenerační odlišnosti, což však dcery v analýze popírají. Matka vítá touhu své dcery podobat

se jí (Apter, 2005; Cloud & Townsend, 2003; Tannen, 2006). Shodně se v rámci analýzy vyjadřují dcery, pro matky je vzájemná podobnost také významná. Důraz na stejnost jde tak daleko, že vzájemnou podobností podmiňují porozumění ve vztahu. Dcery cítí, že když jsou s matkou stejné, sblíží je to. Na druhé straně v tomto smyslu stojí vzájemná odlišnost, jež s sebou do vztahu vnáší odstup, což souhlasí se závěry Tannen (2006), podle které je zdůrazňování podobnosti jedním ze způsobů, jak upevnit vztah, přičemž dimenze rozdílnost se naopak pojí s odstupem. Pokud dcery hovoří o problémech a nepochopení ve vztahu, vysvětlují je především jako důsledek odlišností, rozdíly hodnotí jako příčinu napětí. Toto téma se objevuje v okruzích: Empatie, Neshody a nedorozumění, Problematické oblasti chování a řeči, Touha po odlišení od matky, Kritika, Srovnávání či soupeření, Pocity zklamání, Oblast porozumění a sblížení, Matka jako vzor.

Druhým důležitým tématem je **přetrvávající vzájemná závislost**. Výpovědi dcer o závislosti na matce jsou v souladu s poznatky o vymezení mladé dospělosti, v níž probíhá složitý a dlouhodobý proces odpoutávání se od původní rodiny. Dcery se na jednu stranu shodují ve vnímání současné mladé dospělosti jako doby, kdy začínají být více samostatné a nezávislé. Přesto v souladu s Arnettem (2000) uvádějí, že se ještě necítí být dospělé a nezávislé. Kolísají mezi fázemi osamostatňování a závislosti (Langmeier & Krejčířová, 2006; Riedelová, 2011). Analýza ukazuje závislost dcer na matkách, avšak ještě ve větší míře než je popsáno v literatuře, dcery stále cítí k matkám silné připoutání. Většina dcer popisuje obtíže s hledáním rovnováhy mezi závislostí na matce a vlastní nezávislostí. Podobné údaje uvádí Farková (2009), Fingerman (1997), Říčan (2006) a West (2002). Mezi matkou a dcerou přetrvává závislost daná jejich vzájemnou vazbou, potřebou uchovat vztah, nemohou se od sebe odpoutat (Apter, 2005; Binarová, 2008; Janošová, 2008; Šiklová, 2009). Cloud a Townsend (2003) hovoří o zpětném tahu k matce, Poněšický (2012) vymezuje trvalé oboustranné splývání matky s dcerou. Dcery vnímají, že jim matka poskytuje větší prostor pro samostatnost, současně tento prostor spojují s výrazně větší odpovědností, ze které mají obavy. Na druhou stranu dcery vnímají podobnou závislost i na straně matky. Corneau (2010), Novák (2008) a Riedlová (2011) se shodují, že matky někdy brání rozvoji individuality dcery a podvědomě si přejí zachovat oboustrannou závislost. Podle Kabat (1998) může být matka neschopná vidět dceru jako oddělenou osobnost. Dcery podle analýzy cítí matčinu výraznou orientaci na rodinu. Matky nejsou připravené na to, že dospělá dcera původní rodinu opustí. Toto téma se objevuje v okruzích: Souhlas s rozhodnutími, Respektování dceřiny samostatnosti a originality,

Problematické oblasti chování a řeči, Vděčnost k matce, Vliv matky na život dcery, Lepší období vztahu, Míra podpory ve vztahu ze strany matky, Vděčnost k matce.

Lze vymezit i další důležitá témata související s poznatky z odborné literatury, která se v průběhu analýzy objevovala. U dcer převažuje **pozitivní náhled na vztah** jako na zdroj uspokojení a potěšení. Jako příklad „dobré matky“ uvádějí dcery svoji matku. Dcery se shodují, že ve vztahu s matkou cítí vazbu danou mateřskou láskou zakládající unikátnost vztahu, stejně jako je to popsáno v teoretické části práce (Apter, 2005; Canfield, Hansen & Newmarková, 2010; Fingerman, 1996; McBride, 2009; Scharf & Mayseless, 2008). Přesto vztah neztrácí svoji komplexnost a složitost, vyskytují se v něm problémy či nedorozumění. Společensky jsou negativa ve vztahu tabuizována a vyzdvihuje se jen rovina pozitivní, naše kultura předepisuje dceři nepociťovat vůči své matce negativní pocity, ale ignorovat je nebo popírat (McBride; 2009; Novák, 2008; O'Connor, 1990). Podle literatury je vytvářen obraz dokonalé matky bezpodmínečně milující své dítě (Apter, 2005; Kastová, 2004; Mens-Verhulst, 1995; Oakleyová, 2000; Ševčíková, 2009). Tato idealizace je nereálně harmonická (Cloud & Townsend, 2003; Preuschoffová, 2007; Riedelová, 2011; Tannen, 2006). Ve vztahu je velký prostor pro vznik ambivalence a rozličná hodnocení v oblastech závislosti, odstupu a dalších (Apter, 2005; Corneau, 2010; Novák, 2008; Poněšický, 2012; Šiklová, 2009).

Ve vztahu se objevuje **rozpor mezi postavením „matka a dcera jako přítelkyně“ a „matka a dcera jako rodič a dítě“**. Podle poloviny dcer v analýze přechází vztah s matkou až do rovnocenných pozic „kamarádek“, téměř celá druhá polovina dcer ve vztahu cítí nezbytnost zachovávat matčinu autoritu ve smyslu nadřazené osoby ve vztahu. K tomuto tématu se vyjadřuje například Cloud a Townsend (2003), Corneau (2010) a Poněšický, 2012). Pozice „přítelkyně“ je v rozporu s danou rodičovskou rolí, jde o paradoxní souhru důvěrnosti a autority, hovoří se až o iluzi, protože ve zdravém vztahu matka přijímá a zachovává roli rodiče (Apter, 2005; Kabat, 1996; McBride, 2009; Novák, 2008; Preuschoffová, 2007; Tannen, 2006).

Dceřino dospívání je podle dcer i literatury (Fingerman, 1997; Lovasová, 2006) hodnoceno jako nejproblematictější etapa vztahu. To může odpovídat skutečnému stavu nebo spíše převládajícímu povědomí o kritičnosti této etapy. Změna nastává zejména s příchodem dceřiny dospělosti, obzvláště po 25. roku věku (Fingerman, 1997). Podle Macka a Štefánkové (2012) se již v pozdní adolescenci vztahy často stabilizují a zklidňují. Na konci dospívání dcery popisují výraznou proměnu vztahu k lepšímu.

V mladém dospělosti dochází k **proměně vztahu s matkou**, vyjednávání o moc a ujasňování měnících se pozic matky a dcery. Matka pokračuje v představě, kterou si vytvořila dříve. Musí však umožnit dceři proměnu v ženu, což od ní vyžaduje velké přizpůsobování (Novák, 2008; Streep, 2009; Tannen, 2006). Dcery uvádějí, že je jim dáván až příliš velký prostor pro samostatnost. V rozporu s tvrzeními dcer podle Apter (2005) dcera vnímá sama sebe především ve své nově se formující roli dospělého a vyžaduje uznání, respekt a důvěru ve své schopnosti. Dceřina adolescence a dospělost radikálně mění poměry v dyádě, protože matka i dcera jsou nyní dospělými ženami (Decoopman, Gentina & Fosse-Gomez, 2010). Farková (2009) zdůrazňuje variabilitu a vývoj obsahů rodinných rolí. V souladu se závěry Kamanové (2009) dcery, jež bydlí mimo domov, uvádějí proměnu vztahu s matkou k lepšímu.

Význam matčina vlivu na dceru nelze přehnat (Streep, 2009; Šiklová, 2009; Tannen, 2006), podle Nováka (2008) samy ženy tvrdí, že nejvíce je ovlivnily jejich matky. Matčin vliv přetrvává ve všech oblastech, i dospělá dcera má hlubokou touhu po matčině souhlasu a uznání. Významnost matčina názoru dokazuje rozsah matčiny moci. Stejně odpovědi jako autorky Apter (2005), Tannen (2006) a McBride (2009) uvádějí dcery v analýze.

V souladu s teoretickou částí berou dcery **matku jako vzor** především ve výchově dětí. Role matky rozvíjí ten aspekt dceřiny identity nejvíce ovlivněný vztahem k matce, dcera přehodnocuje matčin vliv, mateřství vede k posílení identifikace s matkou (Poněšický, 2012; Shannon & Shaw, 2008; Streep, 2009). Již při rozhodování o mateřství se ženy srovnávají se svou matkou, matka má více zkušeností, takže dceru učí, jak být matkou (Kamanová, 2009; Oakleyová, 2000; Tannen, 2006).

Dcery a matky se liší ve **vnímání vhodné míry blízkosti a odstupu**. Matka touží po větší blízkosti a podněcuje ji. Blízkost je projeována komunikací, která slouží k zachování a upevnování vztahu (Preuschoffová, 2007; Tannen, 2006). Pokud dcery vnímají matčin nátlak k blízkosti, prohlubuje to odstup z jejich strany, dcery uvádějí až vnímání matčiny dotěrnosti. Výpovědi dcer se shodují s teoretickými poznatky (Apter, 2005; Fingerman, 1996; Tannen, 2006).

Dcery ve vztahu nevnímají nadměrnou nebo neadekvátní **kritiku**, je spíše výjimečná. To je v rozporu s poznatky Apter (2005) a Tannen (2006), podle kterých jsou diskuze charakteristické nadměrnou kritikou a následným pocitem nespravedlnosti. Dcery

se však shodují s Tannen (2006) v tom, že počítají s tím, že jim jejich vlastní kritičnost bude matkou odpuštěna. Dále se výpovědi dcer shodují s Branje (2008), podle které jsou matky méně kritické než dcery.

Dcery ve vztahu **připouštějí srovnávání, ale důrazně popírají soupeření**. Srovnávání ve vztahu je přirozené (McBride, 2009; Poněšický, 2012; Streep, 2009; Tannen, 2006). Ve vztahu existuje nepřiznaná, nevědomá rivalita (Corneau, 2010; Novák, 2008), nutnost popírat tyto pocity však způsobuje nemožnost řešení tohoto konfliktu (Streep, 2009).

Specificky jsou dcery velmi citlivé na **matčín hlas a jeho tón**. Dcery rozčiluje tón matčiny řeči, vadí jim předem očekávaná dikce, změny tónu, matčín hlas při telefonování. Stejně poznatky uvádí Apter (2005), Streep (2009) a Šiklová (2009).

8.2 REFLEXE VÝZKUMNÉ ČINNOSTI A SPOLUPRÁCE VÝZKUMNÉHO TÝMU

V rámci studia a shromažďování podkladů pro teoretickou část práce bylo zjištěno, že tématem vztahu matky a dcery se české studie zabývají jen zcela mimořádně. To může představovat určitý limit výzkumné činnosti, protože výzkumná zjištění nemohou být často srovnávána se studii provedenými v našem prostředí. Přesto bylo nalezeno dostatečné množství zahraniční literatury a odborných článků.

V rámci výzkumné činnosti se objevovalo obsahové překrývání odpovědí dcer s teoretickou částí práce. Diskutovány však mohou být i nová výzkumná zjištění, což dokazuje přínosnost práce.

Výzkum může být prakticky prospěšný v psychologické poradenské praxi. Poznatky získané v průběhu analýzy mohou přinést důležité poznatky a doporučení, především pro tu cílovou skupinu, jíž se výzkumná zjištění přímo týkají.

Práce může také sloužit jako podklad pro budoucí magisterskou diplomovou práci, kde by mohla být zjišťována odpověď na výzkumnou otázku, zda je pohled na vztah ze strany dcer kongruentní s pohledem na vztah ze strany matek, případně v čem je soulad a v čem nesoulad v pohledu na vztah. Analýza jednotlivých okruhů může poskytnout širokou inspiraci pro případné využití jiných výzkumných metod v souvislosti s tímto tématem.

V průběhu výzkumné činnosti byla nezbytná komunikace všech členek výzkumného týmu a celková spolupráce. Jednotlivé soubory byly rozdělovány losováním. Šlo tedy z velké části o náhodné přidělování souborů, což nám přišlo nejvíce spravedlivé. Přesto se mohlo stát, že některé člence byl přiřazen soubor, který preferovala a naopak. Již před losováním bylo zřejmé, že každá členka by upřednostnila zpracovávání dat některého souboru na úkor jiných, nejčastěji šlo o preferenci souboru Dcery I. Tato preference odrážela skutečnost, že do této věkové kategorie všechny členky výzkumného týmu samy náleží, a také fakt, že jde o nejdostupnější skupinu. Z tohoto důvodu jsme po losování přistoupily k dohodě, že všechny členky provedou rozhovory se ženami ze všech souborů a následně si vymění transkripty. Co se týče charakteristiky mého vztahu k oblasti výzkumu, osobně bych náležela do souboru Dcery I, proto mě velmi zajímala problematika vztahu dcer v mladé dospělosti k matkám a měla jsem velký osobní zájem o výsledky analýzy.

Aby byla zaručena možnost komparace dat, byla předem stanovena struktura rozhovoru a dohodnuty jednotlivé otázky. Z této skutečnosti plyne určitá restrikce na předem daná témata s omezenou možností se od připravené struktury odchýlit. Negativním důsledkem je určitá nepružnost procesu získávání dat. Tímto mohla být narušena autentičnost rozhovoru. Bylo to však nezbytné jednak pro vzájemnou směřitelnost transkriptů, pro minimalizování efektu tazatele i pro snadnější srovnání v rámci následné analýzy. Proto bylo metodou sběru dat polostrukturované interview, kdy se členky mohly na určité otázky doptat, ujasnit si správné porozumění odpovědi atd.

Výzkum prováděl tým. Ačkoli všechny členky týmu měly snahu co nejméně ovlivňovat probíhající rozhovor, získaná data mohou být zkreslena skutečností, že rozhovory prováděly různé osoby. Materiál může být ovlivněn jiným stylem dotazování, přepisu i odlišnou důkladností poznámek. Vzájemnou výměnou přepisů mohla utrpět přesnost dat. Pokud jde o spolupráci v týmu, občas byla problematická, především v oblasti komunikace, odlišném přístupu a představách o sjednocení zpracování dat. Výzkumnou činnost však vedla a koordinovala docentka Sobotková a dávala mu jednotící základ a linii, měly jsme společné i individuální konzultace a projektové schůzky, kde bylo zpracování práce ujasňováno a sjednocováno.

Práce je založena na kvalitativním přístupu. Jedním z jejích aspektů je časová náročnost sběru dat a prováděné analýzy. Analýza pracuje se souborem Dcery I, získané

informace proto nemohou být zobecnitelné na populaci. Nevýhodou tedy může být omezená možnost generalizace výsledků.

8.3 REFLEXE PRŮBĚHU INTERVIEW S DCERAMI ZE SOUBORU DCERY I

Soubor Dcery I vymezený věkem od 20 do 33 let představuje věkovou kategorii, kam náleží všechny členky výzkumného týmu. Prováděné rozhovory proto probíhaly s našimi vrstevnicemi a kamarádkami, které jsou pro nás nejdosažitelnějším souborem. Dá se říct, že osoba tazatelky se již před rozhovorem nacházela částečně „uvnitř situace“ v tom smyslu, že dceru zná, ví o některých údajích o vztahu s matkou. Blízkost tohoto vztahu mohla vést ke větší sdílnosti a otevřenosti dcer a k získání bohatých dat. V týmu jsme se snažily vybírat „vhodné případy“, tedy dcery z řad našich známých, o kterých jsme věděly, že jsou otevřené a mají s matkou běžně fungující vztah.

Obecně platilo, že dcery byly otevřené a ochotné ke spolupráci. Co se týče průběhu rozhovoru, dcery samy projevovaly svůj zájem, na různé věci se doptávaly. Ujasňovaly si, zda otázce správně porozuměly, jak byla položená otázka myšlena. Díky zájmu dcer a skutečnosti, že byly ve svých odpovědích velmi otevřené, přinášely rozhovory bohaté informace, ze kterých mohla být následně provedena podobně obsáhlá analýza.

Co se týče sdílnosti dcer, většina odpovídala obsáhle. Šíře odpovědí kolísala jak mezi dcerami, tak u jednotlivých otázek. Objevily se dvě odchylky. V prvním případě byly dcery spíše nemluvné, na otázky odpověděly jen velmi stručně. Ve druhém případě byly dcery sdílné natolik, že odbíhaly od tématu, vyjadřovaly se dlouze a složitě. Nebyla výjimkou vnitřní nekonzistence, některé odpovědi si vzájemně protiřečily. To výrazně ztěžovalo analýzu dat a bylo nutné do jejich odpovědí zasáhnout. Nejčastěji šlo o situaci, kdy se velmi obsáhlá odpověď výrazně odchylovala od tématu. Mým cílem především bylo, aby sama dcera tento zásah nevnímala jako nevhodný. Vždy jsem se snažila do odpovědi vstoupit přiměřeně citlivě, usměrnit probíhající odpověď a vrátit se k původně položené otázce.

U některých dcer byly patrné tendence odpovídat velmi obecně, například jen projevít souhlas nebo nesouhlas. Ve většině případů odpověď doplnily, když jim byly položeny doplňující a upřesňující otázky, jen výjimečně trvaly na jednoslovné odpovědi.

Dcery popisovaly různou hloubku vztahu a poskytovaly odlišný rozsah prezentovaných informací. V odpovědích na pozitivní aspekty vztahu byly dcery otevřenější, tyto aspekty byly tedy informačně dostupnější. Obecně dcery projevovaly menší sdílnost u otázek na negativní aspekty vztahu. V několika případech bylo patrné, že dcery omezovaly svoji odpověď, nechtěly uvádět detaily (tato informace je uváděna jako kategorie v analýze). Ačkoli byly jejich odpovědi na negativní otázky kratší, odpovědím se nevyhýbaly. V žádném případě nechtěly kvůli jejich položení rozhovor ukončit, ani otázky vynechat. Spíše upravily odpověď v tom smyslu, že se omezily na poskytnutí méně bohatých informací. O negativních aspektech vztahu s matkou se často nehovoří, což zřejmě částečně odráží neochotu zpochybnit ideál mateřství a kritizovat matky. Tento pohled na vztah může být překážkou v úsilí o porozumění, bez přijetí existence negativních pocitů ve vztahu je pohled na vztah v mnohém směru jednostranný.

Při rozhovoru jsem si uvědomovala svoji tendenci k verbálnímu hodnocení odpovědí, ve smyslu reagovat na odpovědi kladně nebo záporně. Miovský (2006) zdůrazňuje, že výzkumník by měl projevovat zájem, účast a porozumění, ale k zjištěným skutečnostem být neutrální. Je zřejmé, že mou snahou by mělo být neutrální při kladení otázek i při naslouchání odpovědi. Stejně tak jsem měla potíže i při práci s tichem, kdy jsem při prvních rozhovorech při vzniklé pauze brzy pokládala další otázky. Při dalších rozhovorech došlo ke zlepšení a dcery často po pauze dodávaly další informace a pokračovaly v odpovědi.

Dcery v průběhu rozhovoru nemluvily o otci a sourozencích. Jen výjimečně v rozhovoru zmiňovaly další členy rodiny. Když už k tomuto zmínění došlo, většinou pouze za účelem vysvětlení rodinné situace. Z toho je vidět jasné zaměření rozhovoru na vztah matky a dcery, vyplývající jak z celkového výzkumného záměru a kladených otázek, tak ze strany dcer.

9 ZÁVĚRY VÝZKUMU

Bakalářská diplomová práce je vypracována jako součástí širšího výzkumného záměru o vztahu matky a dcery, na kterém intenzivně spolupracovaly další 3 členky výzkumného týmu. Jeho potenciál spočívá v tom, že výzkum je v našich podmínkách ve své šíři ojedinělý a přinesl nové poznatky.

Obsažený výzkum měl mapující charakter. Cílem bylo zmapovat specifika komunikace a vztahu matky a dcery ve věku mladé dospělosti. Práce měla přinést určitý vhled do vztahů dcer s jejich matkami a poznatky o jeho aspektech. V rámci vztahu a komunikace v něm se výzkum zaměřoval na to, jak dcery vztah s matkou hodnotí, jak jej prožívají, jaký mají pohled na vztah a jeho význam. Teoretická část práce je vztahována k věkovému období mladé dospělosti a celá výzkumná část práce spolu s veškerou obsahovou analýzou je psána z pohledu dcer v tomto věkovém období.

Na začátku výzkumu byl stanoven výzkumný problém práce, cíle a určeny tři hlavní výzkumné otázky o vztahu matky a dcery. Z hlavních výzkumných otázek vychází tři oblasti vztahu (charakteristika vztahu, negativní a pozitivní aspekty), které byly analyzovány v okruzích vycházejících z otázek polostrukturovaného interview.

V práci jsou srovnávány odpovědi dcer s údaji prezentovanými v teoretické části práce. Celá práce, tedy i práce s literaturou jako podklad teoretické části, pomohla ujasnit a osvětlit, jaké se ve vztahu matky a dcery objevují principy, jaké jsou aspekty vztahu. Výzkumná část se zabývá tím, jak jim dcery ze svého pohledu rozumějí a jak je vnímají. Přínosným faktorem práce je skutečnost, že jsou zde diskutována také nová výzkumná zjištění. V následujícím textu je stručně prezentován přehled nejdůležitějších výsledků a závěrů výzkumu.

Ze získaných poznatků lze vyvodit určité teoretické závěry o vztahu matky a dcery ve věku mladé dospělosti. Dcery zdůrazňují pozitivní aspekty ve vztahu a popisují vztah jako převážně pozitivní. Dcery matku uvádějí jako příklad definice „dobré matky“. Cítí uznání a respekt od matky a uvědomují si význam matky ve svém životě. Vnímají výraznou podporu od matky a matčinu hrdost v dostatečné míře.

Dcery vnímají kvalitu vztahu s matkou v současném období mladé dospělosti jako doposud nejlepší. Dcery si matky váží za výchovu, péči a vytvoření atmosféry důvěrnosti a rovnosti ve vztahu. Tento stav berou jako matčinu „zásluhu“, je to podle nich především matka, kdo podobu vztahu takto nastavil. Výrazně horší období vztahu bylo

v dospívání, které bylo obdobím omezování, zákazů, vzájemného neporozumění a nesouhlasu. Dcery problémy připisují zejména náročnosti období, nešlo o horší kvalitu samotného vztahu. Změny v komunikaci a celkovém vztahu na konci období dospívání vnímají jako výrazný přelom k lepšímu.

Dcery pocítují svoji přetrvávající velkou závislost na matce, tato závislost je větší než je popisována v odborné literatuře. Vyžadují matčin souhlas a schválení, zajímají se o matčin názor. Jde o významný faktor ovlivňující dceřino rozhodování. Matky respektují dcery jako osamostatňující se bytosti a poskytují jim větší míru samostatnosti, dcery tuto poskytovanou míru samostatnosti vnímají jako příliš velkou. Přetrvávající závislost ve vztahu je oboustranná, matky jsou také nadále závislé na svých dcerách.

Dcery kladou důraz na vše, co společně s matkou sdílejí a co mají společné. Vnímají matku jako vzor, zejména ve výchově dětí a mnoha dalších oblastech. Vzájemnou podobností s matkou v hodnotách, názorech a celkovém přístupu k životu vysvětlují následnou shodu. Dcery se s matkami ve vzájemných podobnostech a odlišnostech srovnávají, ve srovnávání nacházejí více podobností. Novým zjištěním je, že dcerám vadí, když mezi sebou a matkou nacházejí hodně odlišností, nechtějí se od matky příliš odlišovat, tato rozdílnost bývá příčinou konfliktů. Také matky vítají, když jsou jim dcery podobné.

Ve vztahu s matkou cítí dcery otevřenost a citovou blízkost. Dceřin přístup k otevřenosti je daný náladou a ovlivňován konkrétní situací. Matka by ve většině případů stála o ještě větší míru otevřenosti a blízkosti. Dcery tento poměr ve vztahu vnímají jako přirozený. Pokud matka naléhá na větší důvěrnost, dcery se nechtějí svěřovat a jsou méně sdílné, což zapříčiňuje oboustrannou nespokojenost a následně se matka může cítit ublížená nebo odmítnutá.

Dcery připouštějí v běžně fungujícím vztahu výskyt drobných nedorozumění, kolísání a rozporuplné pocity. Popisují ve vztahu spíše výjimečné pocity zklamání a pouze nevýznamné konflikty, které navíc nejsou časté, současné neshody nenarušují kontinuitu a kvalitu vztahu. Dcery spíše popírají existenci negativních pocitů ve vztahu a nepřiznávají nadměrnou kritiku ani soupeření.

SOUHRN

Matka je jedním z nejdůležitějších lidí, má velkou zodpovědnost, utváří a rozvíjí osobnost dítěte a jeho pohled na svět. Pro dceru má postava matky zásadní význam, její vliv je patrný po celý život.

Práce se věnuje tématu vztahu matky a dcery. Je vypracována jako součást širšího výzkumného záměru Katedry psychologie FF UP v Olomouci. Na výzkumu se podílejí další 3 studentky jako členky výzkumného týmu pod vedením doc. PhDr. Ireny Sobotkové, CSc. Členky týmu spolupracovaly při provádění rozhovorů se ženami v pozici dcery nebo matky různého věku a výměně transkriptů. Každá členka týmu následně zpracovávala data jednoho souboru. V našich podmínkách šlo o unikátní výzkumný záměr, protože tématu jinak není v české literatuře věnován dostatek pozornosti.

V rámci výzkumného záměru se tato bakalářská práce zaměřuje na popis vztahu mezi matkou a její dcerou v období mladé dospělosti. Kvůli nejednoznačnosti vymezení tohoto věkového období v literatuře bylo pro potřeby práce určeno v rozmezí od 20 do 33 let. Tento soubor dcer je označován jako Dcery I. V práci se věnuji různým aspektům vztahu matky a dcery, které tvoří významná hlediska jejich vzájemného soužití. Protože patřím do věkové kategorie Dcery I, měla jsem osobní zájem o výsledky a závěry analýzy.

Cílem práce bylo zmapovat specifika vztahu, získat vhled do jeho problematiky, porozumět mu a orientovat se v něm se snahou pochopit vzájemné souvislosti a návaznost. Protože byla práce psána z pohledu dcer ve věku mladé dospělosti, aspekty vztahu jsou uváděny do souvislostí s tímto věkovým obdobím.

Práce je rozdělena na teoretickou a výzkumnou část. Teoretická část obsahuje celkový teoretický rámec práce a vhled do oblasti zkoumaného problému prostřednictvím studia odborné literatury a empirických studií. Teoretická část je vymezena od obecných poznatků vztahujících se ke vztahu matky a dcery po specifika tohoto vztahu. Kapitoly a podkapitoly teoretické části jsou seřazeny ve vnitřně tematické provázanosti.

V teoretické části jsem se v první kapitole zabývala mateřstvím, významem matky v životě dítěte a pojetím mateřské lásky. Matka má v životě dítěte nezastupitelný vliv, formuje jeho osobnost. Mateřská láska je pojímána jako přirozený cit, který se spontánně objevuje u každé ženy-matky. V rozporu s tím je na něj někdy nahlíženo jako na cit, který je třeba kultivovat a v tomto smyslu se lásce k dítěti učit.

Ve druhé kapitole jsou uvedeny poznatky a obecné charakteristiky o mladém dospělosti a aspektech vztahu mladých dospělých k rodičům. Věkové vymezení mladém dospělosti v literatuře nemá pevné hranice. Mladí dospělí mají zejména za úkol osamostatnit se od rodičů a budovat svoji nezávislou individualitu. Dochází k transformaci vztahu směrem k nastavení větší rovnosti, matka s dcerou vyjednávají o moc a pozice.

Třetí kapitola je v rámci teorie nejdelší a zabývá se ústředním tématem vztahu matky a její dospělé dcery. Na základě výjimečnosti vztahu v něm lze popsat specifické procesy, aspekty a dimenze, které vytvářejí určitý rámec vztahu. Matka výrazně ovlivňuje socializaci dcery, dcera se s ní identifikuje a napodobuje ji. Formuje se tak osobnost dcery, její postoje, vzorce chování apod. Dimenzemi zásadně působícími na vztah jsou stejnost a rozdílnost, blízkost a odstup, závislost a nezávislost, ambivalence. Míra zastoupení těchto dimenzí ustavuje charakter vztahu. Ve vztahu se objevují i další procesy spojované s jeho problematičností, jako jsou obtíže v komunikaci, vzájemná kritika, srovnávání a konflikty.

Ve výzkumné části je uveden popis veškeré výzkumné činnosti a analýzy dat. Je zde popsán postup od získávání dat k jejich kategorizaci a interpretaci, která z nashromážděných dat vycházela. Ve výzkumné části jsou zjišťovány odpovědi na tři položené výzkumné otázky. Výzkumné otázky se zabývají charakteristikou vztahu matky a dcery, negativními a pozitivními aspekty vztahu. Z těchto výzkumných otázek vycházejí tři analyzované oblasti vztahu matky a dcery.

V práci byl zvolen kvalitativní přístup. Metodou sběru dat bylo polostrukturované interview obsahující 32 otázek. Z interview byl pořizován audiozáznam, který byl doslovně přepisován. Soubor tvořilo 14 dcer věkově náležejících do souboru Dcery I, které svůj vztah s matkou hodnotí jako běžně fungující. Dcery byly vybírány pomocí záměrného výběru.

Pokud jde o dodržení etických standardů, všem účastnicím výzkumu byla předána žádost o zapojení do výzkumu, kde byly seznámeny s jeho smyslem a cíli. Dobrovolně souhlasily se svojí účastí na výzkumu a podepsaly informovaný souhlas. V interview sdělovaly informace důvěrné povahy, bylo dbáno na diskrétnost. Kromě předávání transkriptů ostatním členkám výzkumného týmu se data nedostala do rukou jiným osobám. V průběhu výzkumné činnosti byla respektována anonymita participantek.

Těžiště výzkumné části spočívá v rozhovorech a jejich kvalitativní obsahové analýze. Informace o každé oblasti vztahu matky a dcery byly zjišťovány pomocí

jednotlivých otázek interview, z nichž vycházejí analyzované okruhy. Byla užitá metoda kvalitativní obsahové analýzy podle Hendla (2005) v kombinaci s metodou vytváření trsů a metodou zachycení vzorců podle Miovského (2006). Ústředním bodem analýzy je kategorizace, která pomáhá popsat data. Data byla analyzována v kontextu ostatních dat se snahou o získání hlubšího popisu případů a možnost komparace. V datech byly hledány důležité faktory, zachycovány vztahy a srovnávány jejich rozdíly a podobnosti. Takto v nich byla zjištěna určitá pravidelnost. Na základě kategorizace byly definovány jednotlivé kategorie, které se dělí na podkategorie nižšího řádu. Vytvářený systém tak má více úrovní obecnosti. Pokud je to vhodné, pro větší názornost je obsahová analýza doplněna citacemi částí interview, všechny citace vychází z interview s dcerami ze souboru Dcery I. V rámci prováděné analýzy bylo také počítáno množství opakujících se nebo podobných odpovědí dcer, které je uváděno u analýzy okruhů.

Výsledky zahrnují formulaci kategorií, podkategorií a vztahů mezi nimi. Ve výsledcích jsou v každé oblasti rozepsány jednotlivé okruhy a na konci jsou okruhy shrnuty, tím je vytvořena odpověď na výzkumné otázky. V rámci analýzy byla nalezena některá významná témata vzájemně se překrývající s údaji v teoretické části práce. O dosažených výsledcích a překryvech s teorií je pojednáno v diskuzi. V diskuzi jsou dále uvedeny poznatky o průběhu výzkumné činnosti, vzájemné spolupráci výzkumného týmu a postřehy o průběhu rozhovorů s dcerami ze souboru Dcery I. V diskuzi je také zamyšlení nad omezeními výzkumu.

Z analýzy odpovědí a okruhů vyplývá, že ve vztahu matky a dcery jsou významná témata. Některá se shodují s poznatky v odborné literatuře, jiná představují nová výzkumná zjištění. Lze tak odvodit určité závěry o vztahu dcery v mladé dospělosti k matce. Závěry byly vyvozeny výkladem získaného materiálu, data v analýze jsou podkladem pro jejich vznik a zdůvodnění.

Na základě porovnávání a nacházení obsahově shodných odpovědí bylo možné v závěru formulovat některé principy platné ve vztahu matky a dcery. K těm nejdůležitějším patří dimenze stejnost – rozdílnost, tento rozměr ve vztahu dcery hodnotí mnohem intenzivněji, než je popsáno v odborné literatuře. Ze vzájemné podobnosti vyplývá porozumění a shoda, naopak odlišnost je příčinou konfliktů. Ve vztahu lze identifikovat přetrvávající vzájemnou závislost, především závislost dcer na matkách, a to ve větší míře, než uvádí literatura. Dcery cítí trvalý vliv matky a touhu po matčině

souhlasu. Podle dalších zjištění u dcer převládá pozitivní náhled na vztah, současné období vztahu hodnotí jako doposud nejlepší. V mladém dospělosti dochází k proměně vztahu s matkou, vyjednávání o moc a ujasňování měnících se pozic. V souvislosti s tím obě vyjednávají o vhodné míře blízkosti a odstupu. Dcery ve vztahu připouštějí rozporuplné pocity, ale spíše popírají pocity zklamání, nadměrnou kritiku i soupeření. Současné konflikty nenarušují kontinuitu a kvalitu vztahu.

Výzkumných cílů bylo dosahováno prostřednictvím sběru a analýzy údajů o zkušenostech a pohledu na vnímání vztahu. Získaná data byla užita v souladu s cíli výzkumu. Analýza dat byla prováděna se snahou data zpracovat a nalézt odpovědi na položené výzkumné otázky. Analýza je tak v úzkém vztahu k vyhodnocování a je provázána s vytvářením závěrů.

Práce také podává přehled o současném stavu poznání o vztahu matky a dospělé dcery. Údaje o vztahu, aspektech a procesech byly vyhledávány v příslušných monografiích a odborných článcích, aby bylo v rámci teorie možno vycházet z dostatku relevantních informací. Bylo nalezeno množství vhodných odborných zdrojů a tedy i poznatků o tématu. Ve většině případů šlo o zahraniční studie. V českém prostředí se jedná o nepříliš probádanou oblast, vztah mezi matkou a dospělou dcerou není dost prozkoumaný a v české odborné literatuře popsáný. Vztahu matky a dcery je ve srovnání s jeho významem v dceřině životě věnována pouze malá pozornost.

Práce by měla sloužit jako podklad pro budoucí magisterskou diplomovou práci. Zde by mohlo být cílem zodpovězení výzkumné otázky, zda je pohled na vztah ze strany dcer kongruentní s pohledem na vztah ze strany matek, případně v čem je soulad a v čem nesoulad v pohledu na vztah. Případná návaznost dalších výzkumů na toto téma může vycházet z uvedené bohaté obsahové analýzy jednotlivých okruhů a zodpovězení položených výzkumných otázek.

Výzkumná zjištění mohou být užitečná v psychologické poradenské praxi, kde z nich mohou být vyvozena doporučení. Tím je zajištěna praktická užitečnost výzkumu. Pro všechny matky i dcery potom práce nabízí možnost srovnání, zamýšlení se nad vlastním vztahem k matce a zkušeností s mateřskou péčí. Jde o obsah, který se dotýká všech dcer i jejich matek, a příspěvek k prohloubení porozumění skutečnému významu vztahu, jeho proměn a aspektů jako základu silného a trvalého vztahu matky a dcery.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY

Apter, T. E. (2005). *You don't really know me: Why mothers and daughters fight and how both can win*. New York: W. W. Norton & Company.

Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469-480. DOI: 10.1037//0003-066X.55.5.469.

Badinter, E. (1998). *Materská láska: Od 17. storočia po súčasnosť*. Bratislava: Aspekt.

Biddulph, S. (2011). *Kniha o mužství*. Praha: Portál.

Binarová, I. (2008). Období adolescence. In J. Šimíčková-Čížková, I. Binarová, K. Holásková, A. Petrová, I. Plevová, & M. Pugnerová, *Přehled vývojové psychologie* (111-118). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Bowlby, J. (2010). *Vazba: Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál.

Boyd, C. J. (1989). Mothers and daughters: A discussion of theory and research. *Journal of Marriage and Family*, 51(2), 291-301. Získáno 2. ledna 2014 z <http://www.jstor.org/stable/352493?seq=3>.

Branje, S. J. T. (2008). Conflict management in mother–daughter interactions in early adolescence. *Behaviour*, 145(11), 1627-1651. DOI: 10.1163/156853908786131315.

Campbell, R. (2008). *Potřebuji tvou lásku: Co můžeš udělat pro své dítě*. Praha: Návrat domů.

Canfield, J., Hansen, M. V., & Newmarková, A. (2010). *Slepičí polévka pro lidskou duši: 101 nejlepších: Jaká matka, taková dcera*. Praha: Práh.

Cloud, H., & Townsend, J. (2003). *Prosím Tě, mami: Jak nás ovlivnily naše matky?* Praha: Návrat domů.

Corneau, G. (2010). *Anatomie lásky: Vztahy otec – dcera, matka – syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy*. Praha: Portál.

Corneau, G. (2012). *Chybějící otec, chybující syn: Jak absence otce ovlivňuje utváření mužské identity*. Praha: Portál.

Decoopman, I., Gentina, É., & Fosse-Gomez, M. H. (2010). The generational confusion: Identity issues caused by clothes-sharing between mothers and their teenage daughters. *Recherche et Applications en Marketing (English Edition)*, 25(3), 7-27. Získáno 5. září 2013 z <http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=64caaa6d-ac33-44e0-9886-5bc0e04f56a8%40sessionmgr4005&vid=10&hid=4105>.

Doherty, W. J. (2006). *Kdo koho vychovává*. Praha: Návrat domů.

Estés, C. P. (1999). *Ženy, které běhaly s vlky: Mýty a příběhy archetypů divokých žen*. Praha: Pragma.

Farková, M. (2009). *Dospělost a její variabilita*. Praha: Grada.

Ferjenčík, J. (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: Jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál.

Fingerman, K. L. (1996). Sources of tension in the aging mother and adult daughter relationship. *Psychology and Aging*, 11(4), 591-606. DOI: 10.1037/0882-7974.11.4.591.

Fingerman, K. L. (1997). Aging mothers' and adult daughters' retrospective ratings of conflict in their past relationships. *Current Psychology*, 16(2), 131-154. Získáno 5. září 2013 z <http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=64caaa6d-ac33-44e0-9886-5bc0e04f56a8%40sessionmgr4005&vid=10&hid=116>.

Fromm, E. (2010). *Umění milovat*. Praha: Český klub.

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Janošová, P. (2008). *Dívčí a chlapecká identita: Vývoj a úskalí*. Praha: Grada.

Jaynesová, S. (2010). *Být dobrou mámou: Sedm rysů mateřství dobrých matek*. Praha: Návrat domů.

- Kabat, R. (1996). A role-reversal in the mother – daughter relationship. *Clinical Social Work Journal*, 24(3), 255-269. Získáno 23. listopadu 2013 z <http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=64caaa6d-ac33-44e0-9886-5bc0e04f56a8%40sessionmgr4005&vid=31&hid=116>.
- Kabat, R. (1998). The conjoint session as a tool for the resolution of separation – individuation in the adult mother – daughter relationship. *Clinical Social Work Journal*, 26(1), 73-88. Získáno 18. listopadu 2013 z <http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=64caaa6d-ac33-44e0-9886-5bc0e04f56a8%40sessionmgr4005&vid=33&hid=4203>.
- Kamanová, L. (2009). *Mezigenerační učení mezi matkou a dcerou* (Diplomová práce). Získáno 5. srpna 2013 z Theses.
- Kastová, V. (2004). *Otcové – dcery, matky – synové: Práce s rodičovskými komplexi jako cesta k vlastní identitě*. Praha: Portál.
- Kim, K., & Smith, P. K. (1998). Childhood stress, behavioural symptoms and mother – daughter pubertal development. *Journal of Adolescence*, 21(3), 231–240. DOI: 10.1006/jado.1998.0149.
- Langmeier, J., & Krečířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- Lindsey, E. W., & Caldera, Y. M. (2006). Mother – father– child triadic interaction and mother– child dyadic interaction: Gender differences within and between contexts. *Sex Roles*, 55(7), 511-521. DOI: 10.1007/s11199-006-9106-z.
- Lipovetsky, G. (2007). *Třetí žena: Neměnnost a proměny ženství*. Praha: Prostor.
- Lovasová, L. (2006). *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí.
- Macek, P., & Štefánková, Z. (2012). Vztahy s rodiči a jejich souvislosti s citovou vazbou. In P. Macek, & L. Lacinová. (Eds.), *Vztahy v dospívání (25-40)*. Brno: Barrister & Principal.
- McBride, K. (2009). *Will I ever be good enough?: Healing the daughters of narcissistic mothers*. New York: Free Press.

- Melchiorová, A. (2009). *Mateřství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- Mens-Verhulst, J. (1995). Reinventing the mother – daughter relationship. *American Journal of Psychotherapy*, 49(4), 526-539. Získáno 2. ledna 2014 z <http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=64caaa6d-ac33-44e0-9886-5bc0e04f56a8%40sessionmgr4005&vid=2&hid=4203>.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Novák, T. (2008). *Vztah matky a dcery*. Praha: Grada.
- Oakleyová, A. (2000). *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál.
- Onayli, S., & Erdur-Baker, Ö.(2013). Mother– daughter relationship’s links to daughter’s self-esteem and life satisfaction. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 5 (40), 167-175.Získáno 14. listopadu 2013 z <http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=64caaa6d-ac33-44e0-9886-5bc0e04f56a8%40sessionmgr4005&vid=4&hid=4203>.
- Poněšický, J. (2012). *Fenomén ženství a mužství: Psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*. Praha: Triton.
- Prekop, J. (2001). *Jak být dobrým rodičem: Krůpěje výchovných moudrostí*. Praha: Grada.
- Preuschoffová, G. (2007). *Výchova dívek*. Praha: Portál
- Renzetti, C. M., & Curran, D. J. (2003). *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.
- Riedelová, I. (2011). *Když se matky a dcery navzájem hledají: Démétrin zármutek a Persefonin návrat: Živoucí mýtus*. Brno: Emitos a Nakladatelství Tomáše Janečka.
- Ruebush, K. W. (1994). The mother – daughter relationship and psychological separation in adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 4(3), 439-451.
DOI: 10.1207/s15327795jra0403_5.
- Říčan, P. (2006). *Cesta životem: Vývojová psychologie*. Praha: Portál.
- Říčan, P. (2010). *Psychologie osobnosti: Obor v pohybu*. Praha: Grada.

- Sayersová, J. (1999). *Matky psychoanalýzy*. Praha: Triton.
- Severe, S. (2007). *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*. Praha: Portál.
- Shannon, Ch. S., & Shaw, S. M. (2008). Mothers and daughters: Teaching and learning about leisure. *Leisure Sciences*, 30(1), 1-16. DOI: 10.1080/01490400701544659.
- Shapiro, B. S. (2006). Bound together by chronic pain and trauma: A study of two mother – daughter relationships. *Psychoanalytic Inquiry: A Topical Journal for Mental Health Professionals*, 26(1), 92-117. DOI: 10.1080/07351690609353114.
- Scharf, M., & Mayseless, O. (2008). Late adolescent girls' relationships with parents and romantic partner: The distinct role of mothers and fathers. *Journal of Adolescence*, 31(6), 837–855. DOI: 10.1016/j.adolescence.2008.06.012.
- Soukupová, A. (2011). *Vliv rodičů na formování ženské identity jejich dcer* (Diplomová práce). Získáno 22. března 2013 z Theses.
- Streep, P. (2009). *Mean mothers: Overcoming the legacy of hurt*. New York: Harper-Collins Publishers.
- Ševčíková, H. (2005). *Mýtus dobré matky: Ve vztahu ke kojenci* (Diplomová práce). Získáno 5. srpna 2013 z Theses.
- Šiklová, J. (2009). *Matky po e-mailu*. Praha: Kalich.
- Tannen, D. (2006). *Co to máš zase na sobě?: Jak spolu komunikují matky a dcery*. Brno: ZonerPress.
- West, G. K. (2002). *Dobrodružství psychického vývoje: Kapitoly z vývojové psychologie*. Praha: Portál.
- Wyrobková, A. (2012). Sebepojetí ve vztahu k tzv. femininním a maskulinním charakteristikám. In P. Macek, & L. Lacinová. (Eds.), *Vztahy v dospívání* (143-160). Brno: Barrister & Principal.
- Yalom, I. D. (2002). *Máma a smysl života*. Praha: Portál.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Formulář zadání bakalářské diplomové práce

Příloha č. 2: Český a cizojazyčný abstrakt bakalářské diplomové práce

Příloha č. 3: Žádost o zapojení do výzkumu

Příloha č. 4: Formulář pro informovaný souhlas

Příloha č. 5: Otázky interview pro soubor Dcery I

Příloha č. 1: Formulář zadání bakalářské diplomové práce

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2012/2013

Studijní program: Psychologie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Psychologie (PCH)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Bc. PUROVÁ Zuzana	Bohuslavice 100, Dubicko	F110057

TÉMA ČESKY:

Vztah matky a dcery z pohledu dcer ve věku mladé dospělosti

NÁZEV ANGLICKY:

The relationship of mother and daughter from the daughter's perspective at the age of young adulthood

VEDOUcí PRÁCE:

Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Bakalářská práce je součástí širšího výzkumného záměru katedry psychologie, který je soustředěn na popis a analýzu vztahů mezi matkami a dcerami v různém věku. Postava matky patří mezi nejdůležitější v životě. Vzájemný vztah matky s dětmi patří mezi klíčové faktory, které spolupůsobí při utváření osobnosti. Jde tedy o trvale aktuální téma, kterému však není věnována patřičná výzkumná pozornost.

V teoretické části práce budou vymezeny relevantní pojmy především z oblasti vývojové psychologie a psychologie rodiny. Jednotlivé kapitoly se budou týkat mateřství, ženství, rodinných vztahů, výchovy dívek, role dcery a věkového období mladé dospělosti (20 až 33 let). Bude podán přehled o současném stavu poznání v této oblasti.

Cílem výzkumu bude zmapovat specifika vztahu a komunikace mezi matkami a jejich dcerami z pohledu mladých dospělých dcer. Výběrový soubor bude tvořit 14 žen (dcer) ve věku 20 až 33 let. Hlavní metodou sběru dat bude polostrukturovaný rozhovor. Pro zpracování dat bude použita metoda kvalitativní obsahové analýzy.

Výzkumná zjištění budou užitečná v poradenské psychologické praxi.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- Cloud, H.,; Townsend, J. (2003). Prosím Tě, mami: Jak nás ovlivnily naše matky. Praha: Návrat domů.
Lipovetsky, G. (2007). Třetí žena: Neměnnost a proměny ženství. Praha: Prostor.
McBride, K. (2009). Will I Ever Be Good Enough?: Healing the Daughters of Narcissistic Mothers. New York: Free Press.
Novák, T. (2008). Vztah matky a dcery. Praha: Grada.
Poněšický, J. (2012). Fenomén ženství a mužství: Psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy. Praha: Triton.
Sayersová, J. (1999). Matky psychoanalýzy. Praha: Triton.

Podpis studenta:

Datum:

Podpis vedoucího práce:

Datum:

Příloha č. 2: Český a cizojazyčný abstrakt bakalářské diplomové práce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Vztah matky a dcery z pohledu dcer ve věku mladé dospělosti

Autor práce: Bc. Zuzana Purová

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Počet stran a znaků: 105 stran (194 919 znaků)

Počet příloh: 5

Počet titulů použité literatury: 62

Práce je součástí širšího výzkumného záměru Katedry psychologie FF UP v Olomouci. Mapuje specifika vztahu matky a dcery z pohledu dcery ve věku mladé dospělosti. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část obsahuje tři kapitoly, které se věnují mateřství, mladé dospělosti a vztahu matky a dcery. Ve výzkumné části jsou tři výzkumné otázky týkající se charakteristiky vztahu, negativních a pozitivních aspektů vztahu. Soubor tvořilo 14 dcer ve věku mladé dospělosti (20 – 33 let) a byl vybrán záměrným výběrem. Metodou sběru dat bylo polostrukturované interview, metodou analýzy dat byla kvalitativní obsahová analýza. Výsledky jsou rozděleny do tří oblastí vycházejících z výzkumných otázek. V práci jsou dosažené výsledky srovnány s informacemi z odborné literatury v teoretické části práce, analýza přináší také nová výzkumná zjištění. Ve vztahu byla definována témata, které představují teoretické závěry o vztahu matky a dcery. Poznatky z práce mohou sloužit jako podklad pro budoucí magisterskou práci, další výzkumy a v poradenské psychologické praxi.

Klíčová slova: mateřství, mateřská láska, vztah matky a dcery, mladá dospělost.

ABSTRACT OF THESIS

Title: The relationship of mother and daughter from the daughter's perspective at the age of young adulthood

Author: Bc. Zuzana Purová

Supervisor: Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Number of pages and characters: 105 pages (194 919 characters)

Number of appendices: 5

Number of references: 62

The thesis is the part of broader research project of Department of Psychology, Philosophical Faculty of Palacky University in Olomouc. It explores the specifics of mother and daughter relationship from the daughter's perspective at the age of young adulthood. The thesis consists of theoretical and practical part. The theoretical part includes three chapters dealing with motherhood, young adulthood period and the relationship of mother and daughter. The practical part examines three experimental issues concerning the characteristic of this relationship and its negative and positive aspects. The respondents were daughters at the age of young adulthood (20 – 33 years) who were chosen by deliberate choice. The selected method of data collection was semistructured interview, the method of data analysis was qualitative content analysis. The results are divided into three areas according to research questions. The achieved results of research are compared with the information in professional literature in theoretical part, the analysis brings also new contributions. In terms of relationship were defined important issues which constitutes of theoretical conclusions concerning the relationship of mother and daughter. Acquired knowledge can serve as a basis for future diploma thesis or another researches in advisory psychological practice.

Key words: motherhood, maternity, relationship of mother and daughter, young adulthood.

Příloha č. 3: Žádost o zapojení do výzkumu

Milé slečny, vážené dámy,

obracíme se na Vás s prosbou o zapojení do výzkumu, který má přinést **poznatky o vztazích a vzájemné komunikaci mezi matkami a dcerami**.

Vztah mezi matkou a dcerou patří mezi nejdůležitější v životě, přesto není dost prozkoumaný a v české odborné literatuře popsáný. V našem výzkumu bychom se rády seznámily s Vašimi osobními zkušenostmi, zážitky, názory. Jsme si vědomé toho, že jde o velmi soukromé téma. Přesto Vás prosíme o spolupráci, je pro nás velmi důležitá. Budeme-li mít možnost sebrat, shrnout a analyzovat zkušenosti více žen, můžeme z těchto poznatků vyvodit doporučení pro psychologickou poradenskou praxi a výzkum tak bude prakticky užitečný. Možná si samy vybavíte situaci, kdy jste prožívaly ve vztahu ke své matce/dceři nejistotu a starosti a kdy Vám mohla pomoci odborná informace, jak se v té složité situaci zorientovat. Vztah mezi matkou a dcerou je totiž mnohdy zdrojem radosti a spokojenosti, ale také se v něm běžně vyskytují problémy, zklamání, obavy, překážky, nedorozumění či konflikty.

Cílem našeho výzkumu je získat hlubší vhled do problematiky vztahů mezi matkami a dcerami v různém věku. Proto se obracíme na Vás, kterých se to přímo týká. Budeme velmi rády, když budete ochotné zapojit se do našeho výzkumu. Co to pro Vás bude znamenat? Po domluvě Vás navštíví členka výzkumného týmu – studentka psychologie, která s Vámi provede rozhovor na výše uvedené téma. Rozhovor zabere přibližně hodinu Vašeho času. Budeme vděčné za otevřené, upřímné a obsáhlé sdělení. Zdůrazňujeme, že všechny získané údaje budou považovány za zcela důvěrné a budou použity jen pro výzkumné účely. Při případné publikaci výzkumných zjištění v odborném tisku bude rovněž zachována přísná anonymita účastnic výzkumu.

Věříme, že pochopíte potřebnost tohoto výzkumu a těšíme se na spolupráci.

Se srdečným pozdravem,

členky výzkumného týmu Katedry psychologie FF UP, Olomouc

Barbora Burešová
Monika Malá
Bc. Zuzana Purová
Bc. Klára Večerková
doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Příloha č. 4: Formulář pro informovaný souhlas

INFORMOVANÝ SOUHLAS

Byla jsem informována o smyslu a poslání výzkumu, který je věnován zjišťování osobních zkušeností ze vztahu mezi matkou a dcerou. Byla jsem poučena o ochraně osobních údajů. Prohlašuji, že se tohoto výzkumu zúčastňuji na základě svého dobrovolného rozhodnutí.

V..... dne.....

.....
Podpis

Příloha č. 5: Otázky interview pro soubor Dcery I

- 1) Kolik máte let? Kolik let má vaše matka?
- 2) Volně charakterizujte svůj vztah s matkou. Jak by se dal popsat?
- 3) Bylo období, kdy byl váš vztah lepší? V čem?
- 4) A bylo období, kdy byl váš vztah horší? Za jakých okolností?
- 5) Bydlíte s matkou? Pokud ne, změnil se nějak Váš vztah od té doby, co bydlíte zvlášť?
- 6) Co nejčastěji vyvolá neshody a nedorozumění mezi vámi?
- 7) V čem si naopak rozumíte?
- 8) Co vás na chování nebo v řeči matky rozčiluje nebo dráždí?
- 9) Záleží vám na tom, aby vaše matka souhlasila s vašimi rozhodnutími?
- 10) Pociťujete mezi vámi spíš citový odstup a uzavřenost, nebo otevřenost a citovou blízkost?
- 11) Stojí některá z vás o větší otevřenost a citovou blízkost ve vašem vztahu? Pokud ano, jak to dává(te)najevo?
- 12) Vnímáte matku jako vzor? Pokud ano, v čem?
- 13) Je něco, v čem nechcete být jako matka? V čem se chcete odlišit?
- 14) Kritizuje vás matka? V čem?
- 15) Je něco, co vás vzájemně sbližuje?
- 16) Myslíte, že rozumíte tomu, jak se cítí Vaše matka?
- 17) Myslíte, že vaše matka rozumí tomu, jak se cítíte?
- 18) Vnímáte ve vašem vztahu nějaké negativní, rozporuplné či nepříjemné pocity?
- 19) Vnímáte ve vašem vztahu srovnávání či soupeření? V čem?
- 20) Mluví s vámi matka o svých přáních a potřebách přímo nebo v náznacích?
- 21) Cítíte ze strany matky dost podpory?
- 22) Respektuje vás matka dostatečně jako samostatnou a originální bytost?
- 23) Může se někdy matka cítit z vaší strany ublížená či odmítnutá?
- 24) Snaží se matka někdy ovlivnit váš život podle svých představ?
- 25) Myslíte, že je na vás matka v něčem hrdá? V čem? Jak se to projevuje?
- 26) Zklamala Vás někdy matka svou reakcí?
- 27) Myslíte, že jste vy někdy zklamala matku?
- 28) Čeho si na matce vážíte?
- 29) Vděčíte jí za něco?
- 30) Jak matka reaguje na vaše úspěchy?
- 31) Jak často se vidíte osobně? Je to pro vás dostačující? Myslíte, že tato frekvence kontaktu stačí vaší matce?
- 32) Jak byste definovala „dobrou matku“?

Pro vdané dcery:

Cítíte nějakou změnu ve vztahu k matce od té doby, co jste se vdala?

Pro dcery s dětmi:

Cítíte nějakou změnu ve vztahu k matce od té doby, co máte dítě/děti? Jakou?

Pomáhá vám matka hlídat děti, podílí se na jejich výchově?